

*Creative Europe ARCHive
as innovative cultural hubs*

**RAZGOVORI IZMEĐU DRŽAVA I KULTURA
– OD PAPIRA DO MULTIMEDIJE**

Razvoj publike

Priručnik za edukaciju arhivista i
baštinskih stručnjaka

FONDAZIONE
BANCO
di NAPOLI

Razvoj publike

Priručnik za edukaciju arhivista
i baštinskih stručnjaka

Co-funded by the
Creative Europe Programme
of the European Union

Tiskano uz potporu programa Kreativne Europe u okviru projekta CREARCH.

Razvoj publike - Priručnik za edukaciju arhivista i baštinskih stručnjaka

Nakladnik: ICARUS Hrvatska

Za nakladnika: doc. dr. sc. Vlatka Lemić

Urednice: doc. dr. Vlatka Lemić, dr. sc. Tamara Štefanac

Prijevod I. dijela s engleskog: Ivana Prgin

Lektura: dr. sc. Siniša Bijedov

Grafičko oblikovanje: Mirna Radić

Dizajn korica: Anja Tkalac

Tisak: Tiskara Zelina d.d.

Naklada: 300 primjeraka

ISBN 978-953-49472-0-3

CIP zapis je dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne
knjižnice u Zagrebu pod brojem 001096122.

Zagreb, 2021.

SADRŽAJ

Uvodna riječ	4
Vlatka Lemić: O CREARCH projektu	5
I. dio Edukacijski materijal za razvoj publike CREARCH projektnog tima	9
1. Uvod	
2. Metodologija	
3. Arhivi kao spremišta; arhivi kao vrijednost Arhivska znanost, “zamrznuta“i tehnička stvar. Kontekst Arhivi kao spremišta Arhivi kao vrijednost Arhivi u digitalno doba	
4. Javna povijest, novi modeli za pripovijedanje izvora Arhivi i zajednice Javna povijest kao alat	
5. Pripovijedanje arhiva: transmedijalnost pripovijedanja Pripovijedački projekti i arhivi Projekt: Dan rudara Projekt: Arhiv ispriповjedanih Projekt: Priče iz arhiva Projekt: Digitalizacija izvan slike i teksta. Topoteka i Pametni roman Vilijun	
6. Poslovna ekonomija, stvaranje vrijednosti kroz kulturnu baštinu Kulturna memorija i ekonomija pamćenja	
II. dio ICARUS HR: Edukacijski program (seminar i radionica) „Razvoj publike“	31
<ul style="list-style-type: none"> • Program ICARUS Hrvatska seminara „Razvoj publike“ • Vlatka Lemić: Arhivi i ljudi u digitalnom svijetu – interakcija i sinergija • Aleksandra Uzelac i Barbara Lovričić: Prilagodba digitalnom dobu: kulturne politike, prakse i vještine baštinskih stručnjaka po mjeri korisnika • Tamara Štefanac: Muzeji i arhivi u svijetu kreativnih industrija • Željka Miklošević: Publika i novi modeli predstavljanja izvora u baštinskim institucijama • Goran Zlodi: Virtualne izložbe i digitalno pripovijedanje • Jasna Horvat i Josipa Mijoč: Kreativna industrija i uloga baštine u proizvodnji kulturnih i kreativnih sadržaja	
III. dio ICARUS HR: Primjeri dobre prakse	63
<ul style="list-style-type: none"> • Vlatka Lemić: Suradnička digitalna platforma Topoteka • Željko Trbušić: Spacetime Layers – baština na dlanu • Marijana Tomić: Pisana baština – uključivanje publike • Filip Šimunjak: Bulwark of Europe – tehnologije i izvori • Petar Elez, Irena Milobara: Didaktička igra Putevima zavičaja • Nela Kušanić: Javni programi u arhivu kao poveznica sa zajednicom • Tamara Štefanac: Časopis @rhivi • Maja Haraminčić Cebalo : Korčulanske plivačice na lenti vremena – Rad u programu Timeline JS pri pripremi izložbe „Plivaju i praše – naprid naše!“	

Uvodna riječ

Ovaj priručnik nastao je u okviru CREARCH projekta Kreativne Europe, koji je posvećen razvoju nove publike i kreativnoj interpretaciji arhivskih izvora. Ideja CREARCH-a je upoznati što više ljudi s arhivima i značajem gradiva koje se čuva u njima, tj. povećavati broj i proširiti strukturu arhivske publike (korisnika i posjetitelja arhiva). Da bi to postigli, arhivi trebaju razvijati nove i bolje načine za komuniciranje povijesti, likova, mjesta i lokalnih tradicija ispričanih u njihovim dokumentima i približiti ih građanima, osobito onima koji su manje dostupni i podzastupljeni. Cilj projekta je razviti komunikacijske modele i inovativne prakse koje će približiti građane „njihovim“ arhivima, primjenjujući suvremene vizualne i digitalne alate, interakciju i kulturne interpretacije u opisu arhivskih priča, primjerice realizirati kreativno pripovijedanje kroz vizualne, digitalne i transmedijske izvedbe i događanja uživo.

Glavne projektne aktivnosti uključuju izradu priručnika i didaktičkih materijala te organizaciju i provedbu edukacijskog programa posvećenog razvoju publike. Ovaj interdisciplinarni priručnik rezultat je rada projektnih partnera u promišljanju te teme i pripremi edukacijskog programa od strane svakog partnera u svojem okruženju. Prvi dio priručnika obuhvaća opće upute za izvođenje edukacijskih programa u arhivima izrađene pod vodstvom voditelja projekta Fondazione Banco di Napoli, a drugi dio odnosi se na edukacijski program „Razvoj publike“ koji je ICARUS Hrvatska organizirao u razdoblju 27. svibnja. – 5. lipnja 2020. Online tečaj u Hrvatskoj okupio je arhiviste i baštinske stručnjake s ciljem povećanja njihovih kompetencija u ovom području, istraživanja kreativnih potencijala arhivskih ustanova i zbirki te razvoja novih kulturnih multimedijjskih programa usmjerenih na predstavljanja arhivskih izvora ciljanim korisničkim skupinama i široj publici. Program tečaja obuhvatio je više tema vezanih uz razvoj publike obrađenih kroz predavanja, primjere i praktičan rad, a koje donosimo kroz priloge pojedinih predavača. Uz ovdje predstavljene sažetke predavanja s tečaja „Razvoj publike“ priloženi su i QR kodovi koji zainteresirane čitatelje vode do mrežnih mjesta na kojima su dostupne prezentacije predavanja te na dodatne sadržaje koji predstavljaju primjere dobre prakse i praktične aktivnosti kao poticaje za razvoj novih ideja i programa.

Publikacija *Razvoj publike - Priručnik za edukaciju arhivista* namijenjena je korištenju u praksi baštinskih ustanova i edukaciji stručnjaka koji skrbe o arhivskoj baštini. Priručnik se bavi digitalnim pripovijedanjem, transmedijalnošću, modelima razvoja publike i primjerima dobre prakse europskih baštinskih ustanova, s ciljem educiranja AKM zajednice i stručnjaka koji žele komunicirati baštinu iz repozitorija vlastitih ustanova u virtualnom okruženju uz pomoć inovativnih digitalnih alata.

Urednice

O CREARCH projektu

Projekt Kreativne Europe CREARCH – Creative European ARCHives as innovative cultural hubs (1. rujna 2018. – 28. veljače 2021.) posvećen je razvoju nove publike i kreativnoj interpretaciji arhivskih izvora. Voditelj projekta je Fondazione Banco di Napoli iz Italije, a partneri su Odjel za teatrološke studije Sveučilišta u Peloponezu iz Grčke, Regionaal Historisch Centrum Limburg iz Nizozemske i ICARUS Hrvatska.

Ideja CREARCH-a je upoznati što više ljudi s arhivima i značajem gradiva koje se čuva u njima, tj. povećavati broj i proširiti strukturu arhivske publike (korisnika i posjetitelja arhiva). Da bi to postigli, arhivi trebaju razvijati nove i bolje načine za komuniciranje povijesti, ličnosti, mjesta i lokalnih tradicija ispričanih u njihovim dokumentima i približiti ih građanima, osobito korisničkim skupinama kojima su manje dostupne i koje su manje zastupljene. Cilj je projekta razviti komunikacijske modele i inovativne pristupe koji će približiti građane „njihovim“ arhivima, uz primjenu suvremene vizualne/digitalne kulture u opisu arhivskih priča, primjerice realizirati kreativno pripovijedanje kroz vizualne, digitalne i transmedijske izvedbe i događanja uživo. Aktivnosti u okviru projekta uključuju izradu plana razvoja publike, edukaciju baštinskih stručnjaka, razvoj mobilne aplikacije za povezivanje s publikom (lov na blago) i različite javne programe koji omogućuju interakciju arhiva s različitim korisničkim skupinama.

Ciljana publika kojoj se projekt obraća su ustanove koje čuvaju arhivsko gradivo i povijesne izvore, stručnjaci iz područja kulture (arhivi, knjižnice, muzeji, kulturne i povijesne udruge i sl.), umjetnosti i digitalne humanistike (instituti i akademska zajednica), korisnici, istraživači i kulturna publika, obrazovne ustanove i zainteresirana javnost. CREARCH je posvećen transformaciji arhiva u kulturna središta otvorena široj javnosti te centre transmedije i umjetničkog stvaralaštva. Projektna strategija, planirana kroz 3 oblika aktivnosti: razvoj publike, edukaciju i digitalizaciju, doprinijet će većoj prisutnosti arhiva na kulturnom tržištu. Također, unaprjeđenje stručnih kompetencija i vještina arhivista u ovom području pridonijet će implementaciji učinkovitih strategija razvoja publike i poboljšati dostupnost arhiva kroz digitalizaciju, transmediju i ICT alate.

Udruga ICARUS Hrvatska je u okviru svojih projektnih aktivnosti tijekom 2019. i 2020. organizirala i provela više različitih programa: stručnih edukacija, izložbi i javnih predstavljanja arhivske djelatnosti te multimedijalni program „Priče iz arhiva“, koji su okupili suradnike različitih profila i otvoreni su za uključivanje svima zainteresiranima.

Umrežavanje stručnjaka oko baštinskih tema

Niz stručnih seminara „Priče iz baštine“ osmišljen je s namjerom prikupljanja primjera dobre prakse i istraživanja aktualnosti vezanih uz javne aktivnosti arhiva i drugih ustanova koje se bave prikupljanjem i istraživanjem arhivskoga gradiva (izložbeni, pedagoški, nakladnički, popularizacijski i drugi javni programi). Prvi od njih pod nazivom „Pričanje povijesti: arhivske prakse i perspektive“ održan je u Iloku 24. – 25. svibnja 2019. U Muzeju grada Iloka, koji je bio i suorganizator seminara, okupljeni stručnjaci su u dvodnevnom programu razmatrali tradicionalne aktivnosti, kreativne i inovacijske mogućnosti i potencijale arhivskih ustanova i zbirki, analizirali uspješna rješenja te promišljali nove programe i trendove vezane uz osmišljavanje programa namijenjenih publici.

Drugi seminar „Arhivi i nakladništvo – izvori, baština, publika“ održan je 4. – 5. listopada 2019. u Gospiću, u suorganizaciji s Državnim arhivom u Gospiću, koji ima bogatu nakladničku djelatnost. Program je bio posvećen profiliranju i promoviranju arhiva i njihovih izdanja u široj javnosti, a obuhvatio je više tema vezanih uz izdavanje povijesnih izvora i nakladničku problematiku baštinskih i znanstvenih ustanova. Umrežavanje arhiva s različitim kulturnim, znanstvenim i obrazovnim ustanovama jedan je od nužnih preduvjeta za predstavljanje arhivskih izdanja stručnoj i široj čitalačkoj publici te poticanje korištenja povijesnih izvora od strane učenika, studenata, stručnjaka i svih zainteresiranih građana.

Intenzivnom komunikacijom više od 30 stručnjaka iz arhiva, muzeja, kulturnih i znanstvenih ustanova i predstavljanjem interdisciplinarnih tema ovi su skupovi ostvarili svoj cilj: analizirati, opisati i potaknuti kreativne potencijale arhivskih dokumenata i priča koje su u njima kako bi povećali javni interes za arhive i arhivsku djelatnost. Pri tome se praćenje društvenih i informacijskih trendova vezanih uz kulturne i kreativne industrije također pokazalo važnim za razvoj publike i omogućavanje otvorenog pristupa arhivskim izvorima, a time i javnog znanja o njima, svim segmentima društvima.

Razvoj publike

Središnje aktivnosti u okviru projekta uključuju izradu interdisciplinarnog priručnika, strategije i praktičnu edukaciju baštinskih stručnjaka na temu razvoja publike. Didaktički materijali i edukacijski programi razvoja publike pridonose stjecanju novih kompetencija i širenju znanja u domaćoj AKM zajednici o važnosti istraživanja, planiranja i razvoja zajedničkih strategija u privlačenju nove publike u arhive. Projektni partneri su zajedničkim radom pripremili interdisciplinarni priručnik za razvoj publike na temelju kojega su osmišljeni nacionalni edukacijski programi. ICARUS Hrvatska je u razdoblju 27. svibnja. – 5. lipnja 2020. organizirao online tečaj „Razvoj publike“ za arhiviste i baštinske stručnjake s ciljem povećanja njihovih kompetencija u ovom području. Program tečaja okupio je desetak izlagača i više od 20 polaznika koji su se teorijski i praktično bavili temama iz područja kulturnih politika, arhivskih programa i praksi u digitalnom dobu, suvremenih modela interpretacije i predstavljanja povijesnih izvora, istraživanja publike, razvoja korisničkih usluga, primjene digitalnih vještina i alata, ekonomije baštine, kreativne industrije te primjere dobrih praksi uporabe baštine. Na temelju zajedničkih materijala te predavanja s tečaja nastao je interdisciplinarni priručnik „Razvoj publike - Priručnik za edukaciju arhivista“ u Hrvatskoj koji je dostupan na mrežnim stranicama projekta, a kasnije objavljen i u tiskanom obliku.

„Priče iz arhiva“

U okviru projektnih aktivnosti vezanih uz primjenu digitalnih tehnologija pokrenuta je i platforma „Priče iz arhiva“ koja prikuplja arhivske zapise s neobičnim pričama, životnim putevima i jedinstvenim sadržajima. Virtualnim okupljanjem različitih arhiva i imatelja arhivskih zbirki – na Internetu, mobilnim aplikacijama, izložbama i interakcijom s publikom – predstavljaju se priče skrivene u arhivskim zapisima i potiče stvaranje, prenošenje i interpretacija novih priča.

U arhivima su pohranjene milijarde zapisa, a svaki od njih čuva priče o ljudima, događajima, mjestima i svijetu oko nas. Priče su važan oblik komunikacije, a arhivske priče imaju dodatnu moć – one utječu povratno na predmet svojega pripovijedanja, nadopunjujući ga novim djelićem nečega što se o njemu do sada premalo znalo. Arhivske priče mogu se pisati unatrag i uvijek iznova, a arhivisti, dokumentaristi i baštinski stručnjaci svojim pripovijedanjem oživjeli su zapise iz svojih spremišta s ciljem poticanja novih priča

Virtualna izložba do sada je okupila tridesetak priča koje su dostupne na mrežnoj stranici ICARUS Hrvatska, a na Kreativnoj riznici 2020 u Osijeku otvorena je izložba plakata koja je nastavila putovati kroz različite kulturne i obrazovne ustanove: Akademiju likovnih umjetnosti u Zagrebu, Gradsku knjižnicu Podsused i dr. Priče želimo ispričati kroz različite formate i medije te je objavom priče o Trgu bana Josipa Jelačića na Spacetime Layers platformi krenulo njihovo predstavljanje na mobilnim aplikacijama, a pokrenuta je i kampanja #PričelzArhiva na društvenim mrežama.

Multimedijski i umjetnički programi

Značajan dio projektnih aktivnosti odnosi se na organizaciju javnih programa inspiriranih arhivskim gradivom: predavanja, interaktivne radionice, izložbe, umjetničke izvedbe, digitalnu potragu za blagom i promocije za ciljane korisničke skupine. ICARUS Hrvatska tako je sudjelovala na nacionalnom festivalu povijesti, KlioFestu, predstavljanjem arhiva i arhivske djelatnosti, „Priča iz arhiva” te izdanja hrvatskih arhiva na sajmu povijesne knjige, a organizirana su i brojna predavanja i radionice vezane uz promociju i digitalizaciju arhivskih izvora i kulturne baštine. Također, pruža se stručna podrška digitalizaciji u AKM ustanovama te pomaže u objavljivanju i promicanju otvorenog online pristupa informacijama i povijesnim izvorima na različitim digitalnim platformama. U tu svrhu organizirane su različite radionice usmjerene na širenje mreže suradnika i korisnika digitalnih suradničkih platformi Topoteka i Znameniti.hr, čiji se materijali kreativno interpretiraju kroz „Priče iz arhiva” te potiče korištenje digitalnih alata i mobilnih aplikacija.

Diseminacija projektnih aktivnosti

Članovi ICARUS Hrvatska su projekt i njegove aktivnosti sustavno predstavljali na različitim arhivskim i baštinskim skupovima i manifestacijama u Hrvatskoj i izvan nje, uključujući godišnje ICARUS konvencije, međunarodne konferencije ICARUS dani u Hrvatskoj, arhivske skupove u Hrvatskoj, BiH i Srbiji, AKM seminare, ArHIZ konferenciju, Kreativnu riznicu – simpozij kreativne industrije, programe obilježavanja Međunarodnog dana arhiva i Dana EU baštine, 11. skup muzejskih pedagoga te brojna druga događanja. Opsežnije informacije o CREARCH projektu i aktivnostima, kao i različiti umaterijali nastali tijekom projektnih aktivnosti dostupni su na mrežnim stranicama i društvenim mrežama projekta.

CREARCH projekt: <https://www.cresearchproject.eu/>

O CREARCH projektu: <https://www.icarushrvatska.hr/projekti/crearch>

#PričelzArhiva: <https://www.icarushrvatska.hr/priceizarhiva>

*Creative Europe ARC Hive
as innovative cultural hubs*

A conversation between countries and
cultures from paper to multimedia

Co-funded by the
Creative Europe Programme
of the European Union

I. DIO – EDUKACIJSKI MATERIJAL ZA RAZVOJ PUBLIKE CREARCH PROJEKTOG TIMA

1. Uvod

Pitanje legitimiteta

Među različitim segmentima kulturne baštine, arhivi i arhivske ustanove pokazali su slabiji interes za osuvremenjivanje institucijskih ciljeva i uključivanje javnosti u svoje aktivnosti. Ovaj se problem čini naročito ukorijenjen (u talijanskom kontekstu) u obrazovnim programima namijenjenima djelatnicima arhiva i institucijama koje provode ove oblike izobrazbe.

Kao što je priručnik nizozemskih arhivista, kojeg su uredili Muller, Feith i Fruin (1898), sugerirao normativni pristup predmetu arhivistike u Nizozemskoj¹, tako su i radovi Casanove (1928) i Cencettija (1940), koji se još koriste u suvremenim arhivima, gotovo paralizirali raspravu o arhivskoj struci u Italiji.

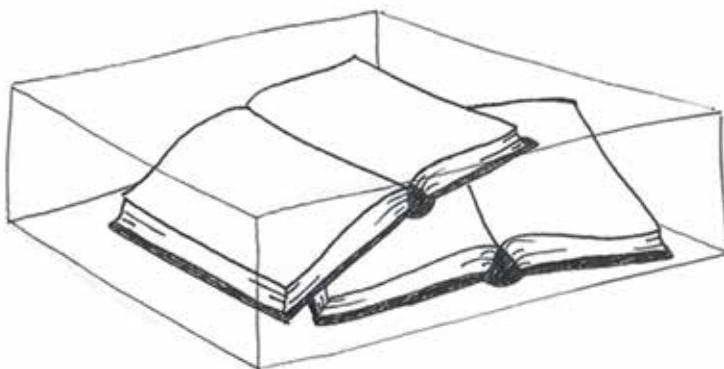
Ovakvo gledanje na arhive i arhivistiku postavilo je problem legitimizacije arhiva u kontekstu suvremenog okruženja. U društvu koje stalno akumulira podatke i može ih pokretati velikom brzinom, stvorena je vrlo pojednostavljena slika arhiva kao kulturnog dobra.

Uz arhive se često postavlja pitanje: „Zašto ih u potpunosti ne digitalizirati?” ili čak „Zašto trošiti novac na njihovu otvorenost i dostupnost?” Česte su usporedbe arhiva i spremišta papira i nesporno je da su arhivi izostavljeni (ili možda nikada nisu niti bili dijelom) zajedničkog imaginarija kulturne baštine.

Za preokretanje ovakvog trenda potrebno je preispitati svrhu arhiva i prihvatiti da u današnjem društvu vrijeme „čistih specijalizacija” pojedinih struka, pa tako i arhivista kao stručnjaka koji se bavi samo sređivanjem i čuvanjem gradiva, vjerojatno istječe.

Pitanje alata

Promišljanje “alata” (za širenje i razvoj nove publike ili pak stvaranje dobrog komunikacijskog lanca unutar jedne, ali heterogene ustanove) glavno je pitanje kojim se bavi CREARCH program za razvoj publike.

1 I kasniji radovi također obraćaju pažnju na važnost nizozemskog priručnika, a posljednjih godina se u stručnoj literaturi pojavio novi val pohvala. Takav je primjer članak Horsman P., Eric Ketelaar E. & Thomassen, T. (2003). New Respect for the Old Order: The Context of the Dutch Manual. *The American Archivist* 66 (2); 249–270. doi: <https://doi.org/10.17723/aarc.66.2.452235k813568872>

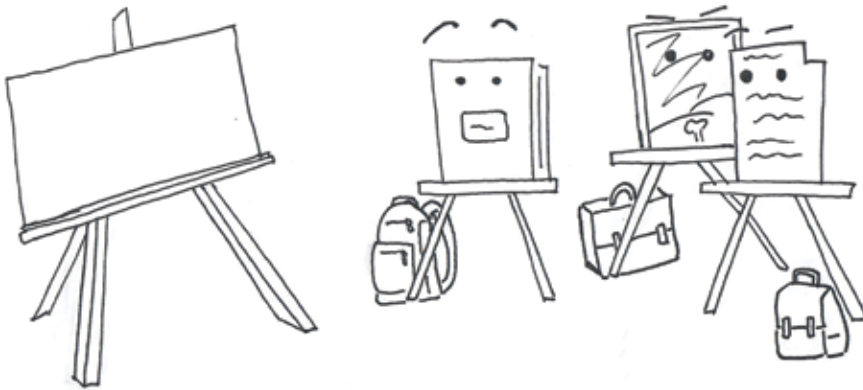
Pitanje publike

Istraživači bilo koje znanstvene discipline bez sumnje se ubrajaju među zastupljenije korisnike arhiva. Glavno pitanje koje se tiče arhivske publike bavi se značenjem i vrijednošću arhivskog gradiva. Problem značenja arhiva prvo je uočen i riješen u specijaliziranim područjima, poput arhiva modnih kompanija. U određenim se slučajevima osjećala potreba promišljanja arhivskog modela koji bi mogao pobuditi interes ne samo među istraživačima, već i među amaterima entuzijastima².

Europska arhivska zajednica odgovorila je na to pitanje zajedničkim radom u proteklom desetljeću na stvaranju sveobuhvatne internetske usluge – Europskog arhivskog portala (*Archives Portal Europe - APE*)³ – koja je europske arhive učinila što je moguće više dostupnijim različitoj publici. Uz brojne izbornike i mogućnosti pretraživanja arhivskog gradiva poput „Istražite naše teme” i „Istaknuti dokumenti”, Portal donosi priče o arhivskim dokumentima i pokazuje orijentiranost prema novim mogućnostima prezentacije.

Integrirana komunikacija prema zajedničkim ciljevima

Pripovijedanje (eng. *storytelling*) je ušlo u polje “poboljšavanja” arhiva kao jedan od najpoželjnijih igrača. Među novim alatima koji se koriste za isticanje vrijednosti arhiva i nadilaženje same materijalne ljepote dokumenta, pripovijedanje je bez sumnje odigralo najučinkovitiju ulogu u svim europskim kulturnim institucijama. Temelj ovog uspjeha počiva na izuzetnoj snazi ovoga staroga, a istodobno modernoga načina prenošenja osjećaja i vrijednosti - pričanja priča⁴.

² U Italiji je 14. studenoga 2011. predstavljen online portal Archivi della Moda. Okuplja više od 300 arhiva i povezan je s Europskim arhivskim portalom (APE).

³ Europski arhivski portal: <https://www.archivesportaleurope.net/home>

⁴ Vidjeti Gottschall, J. (2013). *The Storytelling Animal: How Stories Make us Human*. Mariner Books. U djelu se obrazlažu primjeri razvoja pripovijedalačkih praksi i njihove efikasnosti u marketinške i korporativne svrhe.

2. Metodologija

CREARCH tečaj posvećen je uključivanju, a prvi mu je cilj potaknuti uključivanje arhivista u području razvoja njihovih stručnih vještina. Osposobljavanje odraslih stručnjaka metodološki je problem koji je glavni predmet brojnih studija⁵. Važna i kritična točka je uključivanje arhivskih djelatnika u područje koje nadilazi njihove stručne aktivnosti (arhivska praksa) i odvodi ih u nepoznato (vezano za ne-korisnike, tj. korisnike koji nisu arhivska publika). To je razlog zbog kojeg bi polaznici tečaja mogli osjećati svojevrsnu nespremnost u vezi s njegovim glavnim temama.

Treneri moraju biti u stanju objasniti ne samo kontradiktornu prirodu tradicionalnih postupaka čuvanja i korištenja gradiva, već i nove potrebe arhivskih ustanova vezane uz uključivanje publike.

„Osposobljavanje se može provesti u obliku raznih aktivnosti, tečajeva, radionica, seminara i terenskih izleta. Naglasak bi trebao biti stavljen na simulacijske tehnike (igranje uloga, okrugli stolovi, računalne simulacije).“ (Herberich, 2003)

Teorijske osnove tradicionalnog arhivskog obrazovanja mogu se proširiti pomoću simulacija i praktičnih primjera. Kako bi uspostavili učinkovitu povezanost s publikom, treneri im mogu dopustiti da osjete stvarnost nekih situacija i ukažu im na postojeće najbolje prakse.

Potrebno je razmotriti osnovne principe učenja odraslih. Razmatranje ovih načela dovodi do stvaranja preduvjeta za njihovo uspješno osposobljavanje.

Odrasli stručnjaci doprinose okruženju učenja svojim životnim i radnim iskustvom i prethodnim znanjem. Oni također najbolje uče kroz suradnju, stoga je važno izgraditi okruženje u kojem će ljudi moći naučiti više uspoređujući svoje znanje sa znanjem drugih. Postoje različite metode i tehnike poučavanja odraslih stručnjaka koje se mogu razvrstati u tri opće kategorije:

- a) metode prezentacije: brzo i sveobuhvatno pružanje informacija,
- b) metode poučavanja: trener organizira učenje kroz aktivnosti usmjerene ka postizanju skupa zadanih ciljeva – poticanje promišljanja i kritičkog razmišljanja,
- c) metode otkrivanja: trener pomaže učenicima da prate proces intelektualnog i mentalnog istraživanja.

Neki od tih procesa zasigurno promiču aktivno sudjelovanje učenika; što je, kao što je već spomenuto, jedan od glavnih ciljeva stručnog obrazovanja odraslih. Postoje participativne metode, koje zahtijevaju interakciju trenera i učenika, i heurističke metode pomoću kojih polaznici elaboriraju zadatke i unaprjeđuju vještine. Treneri također mogu koristiti ispitivački pristup, kako bi pomogli učenicima da otkriju čemu ih učitelji žele podučavati. Dakle, grupa je obično usmjerena na aktivne metode u kombinaciji s tradicionalnim učenjem. Ova kombinacija podiže motivaciju odraslih polaznika izbjegavajući pri tome monotoniju. Korištenje ovih metoda, naravno, ovisi o prirodi sadržaja, kontekstu i samim polaznicima.

U nastavku su neke metode i tehnike koje treneri mogu koristiti tijekom tečaja:

Obogaćena prezentacija se široko koristi iako je kritizirana kao neadekvatna u obrazovanju odraslih. Trener treba znati u kojim se slučajevima smatra najprikladnijom tehnikom korištenja, a posebno kako ju se može poboljšati u kombinaciji s drugim aktivnijim tehnikama. Unatoč nedostacima ovo jedna od osnovnih tehnika poučavanja, i ukoliko se pravilno koristi može imati brojne pozitivne učinke na polaznike.

⁵ Jedna od takvih specijaliziranih studija posvećenih ovoj temi je Pipes, T.V. (1978). Variable resistance versus constant resistance strength training in adult males. *Europ. J. Appl. Physiol.* 39; 27–35. <https://doi.org/10.1007/BF00429676>

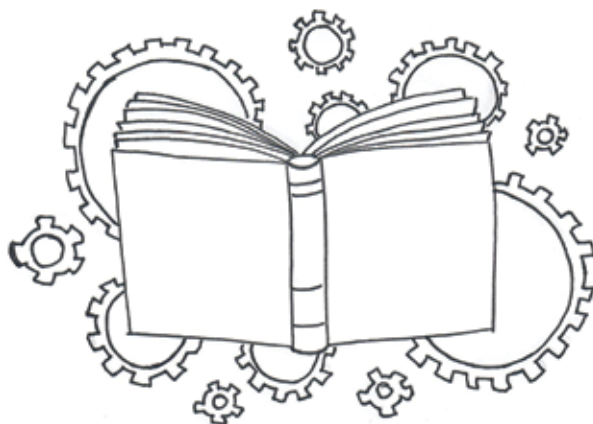
Pitanja/odgovori i rasprava. Uspostavljanje dijaloga između trenera i polaznika ili između samih polaznika jest tehnika obuke kojoj je cilj olakšavanje učenja. Razlika je u tome što se pitanja/odgovori ne bave problematikom tako temeljito kao rasprava koja se koristi za sustavno razmatranje teme. U raspravi bi trener trebao imati planirani niz pitanja dok se pitanja/odgovori provode uz relativnu improvizaciju. Mogu se koristiti u kombinaciji s drugim tehnikama koje se obično koriste u prezentaciji. Debata je korisna kao početak koji navodi polaznike da razmisle i razmotre druge aspekte. Pitanja trebaju biti upućena svima, biti otvorena, poticati argumentirano obrazloženje, izbjegavajući pseudo-pitanja.

Tijekom **razmjene ideja i mišljenja** (eng. *brainstorming*), trener zadaje učenicima temu ili problem kako bi mogli slobodno i spontano izražavati svoje ideje. To je tehnika koja promiče uključivanje polaznika u proces učenja, pomaže razvoju prisnosti, doprinosi poboljšanju atmosfere i suradnje. Među njezinim prednostima su vrednovanje iskustva i kreativnosti učenika, omogućavanje slobodnog izražavanja, kritičko razmišljanje i suradnja, kao i nove perspektive u analizi pitanja koja vode do transformacije određenih stereotipnih uvjerenja. Nedostaci ove tehnike su u tome što neki polaznici mogu ne sudjelovati, a cjelokupna aktivnost može se pretvoriti u maštanje umjesto u kreativni izraz. Korištenjem ove metode, trener traži od polaznika da pojedinačno predlože što više ideja na postavljeno pitanje, ohrabrujući ih da se izraze brzo i spontano.

Studija slučaja u kojoj polaznici dobiju opis problema, realnog ili hipotetičkog, zahtjeva od njih ga prouče i predlože rješenja. To rezultira prijedlogom brojnih različitih rješenja koja se predstavljaju i raspravljaju kako bi se identificirali njihovi pozitivni i negativni aspekti. Ako se slučaj odnosi na stvarni problem, na kraju se predstavlja i raspravlja o rješenju. Studija slučaja je vježba sinteze čije dovršenje zahtijeva više vremena.

Primjenjuje se kada je predmet već istražen, a polaznici stekli određeno znanje o njemu. Među odlikama ovog pristupa su: povećanje kritičke i analitičke sposobnosti; ukoliko slučaj odražava stvarne situacije pridonosi transformaciji stavova polaznika, ali ne razvija opće znanje; promiče komunikaciju i suradnju; skraćuje vrijeme podučavanja. Nedostaci ove tehnike su u tome što ju je teško povezati se s iskustvima svih polaznika, kao što je teško i donijeti zaključke kada rješenja nisu kvantitativna.

U pristupu tehnici **igre uloga** polaznici igraju uloge povezane sa svojim profesionalnim ili društvenim okruženjem kako bi kroz njih razumjeli situaciju i svoje reakcije na nju. Koristi se kada rješenje problema ili sukoba zahtijeva određene vještine, komunikaciju i ponašanje. Metode igranja uloga pružaju mogućnost djelovanja i iskustva stvarnih situacija u okruženju za učenje u kojem je moguće provjeravati, griješiti i vježbati. Povratne informacije od polaznika i od trenera vrlo su važne i omogućuju polaznicima poboljšanje znanja. Igranje uloga prikladno je za razvoj vještina pregovaranja, izražavanje osjećaja te razvoj suradnje. No, njezin učinak ovisi o raspoloženju i kreativnosti polaznika te poznavanju dinamike grupe.

3. Arhivi kao spremišta. Arhivi kao vrijednost

Arhivska znanost, "zamrznuta" i tehnička stvar. Kontekst

Tradicionalno arhivističko obrazovanje zamka je u kreiranju i usvajanju nove sheme za pristup arhivima, uključivanje javnosti i razvoj nove publike. Već dvadesetak godina, diljem Europe i šire, arhivski stručnjaci suočavaju se s novim problemima digitalne i tradicionalne zaštite arhivskog građiva.

Ovo novo pitanje pokrenulo je raspravu među arhivskim stručnjacima i stvorilo "krizu identiteta" arhivistike i njenog značenja. Glavni cilj ovog modula bit će preoblikovanje granica arhivskih vještina i rješavanje problema legitimiteta, tj. identifikacije "novih" arhivskih stručnjaka.

„Arhive kao ustanove i zapise kao dokumente, akademski i drugi korisnici uglavnom vide, kao i društvo općenito, kao pasivne resurse koji će se koristiti u razne povijesne i kulturne svrhe.“ (Schwartz & Cook, 2002; 1)

Početak tisućljeća doajen kanadskih arhivista, Terry Cook, precizno je ukazao na status arhiva u kulturnoj zajednici i njihovu inertnu ulogu u krajoliku kulturne baštine, koju su kako se čini dobro prigrlili, poput starih i sjenovitih rudnika, odredišta za najhrabrije među istraživačima. Očito je ova uloga stvorila određeni poremećaj u sudjelovanju i doprinosu arhivskih ustanova kulturnim zajednicama u kojima djeluju. Pod plaštom nepristranosti i neutralnosti, arhivistika je pokušala postati "zamrznuta" i tehnička znanost, podliježući ponekad iskušenoj napuštanja rasprave o novim načinima i pristupima kulturnoj baštini. Naglašavajući svoju nepristranost, arhivisti su često gubili dodir s disciplinama potrebnim za dijalog s novom publikom.

“Donedavno su arhivisti bili obvezni uzdizati profesionalni mit o nepristranosti, neutralnosti i objektivnosti. No, archive osnivaju moćni radi zaštite ili poboljšanja svog položaja u društvu. Kroz archive se kontrolira prošlost. Neke su priče privilegirane, druge marginalizirane, a arhivisti su sastavni dio ovog pripovijedanja.” (Schwartz & Cook, 2002; 1)

U stvarnosti, na sam mit o nepristranosti trebalo bi utjecati kroz temelje arhivskih ustanova. Nadilaženje ovog teorijskog okvira primjerima multidisciplinarnih "najboljih praksi" prvi je korak tečaja i prvi pokušaj "otvaranja" arhivskih stručnjaka za nove pristupe. Rad Anthee Josias je dobar primjer moguće uloge arhiva u oblikovanju nove integrirane zajednice sjećanja i vrijednosti. Analizirajući situaciju u post-apartheidnoj Južnoj Africi, Josias naglašava „eroziju granica između arhiva, muzeja i drugih manje institucionalnih projekata sjećanja u post-apartheidnoj Južnoj Africi“ (Josias, 2011; 95) i ukazuje na načine na koje se aktivnost arhiva odvija izvan tradicionalnih okvira, kao dio promjenjivog i razvijajućeg memorijskog krajolika.

No, treneri će prikazati više praktičnih primjera. U europskom kontekstu moguće je pronaći nekoliko projekata u kojima se mijenja okvir vrijednosti arhiva. Od jednostavnog spremišta "starih stvari" postaje podloga za igranje s uspomnama ili rađanje novih priča koje su stvorili korisnici, pod vodstvom "novih" arhivskih stručnjaka. Na taj se način, na što su ukazali Terry Cook i Joan Schwartz, potreba da „arhivi ne budu pasivna skladišta starih stvari, već aktivna mjesta na kojima se o društvenoj moći pregovara, osporava ju se i potvrđuje. Moć arhiva, zapisa i arhivista ne smije više biti naturalizirana ili zanjekana, već otvorena živog raspravi i transparentnoj odgovornosti“. (Schwartz & Cook, 2002; 1)

Treneri bi mogli ukazati na iskustvo Povijesnog crkvenog arhiva Bizkaia, predstavljeno na 22. konvenciji ICARUS-a 2018. Ovakva vrsta projekta može biti zanimljiva zbog neposrednog povezivanja "tradicionalnih" arhivskih stručnjaka i nove publike, poput škola ili djece.⁶

6 Archivo Histórico Eclesiástico de Bizkaia: <https://www.aheb-beha.org/>

Arhivi kao spremišta

Nova pitanja čuvanja i digitalne zaštite dokumenta ne bi trebalo podcijeniti. Tu započinje dug put angažiranja ne-publike. Arhivi su skladišta čega? Dokumenti i zapisi nisu dovoljni za jednoznačne odgovore na to pitanje. Bavljenje različitim vrstama arhiva i novim pitanjima digitalnog ili analognog čuvanja prvi su korak tečaja. Promjena tradicionalne definicije arhiva preusmjerava ih prema uključivom djelovanju i uvođenju novih načina na koji će dotaknuti osjećaje i zanimanje publike.

Važno je razgovarati o modnim arhivima, korporacijskim arhivima⁷, arhivima glazbe i usmene tradicije i drugim specijaliziranim arhivima.⁸ Iz ovih različitih svjetova tradicionalne arhivske ustanove mogu uzeti nova sredstva i nove alate te kreirati politiku razvoja publike usmjerenu izvan svijeta istraživača i znanstvenika.

Uz ove “neobičajene” arhive tečaj se bavi i pitanjima digitalnog stvaranja i očuvanja dokumenta. Raspravljajući o digitalizaciji kroz perspektive šire od njezinih mogućnosti kao alata za očuvanje, treneri trebaju naglasiti mogući suživot tradicionalnih i krutih načina poimanja pohrane, očuvanja i korištenja analogne dokumentacije, i digitalnih medija kao alata namijenjenog širenju vrijednosti.

Ova drugačija koncepcija digitalnog može umanjiti zabrinutost zbog utjecaja digitalizacije na arhivske stručnjake i kontrast između “diseminacije” sadašnjosti i “čuvanja” prošlosti.

“Digitalno je samo po sebi stroj koji proizvodi sadašnjost, koji teži rušenju vremena. Kao rezultat digitalne tehnologije živimo u rastućoj stvarnosti “dokumenta”. Stoga je arhivistika kao disciplina u poteškoćama. Čini se da tradicionalne metode i alati, kojima se oduvijek vodila, više nisu dovoljni za upravljanje, ili možda za podučavanje vremena, njegovo kroćenje i prilagodbu kaleidoskopskim zahtjevima sjećanja.” (Valacchi, 2019)

7 Bigatti, G. (2013). *Reti di carta: Ferrovie, tecnici e imprese nelle carte degli archivi aziendali*. Archetipo Libri.

8 Vidjeti: Bijsterveld, K. & Dijck van J., (Eds.) (2009). *Sound Souvenirs: Audio Technologies, Memory and Cultural Practices*. University of Amsterdam Press.

Propitivanje arhivskih stručnjaka o preciznom sadržaju (koliko opsežan on može biti) tih “spremišta” (Ketelaar, 2001; 131) i problematiziranje tradicionalne funkciju arhiva (u svim njihovim specijalizacijama i kroz čitavu njihovu narav) korisno je za stvaranje nove svijesti o mogućnostima uključivanja arhiva kao aktivnog dionika kulturne baštine. Dobar odgovor na pitanje o sadržaju arhivskih spremišta došao je s baltičke konferencije o arhivima i izbjeglicama. Ovaj nam odgovor oblikuje arhive kao skladišta još nepisanih priča.

“Zašto? Kad se razgovara s izbjeglicama ili njihovim potomcima ili se pročitaju njihova sjećanja, stječe se dojam da postoje neke stvari koje su neizgovorene i priče koje su nezapisane. Zbog toga nam jedan važan aspekt ostaje nepoznat. To “nešto” sadrži pitanja bez odgovora i dovršene uspomene koje sam pronašao u arhivima - sadržane u riječima i skrivene između redaka.” (Kumer-Haukanõmm, 2009; 173)

U tom kontekstu moramo uzeti u obzir i ne-povijesne arhive. Umjetnički arhivi ili arhivi fizičkih osoba mogli bi biti živi izvor spomenutih, još nenapisanih priča. Živi arhivi su doista prirodna veza između konsolidiranih sjećanja i nedavne prošlosti naših zajednica. Rad u živom arhivu ne zahtijeva samo primjenu znanstvenih metoda i tehničkih vještina, već se prije svega temelji na međusobnom povjerenju i na harmoničnoj suradnji istraživača i umjetnika tijekom čitavog procesa. Taj odnos, zaista predstavlja zajedničko iskustvo koje potiče dvije strane na redefiniranje svojih stavova i pogleda. Arhiv Societas Raffaello Sanzio može se istaknuti kao povijesna stvarnost, ali s obzirom na to da pripovijeda dio povijesti modernog kazališta, njegov je pogled usmjeren i prema budućnosti. Talijansko Ministarstvo kulture proglasilo ga je „nacionalnom kulturnom zbirkom od velikog povijesnog interesa i značaja“. Njegov neprocjenjivi sadržaj dokumentira aktivnosti jedne od najvažnijih kazališnih trupa međunarodne avangarde. Međutim, ovo nije povijesni arhiv s jedinom misijom očuvanja sjećanja, to nije zapečaćena zbirka zaštićena od vanjskih upliva. Arhiv Societas Raffaello Sanzio je živ, neprekinut i razvija se čak i sada, te čini vezu između sjećanja i sadašnjih vrijednosti.

Arhivi kao vrijednost

Uključivanje arhivskih stručnjaka u nove oblike izobrazbe moglo bi započeti odgovorom na pitanje o vrijednosti njihovog rada. Arhivska znanost se razvila i stvorila svoje teorijske obrasce definirajući arhive kao mjesta prošlosti i sjećanja, no, propitujući značenje sjećanja mogli bismo potaknuti novo promišljanje o vrijednosti arhiva.

„Arhivisti moraju pažljivije promatrati prirodu sjećanja i tražiti njene veze sa svijetom arhiva. Što je pamćenje? Kako se sjećamo? Čega se sjećamo i zašto?“ (Millar, 2006; 109)

Zašto se sjećati? Vjerojatno je to ključ novog razmišljanja o vrijednosti arhiva. Projekt kojeg je nedavno predstavio Povijesni arhiv u Požarevcu bavi se zaštitom arhivskog gradiva u privatnom vlasništvu⁹. Radi se o zanimljivoj priči o popularizaciji arhiva i njegove vrijednosti kao različenog pamćenja. Stvaranje arhiva zajednice vidljiv je rezultat ove popularizacije vrijednosti arhiva.

“Stare paradigme arhiva više nisu održive u odnosu na arhive neovisnih zajednica koji često, zbog osjećaja isključenosti ili čak diskriminiranosti, odbijaju predati svoje gradivo državi ili institucijama koje ona financira.” (Valentin, 2018; 225)

Nadalje, 2011. godine Nacionalni arhiv Kanade izvjestio je o gotovo 200 arhiva zajednica (eng. *community archives*) u zemlji, uglavnom organiziranih u svrhu očuvanja povijesti i promicanja interesa regije ili etnokulturne zajednice. Ovaj obrazac umrežavanja oko arhiva treba proučavati kako bi se identificirale nove i zajedničke vrijednosti koje javnost percipira kada se raspravlja o “arhivima”. U toj neuobičajenoj i netradicionalnoj situaciji arhivi prestaju biti neaktivan i pasivan subjekt te postaju aktivan igrač u svojim zajednicama.

„Ono što razlikuje okvir nezavisnih arhiva je inzistiranje da njihovo gradivo služi publici u nastajanju, čiji su članovi tradicionalno isključeni ili im je uskraćeno potpuno sudjelovanje u javnom diskursu.“ (Sheffield, 2017; 362)

Kao što Rebecka Sheffield tvrdi, jedna od vrijednosti arhiva mogla bi biti i uključivanje tradicionalno isključenih zajednica u kulturni krajolik velike zajednice. Ali ova značajka ne bi trebala biti ekskluzivni alat za arhive u zajednici, već mora biti jedan od novih karakterističnih vidova arhivske izobrazbe. Kako povijesni arhiv pretvoriti u mjesto dijaloga i vidljivosti za marginalne skupine? Arhivist mora promijeniti percepciju sadržaja svoje ustanove kako bi pronašao nešto novo u svojim spremištima, dokumentima i najboljim praksama čuvanja. To “nešto novo” mogla bi biti bilo kakva poveznica sa sadašnjim životom ne-publike njihovih ustanova. Dokumenti, ikada korišteni kao sredstvo pamćenja, mogu biti vrata, mostovi, ogledala, ali i mikrofoni.

Arhivski stručnjaci u suvremenim arhivskim ustanovama moraju biti u stanju uočiti tu potrebu djelovanja u zajednici i pronaći način za stvaranje veze između te potrebe i kulturne misije svojih arhiva. Da bi postigle ovaj cilj, arhivi moraju pobjeći od debelih i čvrstih granica ustanova čuvara (“skladišta” i “mjesta prošlosti”) te započeti organizirati radionice i događanja kao mjesta kontakata između publike i dokumenata.

Provedba organiziranih i vođenih istraživačkih sesija bila bi dobar participativni način predstavljanja vrijednosti tradicionalnih i povijesnih arhiva publici koju sačinjavaju ljudi koji nisu stekli visoko obrazovanje.

Ukoliko arhiv čuva veliku količinu povijesnih dokumenata, njegovi djelatnici mogli bi koristiti drevna imena, povijesne datume i stara mjesta kako bi ih povezali sa suvremenom obitelji, modernim festivalima i transformiranim gradskim središtima.

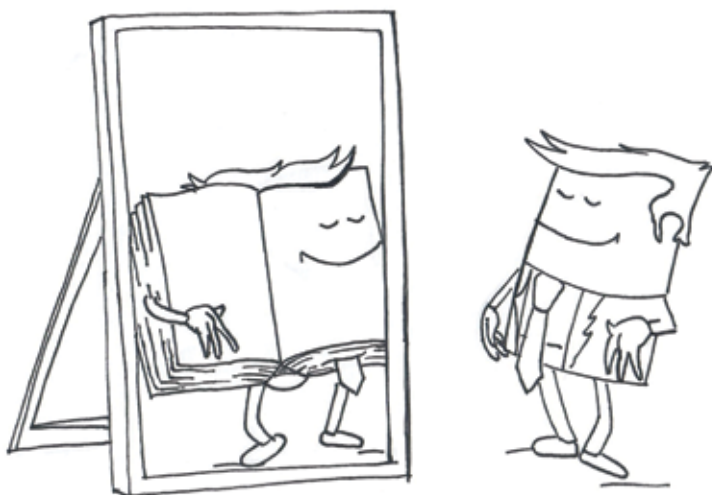
Ukoliko arhiv posjeduje dokumentaciju o nekom umjetniku, mogao bi organizirati festival ili radionice za umjetnike u nastajanju i mlade studente koji bi njegovo gradivo mogli koristiti kao izvor nadahnuća i okupljanja u zajednici. I tako dalje.

“Ključ” je otvoriti arhive. Doista otvoriti i uložiti stvarni napor u cilju uklanjanja barijera između kulturnog mjesta i marginalnih skupina. Moramo koristiti arhive, iako se to čini teškim, usprkos njihovoj rubnoj ulozi među zajednicama u nedavnoj prošlosti, posežući za mudrim spojem znanstvenih aktivnosti, zaštite gradiva i aktivne uloge u njihovoj zajednici.

“Korištenje je svrha svih arhivskih napora. Dužnost je arhivista otvoriti blago koje mu je povjereno na skrb... On ne bi trebao samo skupljati i čuvati dokumente, već bi ih trebao učiniti dostupnim drugima..” (Schellenberg, 1965; 108)

⁹ Istorijski arhiv Požarevac: <https://arhivpozarevac.org.rs/>

Arhivski stručnjaci moraju razmišljati o ovom citatu. Zapravo, "otvoriti se" i "drugi" igraju ključnu ulogu u oblikovanju novih obrazaca vrijednosti arhiva. Nadalje, pojava transnacionalnih javnih digitalnih arhivskih platformi (kao što su Monasterium, Mapire, Topoteka) i digitalnih arhiva poput Europskog arhivskog portala nadilazi neke od glavnih kontroverzi vezanih uz povjerenje u digitalizirana sjećanje, njihov sadržaj i izvor. Istodobno, javni digitalni arhivi prevladavaju mrežnu entropiju gdje su demokracije u oglašavanju podataka/informacija ključne za pojave kao što su teško pronalaženje relevantnog sadržaja, nedovoljna provjerljivost relevantnog sadržaja i nedovoljno održavanje reklamiranog sadržaja. (Lemić, Mijoč & Filipović, 2017; 244)

Arhivi u digitalno doba

Većina tekućih programa, aktivnosti i inicijativa u arhivskoj zajednici usmjerena je na izazove s kojima se suočavaju arhivi kao rezultat kontinuiranih promjena u društvu, gospodarstvu i tehnologiji. Primjena i mogućnosti digitalnih tehnologija stavljaju naglasak na zajedničke karakteristike i slične probleme tradicionalno različitih baštinskih ustanova, tako da danas knjižnice, arhivi, muzeji, dokumentacijski centri i slične institucije sve više surađuju na stvaranju zajedničkog kulturnog krajolika usmjerenog prema korisnicima i zajednici unutar kojih djeluju, umjesto na same institucije i njihove specifičnosti.

Globalizacija suvremenog informacijskog okruženja i međunarodni trendovi uključenosti kulture u sve sfere javnog života rezultirali su raznim projektima i strategijama posvećenima dostupnosti gradiva baštinskih institucija, u analognom i digitalnom obliku. U tom smislu, arhivi su posvećeni prekograničnoj suradnji, povezivanju s različitim kulturnim i znanstvenim institucijama, predstavljanju zajednici, povećanju dostupnosti arhivskog gradiva, razmjeni stručnih znanja i stvaranju novih inovativnih praksi i ideja.

Kakvi bi arhivi trebali biti na globalnoj razini, ili točnije, kako arhivska zajednica danas vidi arhive, najbolje se može iščitati iz Opće deklaracije o arhivima koju je početkom 21. stoljeća donijelo Međunarodno arhivsko vijeće (ICA), a potom 2011. godine usvojila Generalna skupština UNESCO-a.

Deklaracija prepoznaje:

- arhive kao čuvare zapisanih odluka, aktivnosti i sjećanja na svim vrstama nosača uključujući papir, elektroničke zapise, audiovizualne i druge oblike;
- raznolikost arhiva u dokumentiranju svih područja ljudske djelatnosti;
- suštinsku važnost arhiva u podržavanju transparentnog poslovanja i demokratsku odgovornost;
- podupiranje demokracije i ljudskih prava te očuvanje kolektivnog društvenog pamćenja;
- ulogu arhivista, obrazovanih stručnjaka, koji brinu o arhivskom gradivu i osiguravaju njegovo korištenje;
- ključne zahtjeve za dobro upravljanje arhivima¹⁰.

Deklaracija opisuje arhive kao jedinstvene i autentične svjedoke administrativnih, kulturnih i intelektualnih aktivnosti te kao odraz društvenog razvoja. Kao takvi, oni su od vitalnog značenja za podržavanje poslovne učinkovitosti, odgovornosti i transparentnosti, za zaštitu prava građana, za uspostavljanje individualnog i kolektivnog pamćenja, za razumijevanje prošlosti i za dokumentiranje sadašnjosti u svrhu usmjeravanja budućih aktivnosti. Pored očuvanja i korištenja gradiva različitih vrsta i formata, ključna uloga arhivista je da osiguraju i promiču dobro upravljanje gradivom te da brigom o gradivu i omogućavanjem njegovog korištenja služe društvu¹¹.

Retrospektiva europskog arhivskog krajolika pokazuje da su aktivnosti arhivske zajednice desetljećima usmjerene na suradnju i umrežavanje arhivskih ustanova na svim razinama (institucionalnim, kroz zajedničke programe i projekte, zajedničkim inicijativama, putem stručnih udruga i konferencija itd.), na razvoj i primjenu stručnih standarda, na prijenos znanja i na stvaranje zajedničke informacijske infrastrukture.

Neosporno je da utjecaj suvremenih globalnih ICT i društvenih trendova preusmjerava orijentaciju arhivske zajednice prema stvaranju zajedničke informacijske infrastrukture, prijenosu znanja, poboljšanju javne svijesti o arhivskim izvorima i olakšavanju pristupa arhivima na međunarodnoj razini, dok se arhivski programi povezuju s razvojem informacijskog društva te općenito politikom kulturne baštine. Veliki dio projekata u okviru "kulture i povijesti" usmjeren je na aktivnosti povezane s demoktizacijom pristupa kulturnoj baštini, socijalnom uključenosti, upotrebom i ponovnom uporabom informacija, kulturnim industrijama i sličnim temama, uključujući digitalne platforme, kulturne mreže i e- usluge.

Zahvaljujući razvoju i mogućnostima digitalne tehnologije postoji mnoštvo različitih baza podataka, digitalizacijskih projekata i digitalnih zbirki, kao i softverskih alata za pregled i pretraživanje podataka sadržanih u gradivu, koji se ne mogu niti izbrojiti. Dostupnost arhivskog gradiva danas podrazumijeva online pristup obavijesnim pomagalima i arhivskim zapisima, kao i interaktivnost, interoperabilnost i umrežavanje, stvarajući pri tom veze između arhivskog gradiva, različitih arhivskih fondova i drugih izvora informacija osiguravajući ono najvažnije - upotrebljivost podataka. Veliki arhivski projekti i trenutno vodeće arhivske digitalne platforme diljem Europe - APE, Mapire, Monasterium, Topoteka i druge – odražavaju ove suvremene trendove i inicijative međuinstitucionalne suradnje, otvorenost i projektnu orijentaciju prema publici.

10 ICA Universal Declaration on Archives: <https://www.ica.org/en/universal-declaration-archives>

11 Universal Declaration on Archives: https://www.ica.org/sites/default/files/UDA_June%202012_web_EN.pdf

4. Javna povijest, novi modeli za pripovijedanje izvora

Arhivi i zajednice

Kao novo polje koje pripada povijesnim disciplinama, "javna povijest" nastala je prije tridesetak godina, točnije 1978¹². Njezini tvorci tvrdili su da bi i povijest trebala živjeti i prosperirati izvan sveučilišta, u različitim zajednicama koje razmišljaju o sebi i traže svoj vlastiti kulturni i antropološki identitet. Javna povijest nastala je i zato jer su povjesničari željeli uvesti povijest u institucije, tvrtke i zajednice koje imaju svoju vlastitu povijest. Također, oni nastoje dati povijesti ulogu blaga koje pomaže u razumijevanju sadašnjosti i rješavanju ekonomskih i političkih problema te socijalnih, urbanih i ekoloških pitanja.

Dakle, arhivi zajednice (eng. *community archives*) i njihove uloge u zajednici usko su povezani s vrijednošću javne povijesti i njenim razvojem u posljednjih dvadeset godina. Potreba za uključivijom poviješću, svjesnom potreba zajednica i sposobnom dati glas marginalnim akterima i ne-sudionicima glavne povijesti, stvorili su obje ove pojave. Tema zajedničke memorije jasno je vezana za temu pisanja povijesti. Na isti način kao kod arhiva zajednice, širenje broja studija i rasprava o javnoj povijesti svjedočili su o novoj potrebi za proučavanjem i stvaranjem sjećanja.

„Javna povijest temelji se na izgradnji narativa o prošlosti ili sadašnjosti u javnosti i s namjerom. Namjera može uvelike varirati, od političke i ideološke do praktične ili zabavne. Može se manifestirati na mikrorazini prostorne zajednice, kako opisuju Carter i Cosson, ili na nacionalnoj ili međunarodnoj razini, kako predlažu Caswell i Long. Šutnja i propusti u većini arhiva koje su istakli Caswell i Carter zahtijevaju da prepoznamo načine na koje su dominantni društveno-politički akteri u društvu oblikovali povijest. Od devedesetih godina arhivisti postaju sve svjesniji ovog učinka te su razvili strategije za diversifikaciju svojeg gradiva kako bi ono što bolje odražavali njihove zajednice.“ (Hoyle, 2017; 3)

Arhivski stručnjaci moraju se pozabaviti shemom koja je stvorila „tišinu i propuste“. Sudjelovanje određene zajednice i svrha pripovijedanja povijesti s određenog stajališta mogli bi ukazati na značajke javne povijesti koje arhivska struka može pronaći u obrascima arhiva zajednice. Prostori i alati putem kojih arhivske ustanove mogu uključiti zajednice moraju se naći u spoju između javne povijesti i spontane potrebe nastanka arhiva zajednica.

„Arhivi zajednica, koji se nalaze izvan glavne ili tradicionalne arhivske prakse, definirani su aktivnim i stalnim sudjelovanjem članova izvorne zajednice u dokumentiranju i omogućavanju dostupnosti njihove povijesti pod njihovim vlastitim uvjetima.“ (Hoyle, 2017; 2).

Kako arhivske ustanove mogu nadići svoje tradicionalne istraživače i bez odbacivanja baštinske uloge postati mjesto javne povijesti i angažmana u zajednici? Arhivisti moraju težiti interakciji s javnošću, ne samo kao čuvari pasivnog mjesta (tradicionalno je to način na koji ih istraživači i povjesničari doživljavaju), nego kao posrednici koji mogu pokrenuti sudionički projekt, usmjeren ka cilju, i suautori kulturnih rezultata. U ovoj perspektivi projekt javne povijesti može se oblikovati poput alata za stvaranje stvarne veze između publike i dokumenata. Javna povijest za arhive nije samo znanstvena i zanimljiva svrha, već je i najučinkovitiji način da se nadoknadi kašnjenje u sudjelovanju u baštinskim i znanstvenim programima uključivanja publike. Da bi stvorili učinkovit prostor za javnu povijest u tradicionalnom arhivskom kontekstu (ali isto tako i u specijaliziranim arhivima poput korporativnih ili umjetničkih), arhivski stručnjaci moraju se baviti različitim vrijednostima. Jezik čitaonica, knjižnica i istraživačkih prostora obično je jezik međusobnog predstavljanja. Čak i student-istraživač, u istraživačkom prostoru, u arhivskom osoblju traži prvo metaforično zrcalo svojeg znanja i svojeg istraživačkog puta. Naravno,

12 To se povezuje s pokretanjem časopisa *The Public Historian* 1978. i osnivanjem stručne organizacije *National Council on Public History* u Sjedinjenim Američkim Državama 1979. godine.

ova vrsta jezika postaje više hvaljena kada publika arhivskih ustanova postaju znanstvenici ili sveučilišni istraživači. Publika do koje treba doći projektom javne povijesti mora biti drugačija, pa stoga i komuniciranje vrijednosti dokumenta i samog arhivskog sadržaja mora biti drugačije te više usmjereno ka uključivanju, nego na predstavljanju temeljenom na vještinama i znanju.

„U suvremenom kontekstu sve je jasnije da arhivisti, kao čuvari i komunikatori informacija, moraju komunicirati sa svim skupinama koje predstavljaju, bilo da su oni stvaratelji gradiva ili korisnici. Osim što jednostavno omogućuje pisanje povijesti, arhivski zapis postao je dragocjeno sredstvo u procesu donošenja odluka upravnih tijela drugih organizacija, u formalnim i popularnim obrazovnim programima i u oživljavanju naše kulturne baštine. Iako je interakcija s javnošću dugogodišnja tradicija u arhivima, ona nikada nije bila raznolika kao sada.“

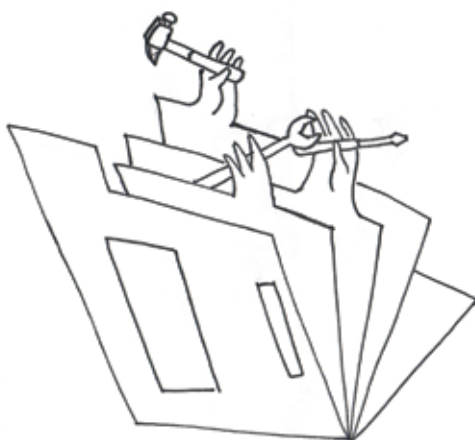
(Blais & Enns, 1990; 102)

Javna povijest kao alat

U osnovi, ospobljavanje arhivskog stručnjaka za uključivanje nove publike podrazumijeva promjenu okvira njegova jezika za oblikovanje nove komunikacije. Pronalaženje zajedničkog (a ujedno i osnovnog) znanja i zajedničkih osjećaja polazna je točka za kreativni dijalog između arhiva i marginalnih skupina. Istražujući osjećaje i vrijednosti ukorijenjene u njihovoj zajednici, arhivski stručnjaci mogli bi voditi projekt javne povijesti i koristiti participativni prostor svojih arhiva kao poziv za stvaranje odnosa između “starog osoblja” (toliko bitnog za povjesničare i istraživače) i građana. Ukoliko je djelatnost arhivske ustanove ikada uključivala stvaranje znanstvenih sadržaja, arhivskih pregleda, seminara i konferencija, promjenom jezika i ciljeva tih aktivnosti, stručnjaci za pamćenje mogu ove vrste znanstvenih napora usmjeriti u nešto drugačije. Pričanjem o povijesti, kao i prepuštanjem prikazivanja povijesti rubnim korisnicima (uvijek s davanjem ključne uloge primarnim izvorima i u suradnji s djelatnicima arhiva) mogu se postići različiti i valjani znanstveni rezultati, ali i promijeniti ulogu arhiva među različitim zajednicama.

„Ovo posebno izdanje časopisa Archives and Records zamišljeno je kao prilika za istraživanje raznolikih uloga koje arhivi sada igraju u području javne povijesti, prikupljajući perspektive ne samo arhivista, već i povjesničara, umjetnika i sociologa. Tijekom posljednjeg desetljeća arhivska je literatura bila bogata znanstvenim temama, uključujući arhive zajednice, socijalnu pravdu, politički aktivizam i oblikovanje prostora (eng. place-making). Međutim, ovo posebno izdanje okuplja radove koji ove aktivnosti drže oblicima javne povijesti. Kolektivno, pitaju zašto se i kako stvara javna povijest kroz arhivski rad, smještajući sada već poznate ideje u novi kontekst.“

(Hoyle, 2017; 1)

Jezici i alati drugih ustanova (muzeji, kulturne radionice i tako dalje) moraju se kretati u manje osjetljivom svijetu od svijeta arhiva i biti pravilno korišteni. Može se reći da je pitanje javne povijesti i arhiva pitanje jezika, prostora i ciljeva. Arhivski stručnjaci koji stupaju u kontakt sa svojim tradicionalnim ne-korisnicima moraju svoje jezike preusmjeriti u drugi vrijednosni sustav, stvoriti nove funkcije arhivskih prostora i razmotriti promjenu znanstvenih ciljeva svojeg rada. Dobar i praktičan primjer takve promjene ciljeva i metoda može se pronaći među najboljim praksama javnih povjesničara. Desetljećima su arhivske ustanove brinule, i još uvijek brinu, zbog diseminacije i dostupnosti digitalnih zbirki svojega gradiva. Osjećaj opasnosti zbog „pitanja vlasništva“ nad dokumentacijom obično je prepreka i problem tijekom digitalizacijskih projekata.

„Javni povjesničari i voditelji zbirki mogu se odlučiti za otvoreni pristup spremištima/ repozitorijima. Otvoreno spremište omogućuje korisnicima dostupnost svih informacija, uključujući prethodno skrivene metapodatke. Otvaranje podataka korisnicima i srodnim ustanovama može povećati suradničke aktivnosti. Javni povjesničari mogu pomoći javnosti da sudjeluje u stvaranju metapodataka. S novim digitalnim tehnologijama označavanje predmeta od strane različitih korisnika može pomoći arhivima da obogate metapodatke svojih zbirki.“ (Cauvin, 2016)

Ponekad arhivi mogu pobjeći izvan svojih zidova i „fizički“ započeti put prema nekoj drugoj vrsti publike. Prototip takve aktivnosti proveden je u Francuskoj početkom 80-ih. Unatoč tome što bi se takav eksperiment mogao smatrati samo pokušajem unapređenja arhivskog obrazovanja, usredotočenost na veze između dokumenata i društvenog konteksta može se promatrati kao vježba iz javne povijesti kroz arhivsko gradivo.

“Jedinstveni primjer inicijative za arhivsko obrazovanje je l'Archivobus”, koji su sponzorirali Archives departementales de l'Orne i Bouches-du-Rhone u Francuskoj. Kroz ovaj program učenici svih razreda dobili su priliku “koristiti” arhivsko gradivo u skladu s posebnim uputama iz školskog kurikulumu. Godine 1982. kupljen je i opremljen autobus kojim su arhivski obrazovni programi dolazili do ruralnih sredina. Program je imao za cilj upoznati učenike s arhivskim gradivom i potaknuti arhivsko istraživanje, demonstrirati mnoštvo i relevantnost arhivskih dokumenata i njihov odnos prema sekundarnim izvorima, te pomoći učenicima da se povežu sa svojim lokalnim okruženjem.” (Blais & Enns, 1990; 107)

5. Pripovijedanje arhiva: transmedijalnost pripovijedanja

Teorijski potencijal pripovijedanja (eng. *storytelling*) i medija u posredovanju kulturnih znamenitosti je važan temelj za izgradnju učinkovitog načina uključivanja. Arhivi su izvršna polazišta za pripovjedački projekt jer, više od ostalih kulturnih znamenitosti, povijest predstavlja "osnovnu djelatnost" arhivske ustanove. U arhivskim spremištima, među policama mogu se pronaći priče o proizvodima, strukama ili o povijesnim ustanovama. Pripovijedanje nastoji oblikovati ovaj skup informacija i činjenica u određeni pripovjedački obrazac. Pripovjedački pristup, kroz slike ili audio-vizualni materijal, jedan je od načina stvaranja pristupa nepoznatom svijetu arhivskih zapisa.

„Digitalno pripovijedanje tek se nedavno pojavljuje u polju kulturne baštine kao moćan način privlačenja posjetitelja, i to u dvije glavne pojavnosti: prvo je zamišljeno kao bolje kanalizirani oblik „sadržaja kojeg je stvorio korisnik“ (izuzetno popularnog prije 6-7 godina). Posjetitelje se traži da ispričaju priču o nečemu (npr. predmetu u svojem vlasništvu ili nekom predmetu izloženom u muzeju) umjesto da općenito iznesu svoje mišljenje ili daju komentar. Druga pojavnost podrazumijeva da kustosi ili drugi stručnjaci „pričaju priče“ o temama iz kulture na web 2.0 način (tj. na donekle improviziran, opušten način). Pogledajmo nekoliko primjera.“ (Negri & Di Blas, 2015)

Sljedeći dio ovog priručnika bavi se više praktičnim i didaktičnim pitanjima. Cilj mu je pomoći polaznicima treninga da osmisle i organiziraju učinkovit projekt pripovijedanja o svojim arhivima. Ovaj jednostavan vodič o pripovijedanju i arhivistima ima oblik upitnika.

Odgovori na ovaj upitnik stvorit će svojevrsni putokaz za prvo putovanje kroz oblikovanje pripovijesti i mogu biti korisni za razmjenu i pojašnjenje temeljnih koncepata cilja, publike i priča. Ove ideje nositelji su svakog pripovjedačkog projekta i vrlo je važno definirati njihovo zajedničko značenje kod arhivskih stručnjaka i kulturnih posrednika.

Treneri mogu mijenjati i oblikovati upitnik kako bi postigli učinkovitije rezultate za ustanove i arhive uključene u projekt.

1: Postavite svoj cilj

Prvi korak u pripovijedanju je postavljanje cilja.

- ◆ O kojoj temi želite razgovarati?
  - i. Vaš vlastiti arhiv?
  - ii. Posebni fond/zbirka?
  - iii. Želite li čuti priče drugih o vašem gradivu?
  - iv. Ili nešto sasvim drugo?

2: Odredite svoju ciljanu skupinu

Tko čini vašu ciljanu skupinu? Posavjetujte se s kolegama pri izradi koncepta.

- ◆ Odredite svoju ciljanu grupu
  - i. Muškarci ili žene?
  - ii. Stariji ili mlađi ljudi?
  - iii. Stanovnici provincije Limburg / vaše vlastite regije?
  - iv. Visoko obrazovani ili ne?
  - v. I tako dalje ...

3: Precizirajte svoju ciljanu skupinu

Postavili ste cilj i odredili ciljanu skupinu. Također je moguće da je ciljana skupina bila unaprijed zadana.

U svakom slučaju, profil vaše ciljane skupine i dalje je nepotpun. Postavite sebi ova pitanja kako biste preciznije definirali svoju ciljnu skupinu.

- ◆ Navedite svoje koncepte i pretpostavke u vezi s ciljanom skupinom
  - i. Cilj vam je doći do mladih. Ali koje točno dobi?
  - ii. Planirate događaj za ljude nižeg stupnja obrazovanja. Što podrazumijeva “niže obrazovanje”?
- ◆ Koristite dostupne demografske statističke podatke
  - i. U kojim dijelovima vašeg grada možete pronaći niže obrazovane ljude?
  - ii. Gdje živi najveća skupina ljudi različitog etničkog podrijetla?
- ◆ Kako, gdje i kada trebate predstaviti podatke svojoj ciljanoj skupini?
  - i. Osobno, tiskanim ili digitalnim putem?
  - ii. Možete li ih pronaći na Facebooku, Instagramu ili drugim društvenim mrežama?
  - iii. Koriste li oni prvenstveno računalo ili pametni telefon?
  - iv. Postoje li javni prostori u kojima se okupljaju?
- ◆ Što znate o strategijama pretraživanja i čitanja vaše ciljane skupine?
  - i. Vole li više rekreativno pregledavanje (na primjer, oni koji su zainteresirani za lokalne običaje i folklor)?
  - ii. Žele li brze i korisne informacije?
  - iii. Vole li više informacije na papiru (npr. genealozi) ili čitaju isključivo digitalne radove?
- ◆ Na osnovu podataka koje ste prikupili sastavite kratki profil svoje ciljane skupine. Možete stvoriti i nekoliko profila.

4: Odredite potrebe svoje ciljane skupine

Sada kada imate profil ciljane skupine, ili nekoliko njih, morate utvrditi i njihove (latentne) potrebe kako biste ih uspješno povezali sa svojom zbirkom. Nemojte se zastrašiti s 1001 opcijom za istraživanje tržišta, već provedite nekoliko (jednostavnih) kvalitativnih testova.

- ◆ Posjetite mjesta okupljanja svoje ciljane skupine (društveni centar, ulica). Što ih zanima?
- ◆ Budite otvoreni prema aktuelnim događajima u njoj i koristite lokalne medije. Što se trenutno događa u vašoj regiji?
- ◆ Na temelju nalaza analizirajte svoju zbirku. Što bi za njih bio “vau” faktor? Na koja pitanja možete odgovoriti? Za koji problem možete ponuditi rješenja?

5: Dijelite i skupljajte priče

U početku, budući da je jedini cilj arhiva bio čuvanje, njihovi su fondovi i zbirke bili brižljivo pohranjeni na način koji je razumljiv jedino arhivistima.

Ideja koja stoji iza pripovijedanja je nedovoljna prezentacija fondova i zbirki. Arhivi će istinski zaživjeti tek kada se sačuvano gradivo interpretira i podijeli. Na taj će se način razvijati i nova značenja i nove priče. Kako ćete predstaviti svoje fondove i zbirke da biste to potaknuli? I kako ćete sakupljati priče?

- ◆ Koje ćete internetske i izvanmrežne medije koristiti za informiranje, zabavu i nadahnuće?
- ◆ Koju ćete vrstu sadržaja odabrati? Duga štiva? E-knjige? Blog? Grafički prikaz? Mobilnu aplikaciju? Podcast? Grafički roman?
- ◆ Planirajte unaprijed kako ćete se nositi s pričama koje će vam ispričati vaša ciljana skupina - kako ćete ih sačuvati?
- ◆ Vidite li prilike za izgradnju „zajednice“?
- ◆ Ocjenjujte sve korake: kako ćete ciljanu skupinu zainteresirati za svoju zbirku ili njen dio?

Pripovjedački projekti i arhivi

Kao primjeri dobre prakse arhivskog pripovijedanja mogu se istaknuti dva projekta pripovijedanja koje su proveli Regionalni povijesni centar Limburg (Regional Historical Center Limburg) i Zaklada napuljske banke (Foundation Bank of Naples). Radi se o različitim projektima osmišljenima na različitim arhivskim i dokumentacijskim osnovama. Prvi koristi moć slike i iskustvo rada zajednice. Drugi počiva na participativnom pristupu i ima za cilj dijeljenje sadržaja starih dokumenata kako bi ih oblikovao u razumljivu priču ili u umjetnički roman.

Projekt: Dan rudara (*Miners day*)

Dan rudara, koji su u utorak 16. listopada 2018. organizirala dva arhiva: Regionalni povijesni centar Limburg (RHCL)¹³ i Društveni i povijesni centar Limburg (SHCL)¹⁴, bio je veliki uspjeh. Po prvi put je privatni arhiv u određenoj mjeri postao dostupan javnosti. Više od 200 bivših rudara i njihovih obitelji došlo je vidjeti dokumente koji se odnose na njih kao zaposlenike. Ukupno je zatraženo na uvid više od 250 dokumenata.

Pozadina

Dan je organiziran nakon što je SHCL preuzeo arhivsko gradivo administrativnog ureda Zuid-Limburg, nadležnog za mirovinske fondove rudnika AMF i BFM. Radi se o 60 dužnih metara gradiva sa svim podacima osoblja rudarskih kompanija Oranje-Nassau, Domanial, Laure i Vereeniging te Willem-Sophia, odnosno ugljenokopa na jugu nizozemskog Limburga.

Ovo je gradivo odlično nadopunilo gradivo rudnika Oranje-Nassau i Domanial Mining Company koje se već nalazilo u RHCL-u, te su posjetitelji također mogli zatražiti uvid i to gradivo.

Budući da ti dokumenti sadrže osobne podatke, mogli su ih gledati samo rudari na koje se oni odnose ili njihovi bliski srodnici, pa su posjetitelji trebali pokazati identifikacijsku ispravu, a bliski srodnici neku ispravu kojom potvrđuju rudarevu smrt i srodstvo s njim.

Elementi uspjeha

- Projekt je predstavljen kao emocionalno iskustvo. Unatoč činjenici da su dokumenti zaposlenika relativno jednostavni izvori, oni su definirani kao mogućnost da se "iskusi rudarska prošlost".
- Kao dodatni sadržaji ponuđena su predavanja i projekcije dokumentarnih filmova o rudnicima.
- Privlačno mjesto: Čitaonica RHCL-a u staroj franjevačkoj crkvi iz 13. stoljeća u Maastrichtu bila je ispunjena mnoštvom predmeta iz Nizozemskog muzeja rudnika.

Lekcije

- "Hvatanje" priče može se poboljšati - uprkos činjenici da su zaposlenici arhiva čuli brojne reakcije i priče posjetitelja, nisu ih slijedili. Možda bi bilo bolje posjetiteljima omogućiti da u knjigu zabilježe svoje dojmove.
- Dio posjetitelja nije mogao dokazati da su u vezi s umrlim rudarom ili nisu mogli dokazati da je rudar preminuo. Zbog nedavno pooštrenog propisa o zaštiti osobnih podataka arhivisti nisu bili u mogućnosti pomoći tim ljudima.

13 Regionaal Historisch Centrum Limburg (RHCL): <https://www.rhcl.nl/en>

14 Sociaal Historisch Centrum voor Limburg (SHCL): <http://www.shclimburg.nl/>

Projekt: Arhiv ispriповijedanih

Arhiv ispriповijedanih, koji je u jesen 2016. godine organizirala Fondazione Banco di Napoli, bio je namijenjen studentima i mladim autorima željnim pisanja na temelju povijesnih dokumenata. Nitko od sudionika nije bio istraživač ili korisnik arhiva. Aktivnosti su organizirale dvije autorice povijesnih romana i kazališnih komada (Antonella Cilento i Stefania Bruno). Projekt je imao pet faza i obuhvatio je više od dvadeset sudionika. Sve aktivnosti izvedene su uz korištenje izvornih dokumenata i u prostorima Povijesnog arhiva Napuljske banke. Sudionici su, doslovno, mogli staviti ruke na izvor nadahnuća svojih romana.

Na početku, sudionicima su podijeljene kopije izvornih dokumenata iz 16. ili 17. stoljeća, koji su im potom, uz pomoć arhivskih stručnjaka, objašnjeni. Predviđena je također i šetnja prostorima arhiva. Emocionalni utjecaj tih prostora na polaznike smatran je polazištem kreativne faze, pisanja romana temeljenih na dokumentima.

Elementi uspjeha

- Projekt je predstavljen kao kreativno i participativno iskustvo.
- Pregled i objašnjenje dokumenata predstavljali su pravu dodirnu točku između arhivskog gradiva i ne-korisnika
- Impresivna lokacija: spremišni prostor Povijesnog arhiva Napuljske banke.

Lekcije

- Participativna namjena događaja, koju je teško ispuniti, utjecala je na izbor dokumenata koji su trebali biti prilagođeni profilima sudionika kako bi postigli stvarni emocionalni doživljaj.
- Projekt je zahtijevao vještine arhivskog stručnjaka za odabir i objašnjenje povijesnih dokumenata.

Projekt: Priče iz arhiva

U okviru CREARCH projekta ICARUS Hrvatska je u 2019. započela s programom „Priče iz arhiva“ koji prikuplja arhivske zapise koji dokumentiraju zanimljive teme, svjedoče skrivene povijesti i jedinstvene priče. Ova virtualna zbirka koja sadrži arhivske priče iz različitih arhiva i baštinskih institucija dostupna je na Internetu¹⁵ i planirana je kao skup javnih i kreativnih aktivnosti te multimedijske interpretacije.

Pozadina

Rad ICARUS-a Hrvatska orijentiran je na promicanje otvorenog pristupa arhivskim izvorima kroz nove IT tehnologije, unapređenje arhivske djelatnosti i međuinstitucionalnu suradnju. Već nekoliko godina ova udruga aktivno organizira razna javna događanja (predavanja za širu javnost i ciljane skupine usmjerene na promociju arhiva i povijesnih izvora, njihovo korištenje i ponovno korištenje u suvremenom društvu) te komunicira s GLAM ustanovama pružajući podršku i edukaciju u digitalizaciji i promociji arhiva. Kroz časopis @rhivi¹⁶, digitalne platforme (Topoteka, Monasterium, Mapire, Znameniti.hr) i stručne konferencije koje šire teme poput javnih i kreativnih arhivskih programa, arhiva zajednice, razvoja publike i angažmana korisnika itd. ICARUS Hrvatska uspostavio je snažnu bazu za multimedijski program „Priče iz arhiva“, jedinstvenu arhivsku pripovjedačku inicijativu u Hrvatskoj. Do sada se ovoj akciji pridružilo oko 30 arhivskih i raznih baštinskih ustanova.

Elementi uspjeha

- „Priče iz arhiva“ nadopunjuju ideje i prijašnji rad ICARUS-a Hrvatska što osigurava mrežu suradničkih institucija zainteresiranih za sudjelovanje u ovom programu. To je ujedno i jamstvo održivosti ovog programa u budućnosti, izvan CREARCHprojekta.

15 #PričelzArhiva: <https://www.icarushrvatska.hr/priceizarhiva>

16 Svi brojevi stručnog časopisa @rhivi dostupni su na <https://hrcaj.srce.hr/arhivi>

- Časopis @rhivi široko je rasprostranjen i online dostupan, što ga čini dobrim alatom za komunikaciju i razvoj publike.
- Vidljivost „Priča iz arhiva“ - na mrežnoj stranici zainteresirani sudionici i korisnici mogu vidjeti i komentirati događaje

Lekcije

- Što se tiče interesa uključenih strana za nastavak ove aktivnosti, jasno je da je potrebna koordinacija i planiranje za usklađivanje povezanih javnih događanja.
- Komunikacija s publikom može se poboljšati pripremom materijala za ciljane korisnike (poput školskih nastavnika, umjetnika, kustosa zbirki, lokalnih zajednica itd.)
- Započelo je prikupljanje povratnih informacija i ideja za planiranje daljnjih aktivnosti - na primjer „Zamislite svoju priču“ ili „Od stare do nove priče“, usredotočujući se na kreativne interpretacije zapisa predstavljenih u „Pričama iz arhiva“

Projekt: Digitalizacija iz slike i teksta. Topoteka i pametni roman Vilijun

Digitalna platforma Topoteka

Topoteka je digitalna platforma – suradnički online arhiv - koja omogućuje besplatan, javni pristup digitaliziranim povijesnim izvorima iz različitih javnih i privatnih zbirki. Kreirao ju je ICARUS¹⁷ u okviru projekta co:op – „Zajednica kao prilika - mreža kreativnih korisnika i arhiva“ kao priliku za zaštitu i predstavljanje manje poznatih, marginaliziranih i često teško dostupnih povijesnih dokumenata.

Međunarodni projekt co: op financirao se kroz program Kreativne Europe i okupio je 17 arhivskih i akademskih ustanova s više od 40 povezanih partnera iz cijele Europe s ciljem jačanja transnacionalne suradnje institucijskih i korisničkih grupa¹⁸. Slijedeći prijašnji projekt ENArC - „Europska mreža za arhivsku suradnju“, projekt co:op proširio je i produbio suradnju arhiva i drugih institucija koje čuvaju našu zajedničku kulturnu baštinu, te dodatno potaknuo aktivno sudjelovanje šire javnosti. Razne kreativne, pedagoške i didaktičke aktivnosti održane su tijekom četiri godine trajanja projekta (uključujući Topoteke, programe „Avantura u arhivima“ i „Dane za iznošenje vlastite povijesti“, nastavni materijal za škole, povijesne radionice, znanstvena istraživanja itd.) posvećene promicanju aktivnosti arhiva u široj zajednici, poticanju suradnje javnosti i arhiva te olakšavanju pristupa arhivskom gradivu korištenjem prednosti digitalnih tehnologija.

Digitalna platforma Topoteka¹⁹ omogućuje opis, prezentaciju i pretraživanje arhivskog gradiva pomoću interaktivnih IT alata i u skladu s normom ISAD (G), omogućujući prijenos podataka u druge arhivske informacijske sustave. Upravljanje svakom zbirkom u nadležnosti je registriranog Topotekara, dok se posjetitelji i korisnici mogu baviti odgovaranjem na pitanja na mreži, a gosti-Topotekari pribavljanjem i indeksiranjem podataka (rad sa zajednicom). Od 2015. do danas objavljeno je više od 350 Topoteka zbirki diljem Europe, što Topoteku čini najvećom suradničkom participativnom arhivskom platformom u Europi. Ove virtualne zbirke, s više od 650.000 online dostupnih zapisa koji predstavljaju „arhivske priče“, unaprijedile su vidljivosti lokalnih zajednica na regionalnoj i nacionalnoj razini, potaknule lokalne programe i događaje (dane povijesti i sjećanja) i pomogle promicanju kulturnih i drugih manifestacija te isticanju povijesnih specifičnosti određenih područja. Kroz njih se mogu upoznati privatni obiteljski dokumenti i fotografije (poput obitelji Bischoff), pratiti promjene u životu i krajoliku malih mjesta (diljem Europe) ili poznatih znamenitosti (poput bečkog Pratera). Svi dokumenti i podaci s Topoteke prosljeđuju se dalje Europeani, dijeleći tako pojedinačne i lokalne priče u zajedničkoj europskoj povijesti. (Lemić, 2016; 107-109)

Topoteka Vilijun

Topoteka Vilijun²⁰ otvoren je za javnost 20. lipnja 2017. To je privatna zbirka autorice romana, koja se sastoji od različitih dokumenata (arhivskih zapisa) povezanih s romanom: dijelovi izvornog teksta,

17 ICARUS - International Centre for Archival Research: <http://icar-us.eu/en/>

18 Popis projektnih partnera dostupan je na <https://coop.hypotheses.org/category/project-partners>.

19 Vidjeti više na <http://www.topotheque.eu/>.

20 Topoteka Vilijun: <http://vilijun.topotheque.eu/>

ilustracije u romanu, snimke i fotografije nastale na promocijama knjige, medijski tekstovi, književno teorijske kritike, gostovanja na sajmovima knjiga (Peking, Zagreb), snimke probe premijernih izvedbi romana Vilijun, snimke premijernih izvedbi romana Vilijun i intervjui s autoricom.

Vilijun je roman autorice Jasne Horvat koji je 2016. objavila izdavačka kuća Ljevak, a kritičari su ga označili kao prvi QR, tj. "pametni" roman čije čitanje zahtijeva upotrebu pametnog telefona. U napomeni romana nalazi se sljedeći opis:

„Vilijunovi glavni likovi su Marko Polo i Kublai Khan, u godini njihovog rastanka. Marko Polo govori Kublai Khanu o gradovima na putu svile, a Khan zainteresirano sluša njegove priče kako bi odlučio hoće li mu dopustiti povratak u domovinu. Spoj je to dva nomada i dvije kulture unutar kojih Marko Polo opisuje i brojne druge kulture koje je susreo i upoznao na Putu svile. Roman je o nomadstvu - razmišljanju i putovanju, ali i o povjerenju, prijateljstvu i odanosti.“²¹

Topoteka Vilijun novi je korak u interaktivnosti ovog teksta koji svima omogućuje putovanje, na papiru i online, postajama Puta svile – to je digitalni je arhiv jednog romana, nositelj baštinskih uspomena. Topoteka Vilijun u mnogočemu je jedinstveni arhiv – čuva razne zapise (prezentacije, promocije, novinske članke, kazališne predstave, predstave na sajmovima knjiga, tematske razgovore, objavljene kulturne i književne kritike, znanstvene radove) koji dokumentiraju život ovog romana. Sastoji se od svih vrsta medija (dokumenata, fotografija, AV zapisa itd.), a obuhvaća postojeće, kao i još ne stvorene dokumente za koje ne znamo kada će biti napravljeni, kako će izgledati i kakve će ideje pokrenuti. Kao živi, bezvremenski javni arhiv koji povezuje priču i likove, čitatelje, znanstvenike, umjetnike, korisnike i sve one čiji su putevi u određenom trenutku povezali - kroz temu i život romana Vilijun – Topoteka Vilijun arhiv je globalnog informacijskog društva 21. stoljeća te istodobno novi oblik promocije baštinskih tema i samog romana kao proizvoda kreativne industrije. (Lemić, Mijoč & Filipović, 2017; 240-241)

Multimedijski roman

Roman Vilijun primjer je suvremenog književnog teksta koji povezuje medij tiskane knjige s Internetom – globalnim digitalnim medijem. To je prvi objavljeni QR roman u Hrvatskoj, a ujedno i prvi roman koji na inovativan način predstavlja baštinske teme. Dubravka Oraić-Tolić u epilogu tiskanog izdanja, navodi sljedeće:

„... Do nove promjene u radu Jasne Horvat došlo je u knjizi Vilijun (2016). To je višeslojni roman-igračka. To je s jedne strane svjesna, planirana, organizirana i tematski osmišljena permutacija romana Vilikon. S druge strane, to je "pametna knjiga" (autorov koncept) koja je simbolično i istinski povezana s novim tehnologijama, mobilnim telefonima i svijetom Interneta. U prvom, tekstualnom sloju romana, autorica se poigrava s vlastitim romanom Vilikon i njegovom rekonceptualizacijom. U drugom, paratekstualnom sloju (QR-kodovi razbacani kroz roman) ona nudi čitatelju priliku za beskrajne igre i tako stvara interaktivni hipertekst –roman-igračku.“
(Oraić-Tolić, 2016; 211).

U svojoj kritičkoj recenziji romana Oraić-Tolić primjećuje da ovaj inovativni način književnoga izražavanja daje mogućnosti višestrukog čitanja i da je Vilijun „prvi hrvatski interaktivni hipertekstualni roman s milijun mogućnosti tekstualnog, vizualnog i mrežnog nomadstva“. Ilustrira to s dva QR koda Vilijuna koji su rezultat autoričinog rada: prvi je nastao godinu dana prije objave romana, a drugi pri prvom predstavljanju romana Vilijun.

Oba QR koda izvode (glazbeno i glumački) pjesmu Milijun koja je dio romana Vilijun. Osim toga, oba sadržaja šifrirana ovim QR kodovima na neki su način arhivski dokumenti jer su dio autoričine privatne zbirke i izravno su povezani sa stvaranjem i predstavljanjem romana čiji su sastavni dio. Na taj se način roman Vilijun može promatrati kao vlastita arhivska zbirka, čime se otvara pitanje dokumentarnih mogućnosti samog romana.

21 Knjižara Ljevak: <http://www.ljevak.hr/knjige/knjiga-20935>

6. Poslovna ekonomija, stvaranje vrijednosti kroz kulturnu baštinu

Kulturna memorija i ekonomija pamćenja

Globalno doba karakterizira "poplava" informacija, a time i entropija kao rezultat semantičke i informacijske kontroverze u pronalaženju sadržaja koji se predstavljaju online. Već je Robert Escarpit napomenuo da knjiga kao proizvod kulturne i kreativne industrije namijenjene masovnoj prodaji razlikuje one čiji se život na knjižnom tržištu ponajprije pojavljuje kao kategorija "kratkoročnih" kreativnih proizvoda (eng bestsellers), od onih koje će se pod određenim okolnosti usmjeravati prema proizvodu koji na tržištu živi kao "dugoročna knjiga". (Escarpit, 1966; 147).

Jedan od preduvjeta da knjiga, i njen sadržaj, "dugoročno žive" je njena vidljivost kao proizvoda kreativne industrije. U pogledu entropije podataka objavljenih na Internetu, javni digitalni arhivi također mogu dugoročno pridonijeti promociji kreativnih proizvoda, a samim tim i dugovječnosti sadržaja koji čine određeni proizvod. Iako svrha javnih digitalnih arhiva nije prvenstveno usmjerena na promicanje kreativnih industrija, njihova se uloga može promatrati i iz ove perspektive, u skladu sa smjernicama i inicijativama za ponovnu uporabu javno dostupnih informacija. Naime, javno arhiviranje životnog vijeka knjige koja se bavi baštinskim sadržajem, osim što javno promovira izdavaštvo, istodobno stvara mapu kulturnih veza koje ostvaruju književni tekstovi - bilo da je riječ o predstavljanju samog književnog teksta u sklopu promocije izdavanja ili o predstavljanju baštinskog sadržaja opisanog u tekstu. To otvara mogućnost za promatranje digitalnog arhiva kao platforme na kojoj "arhivski potvrđeno pamćenje"-gospodarski i društveno doprinosi opisanom području, temi ili arhivskom gradivu. Ekonomija pamćenja tako postaje platforma za dugoročno promoviranje (kulturnih i/ili kreativnih) proizvoda, te je po prvi put u povijesti književnosti moguće izgraditi dugoročno pamćenje u trenutku njegova stvaranja. (Lemić, Mijoč & Filipović, 2017; 228)

Literatura

Bigatti, G. (2013). *Reti di carta: Ferrovie, tecnici e imprese nelle carte degli archivi aziendali*. Archetipo Libri.

Bijsterveld, K. & Dijck van J., (Eds) (2009). *Sound Souvenirs: Audio Technologies, Memory and Cultural Practices*. University of Amsterdam Press.

Blais, G., & Enns, D. (1990). From Paper Archives to People Archives: Public Programming in the Management of Archives. *Archivaria*, 31; 101-113.
<https://archivaria.ca/index.php/archivaria/article/view/11723>

Cauvin T. (2016). *Public History: A Textbook of Practice*. Routledge, Taylor & Francis Group.

Escarpit, R. (1966). *The Book Revolution*. London: Harrap, UNESCO.

Gottschall, J. (2013). *The Storytelling Animal: How Stories Make us Human*. Mariner Books.

Herberich, A. (2003), *Environmental Training for Tourism Professionals*. Council of Europe.

Hoyle, V. (2017). Editorial: archives and public history, *Archives and Records*, 38:1, 1-4. doi: 10.1080/23257962.2017.1282348

Horsman P., Eric Ketelaar E. & Thomassen,T. (2003). New Respect for the Old Order: The Context of the Dutch Manual. *The American Archivist* 66 (2); 249–270. doi: <https://doi.org/10.17723/aarc.66.2.452235k813568872>

ICA Universal Declaration on Archives, <https://www.ica.org/en/universal-declaration-archives>

Josias, A. (2011). Toward an understanding of archives as a feature of collective memory. *Archival Science*, 11, 95-112. <https://doi.org/10.1007/s10502-011-9136-3>

- Ketelaar, E. (2001). *Tacit Narratives: The Meanings of Archives*. *Archival Science* 1(2),131-141. <http://hdl.handle.net/2027.42/41812>
- Kumer-Haukanömm, K. (2009, srpanj 7.-10.). *Why Do We (Researchers) Need Archives, Memory Institutions?* [izlaganje sa konferencije], Accessing the History of Baltic Diaspora, Baltic Heritage Network; 172-185. <https://www.balther.net/cooperation-2/conferences/baltic-heritage-network-conference-2009-accessing-history-baltic-diaspora/>
- Lemić, V. (2016). Mogućnosti suradnje arhiva i zajednice – co:op projekt. *Glasnik arhiva i Arhivističkog udruženja BiH*. 46; 107-109.
- Lemić, V., Mijoč, J. Filipović, N. (2017). *Potential of digital archives: Topoteque of smart novel Vilijun*, [izlaganje sa konferencije], INFUTURE2017: Integrating ICT in Society; 243-253 <https://infoz.ffzg.hr/infuture/2017/images/papers/INFUTURE2017.pdf>
- Millar, L. (2006). Touchstones: Considering the Relationship between Memory and Archives. *Archivaria*, 61, 105-126. Retrieved from <https://archivaria.ca/index.php/archivaria/article/view/12537>
- Negrini M., Di Blas N. (2015). Digital Storytelling for Cultural Heritage: A Modular, Multi-channel, Multi-scenario Approach. In: Toniolo L., Boriani M., Guidi G. (eds) *Built Heritage: Monitoring Conservation Management. Research for Development*, str. 367-375. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-08533-3_31
- Oraić-Tolić, D. (2016). *ArsHorvatiana*. U: *Horvat, Jasna. Vilijun*. Zagreb : Naklada Ljevak.
- Pipes, T.V. (1978). Variable resistance versus constant resistance strength training in adult males. *Europ. J. Appl. Physiol.* 39; 27–35. <https://doi.org/10.1007/BF00429676>
- Schellenberg T.R. (1965). *The Management of Archives*. Columbia University Press.
- Schwartz, J.M. & Cook, T. (2002). Archives, records, and power: The making of modern memory. *Archival Science* 2, 1–19 <https://doi.org/10.1007/BF02435628>
- Sheffield, R. (2017). Community Archives. In H. MacNeil & T. Eastwood (Eds.), *Currents of Archival Thinking* (str. 351-376).
- Federico Valacchi, F. (2019, kolovoz, 24). Di presente si può morire. L'urgenza archivistica della conservazione digitale. *Officina Della Storia* <https://www.officinadellastoria.eu/it/2019/08/24/di-presente-si-puo-morire-lurgenza-archivistica-della-conservazione-digitale/>
- Valentin, E. (2018). Memovoice: Approaches to a Participative Identification of (Ladin) Heritage in the Dolomites. In C. L. Salvatore (Ed.), *Cultural Heritage Care and Management: Theory and Practice* (str. 219-233), Rowman & Littlefield Publishers.

CREARCH

Creative European ARCHives as Innovative Cultural Hubs

CREARCH projekt posvećen je predstavljanju arhiva i kreativnoj interpretaciji arhivskih izvora u široj javnosti te razvoju nove publike. Ideja projekta je upoznati što više ljudi s arhivima i značajem gradiva koje čuvaju, tj. povećavati broj i proširiti strukturu arhivske publike (korisnika i posjetitelja arhiva). Da bi je ostvarili arhivi će razviti i primijeniti nove i bolje načine za komuniciranje povijesti, likova, mjesta i lokalnih tradicija ispričanih u njihovim dokumentima koje će ih povezati sa svim građanima. Cilj CREARCH-a je transformacija arhiva u kulturna središta otvorena široj javnosti te centre transmedije i umjetničkog stvaralaštva.

RAZVOJ PUBLIKE

Aktivnosti u okviru projekta uključuju izradu interdisciplinarnog priručnika, strategije i praktičnu edukaciju baštinskih stručnjaka na temu razvoja publike, didaktički materijali i edukacijski programi razvoja publike pridonose stjecanju novih kompetencija i širenju znanja u domaćoj AKM zajednici o važnosti istraživanja, planiranja i razvoja zajedničkih strategija u privlačenju nove publike u arhive.

CREARCH program razvoja publike obuhvaća teme iz područja kulturnih politika, arhivskih programa i praksi u digitalnom dobu, suvremenih modela interpretacije i predstavljanja povijesnih izvora, istraživanja publike, razvoja korisničkih usluga, primjene digitalnih vještina i alata, ekonomije baštine, kreativne industrije te primjere dobrih praksi uporabe baštine.

Historijska arhiviranja iz Španjolske, 18. stoljeće

CREARCH seminar "Servizi i usluge" - Izost, Baštin, arhivski i digitalni arhivi u Gledici

DIGITALNE PLATFORME

Projektne aktivnosti pružaju stručnu podršku digitalizaciji u AKM ustanovama, kao i pomoć u objavljivanju i promicanju otvorenog online pristupa informacijama i digitalnim izvorima na raznim otvorenim digitalnim platformama, društvenim mrežama i CREARCH mrežnoj aplikaciji za povezivanje s publikom.

KREATIVNO PRIPOVIJEDANJE - PRIČE IZ ARHIVA

CREARCH razvija komunikacijske modele koje će približiti građane „njihovim“ arhivima primjenom suvremenih inovativnih praksi u predstavljanju arhivskih priča, primjerice kreativnim pripovijedanjem kroz vizualne, digitalne i transmedijske izvedbe i događanja uživo. Kroz platformu „Priče iz arhiva“ koja okuplja arhive i različite imatelje arhivskih zbirki i dokumenata predstavljamo priče skrivene u arhivskim zapisima i potičemo stvaranje, prenošenje i interpretaciju novih priča.

Virtualna izdava "Časni kraljica" "Izba iz arhiva" prikazuje arhivske izvore i medijem prava, izdava i publiku - digitalnom publikom. <https://www.crearchproject.eu>

MULTIMEDIJSKI I UMJETNIČKI PROGRAMI

Projektne aktivnosti obuhvaćaju organizaciju interaktivnih javnih programa inspiriranih arhivskim gradivom, edukativne radionice, izložbe, umjetničke izvedbe, promocije na novim medijima, digitalnu potragu za blagom te aktivnosti za ciljne korisničke skupine.

Umjetnička izdava u izdavačnici - "Izba iz arhiva" izdava u izdavačnici Banca di Napoli

Online izdava "Izba iz arhiva" - "Izba iz arhiva" prikazuje arhivske izvore i medijem prava, izdava i publiku - digitalnom publikom. <https://www.crearchproject.eu>

CREARCH informacije i aktivnosti dostupne su na:

<https://www.crearchproject.eu/>
<https://www.icasushrvatska.hr/projekt/crearch>

Sufinancirano sredstvima programa Europske unije Kreativna Europa

Partneri u CREARCH projektu:

II. DIO – ICARUS HR: EDUKACIJSKI PROGRAM (SEMINAR I RADIONICA) „RAZVOJ PUBLIKE“

Online program, 27. svibnja – 5. lipnja 2020.

Srijeda, 27. svibnja 2020.

- 12.00 – 13.00 Uvod (Vlatka Lemić)
- 13.00 – 14.30 Arhivi kao spremišta, arhivi kao vrijednost (Vlatka Lemić, Tamara Štefanac)
Arhivi i arhivske prakse u digitalnom dobu (Vlatka Lemić, Tamara Štefanac)
- 14.30– 16.00 Kulturne politike, trendovi i prakse (Aleksandra Uzelac, Barbara Lovrinić)

Četvrtak, 28. svibnja 2020.

- 11.00 – 14.30 Publika : posjetitelj : korisnik – pristupi i istraživanja publike (Željka Miklošević)

Petak, 29. svibnja 2020.

- 12.00 – 13.00 Interpretacije povijesti, novi modeli predstavljanja izvora (Željka Miklošević)
- 13.00 – 14.30 Kreativni arhivi – primjeri i dobre prakse (Vlatka Lemić)
- 14.30– 16.00 Primjeri ideja za razvoj publike polaznika

Utorak, 2. lipnja 2020.

- 10.00 – 11.30 Digitalne vještine i kulturna baština (Aleksandra Uzelac, Barbara Lovrinić)
- 12.00 – 13.30 Virtualne izložbe i digitalno pripovijedanje (Goran Zlodi)
Temeljni pojmovi: multimedijalnost, multimodalnost, interaktivnost, imerzija (Goran Zlodi)

Srijeda, 3. lipnja 2020.

- 9.00 – 12.00 Razvoj digitalnih baštinskih proizvoda i primjena alata otvorenog koda (Goran Zlodi)

Četvrtak, 4. lipnja 2020.

- 12.00 – 16.00 Kulturna baština kao vrijednost, ekonomija baštine (Jasna Horvat, Josipa Mijoč)
Kreativna industrija i uporaba baštine (Jasna Horvat, Josipa Mijoč)

Petak, 5. lipnja 2020.

- 10.00 – 12.00 Diskusija, pregled tema – predstavljanje primjera za razvoj publike polaznika

Arhivi i ljudi u digitalnom svijetu – interakcija i sinergija

Procesi koji obilježavaju suvremeno europsko društvo – kulturne, gospodarske i socijalne promjene izazvane migracijama i globalizacijom, kao i brzi razvoj tehnologija i društva znanja – odražavaju se na sva područja arhivske djelatnosti. Na tragu novih očekivanja javnosti i percepcije društva o arhivima od arhivskih se ustanova očekuje fleksibilnost i prilagodljivost u odgovaranju na izazove i potrebe suvremenog društva, a od arhivista otvorenost prema nekonvencionalnim pristupima i promišljanjima u oblikovanju arhiva. Takvi se trendovi globalno mogu pratiti kroz djelovanje krovne strukovne organizacije – Međunarodnog arhivskog vijeća (ICA) – koje „dobro“ upravljanje arhivima smatra temeljnim preduvjetom za podržavanje uspješnog, odgovornog i transparentnog poslovanja, zaštitu prava građana, oblikovanje individualnog i kolektivnog pamćenja, razumijevanje prošlosti i dokumentiranje sadašnjosti u svrhu uspješnijeg provođenja budućih aktivnosti.²²

Arhivi su razlikuju u svojoj tipologiji, gradivu, djelovanju i specijalizaciji, kao što se razlikuju i pojedinci, institucije i društva koji stvaraju arhivske zapise, čuvaju ih i koriste u različite svrhe. Svi su oni dio suvremene arhivske zajednice koja je široka, raznolika i interdisciplinarna, budući se aktivnosti arhiva i srodnih dokumentacijskih i baštinskih ustanova stalno proširuju, nadograđuju, profesionaliziraju i transformiraju novim zadaćama, ulogama, kompetencijama i uslugama. Raznolikost arhivske djelatnosti i stručne zajednice, različite specijalizacije i opseg relevantnih stručnih tema oslikava i struktura ICA-e, koja, uz druga tijela, danas uključuje i:

- 12 sekcija specijaliziranih za pojedine vrste arhiva i područja stručne prakse – arhivsku edukaciju i stručno usavršavanje, lokalne, gradske i područne arhive, strukovna udruženja, gospodarske arhive, bilježničke arhive, sportske arhive, arhive političkih stranaka i udruga, književne i umjetničke arhive, arhive vjerskih zajednica, arhive međunarodnih organizacija, sveučilišne i znanstvene te brojne druge specijalizirane arhive , te
- 11 stručnih radnih skupina za teme i pitanja od opće važnosti – zastupanje, vrednovanje gradiva, digitalno i konvencionalno gradivo, arhivski opis, krizno upravljanje i zaštitu od katastrofa, ljudska prava, pravna pitanja, korisničke usluge i informiranje te zajedničku arhivsku baštinu. (Lemić, 2019; 14)

Dio programa obilježavanja Međunarodnog tjedna arhiva #IAW2020 kojega ICA organizira od lipnja 2019.godine²³

Umrežavanje s različitim suradničkim mrežama, povezivanje s postojećim projektima kroz razmjenu znanja i dobrih praksi te suradnja s obrazovnim, akademskim, kulturnim, baštinskim, IT sektorima i raznim korisničkim skupinama, često se ističu kao temeljne postavke arhivske djelatnosti u digitalnom okruženju. Uz to, informacijsko društvo od arhiva očekuje aktivni doprinos ekonomskom rastu, demokratskoj odgovornosti i revitalizaciji kulturne baštine, posebno vezano uz povećanje dostupnosti i iskoristivosti arhivskoga gradiva i u njemu sadržanih podataka. Sve to potiče arhivsku zajednicu na lokalna i globalna partnerstva i umrežavanje, što je posljednjih desetljeća postao općeprihvaćeni model njezina djelovanja. Arhivske institucije i službe, stručna udruženja i različiti konzorciji i mreže te stručnjaci

22 Vidi: Universal Declaration on Archives. Preuzeto sa: <https://www.ica.org/en/universal-declaration-archives>

23 Vidi: #AnArchives: <https://trello.com/c/tEu8o9Xt/13-english> i ICA International Archives Week: 8-14 June 2020: <https://www.ica.org/en/international-archives-week-8-14-june-2020>

raznorodnih profila surađuju i zajednički djeluju kroz raznovrsne projekte, programe i inicijative koje se bave razvojem i održavanjem strategija, politika, alata i rješenja koja svi mogu dijeliti i koristiti, a vezano uz korištenje arhivskih zapisa, digitalne tehnologije i globalne integracije. (Lemić, 2019).

Europski arhivski portal - APE

U većini programskih dokumenata tijela Europske unije na početku 21. stoljeća naglašava se društveni značaj arhiva kao tradicionalnih čuvara sjećanja, informacijskih servisa i aktivnog partnera stvarateljima gradiva. Djelovanje stručnih tijela u europskom okruženju (EBNA, EAG, EURBICA, ICARUS i dr.) posvećeno je arhivskoj suradnji „bez granica“, pokretanju i poticanju inovativnih projekata i pristupa istraživanju povijesnih izvora, stvaranju zajedničke informacijske infrastrukture i mreža kulturne baštine s ciljem njihova otvaranja javnosti i izgradnji mozaika europske kulturne raznolikosti. Zajednički rad arhiva i brojnih kulturnih, znanstvenih i obrazovnih ustanova na razvoju i korištenju raličitih digitalnih platformi (Europeana, APE, Topoteka i dr.) primjer je dobre i proaktivne suradnje te povezivanja arhiva i korisnika u svrhu približavanja povijesnog i kulturnog naslijeđa svim građanima, kao i razumijevanja značaja koji javne informacije, dokumentacija i arhivsko gradivo imaju za očuvanje i dostupnost toga naslijeđa, život zajednica i pojedinaca, društvenu uključenost, kulturnu razmjenu i raznolikost. (Lemić, 2019; 25-33).

PPT prezentacija „Arhivi i arhivske prakse u digitalnom dobu“

Širok raspon područja u koja su uključeni i raznovrsni oblici djelovanja suvremenih arhiva imaju za cilj podizanje svijesti o važnosti arhivske djelatnosti u široj javnosti, a zajednički projekti temelje se na interdisciplinarnim i kreativnim suradnjama. Sve kroz njih ostvarene aktivnosti – od razvoja tehničkih alata, opisnih standarda, širenja digitalne dostupnosti povijesnih izvora, promocije obrazovnih potencijala baštinskih ustanova, razvoja nove publike do produblivanja svijesti o zaštiti arhivskoga gradiva, većoj dostupnosti povijesnih izvora, poticanja zajednice na čuvanje vlastitog pamćenja i uključivanje u zajedničku povijest – usmjereni su na praktičnu realizaciju informacijskog potencijala arhiva i njihovo oblikovanje u “kamene temeljce informacijskog društva” što je vizija kakvu je pred njih postavilo Međunarodno arhivsko vijeće. Oni zahtijevaju fleksibilnost i inovativne prakse te stručnjake koji su spremni na nekonvencionalne pristupe i promišljanja u oblikovanju arhiva.

Otvoreni arhivi i javni programi

Suvremeno okruženje značajno utječe na širenje informacijskih i uslužnih funkcija i aktivnosti arhiva. Brzi tehnološki razvoj, kultura otvorenosti, važnost slobodnog pristupa informacijama, umrežavanje i drugi globalni društveni trendovi usmjeravaju arhive prema otvaranju javnosti i aktivnom uključivanju u javne politike u svojem okruženju (primjerice inicijative za otvorenu vlast i otvorenu znanost). Odgovarajući na očekivanja i zahtjeve koje osnivači, korisnici i javnost postavljaju pred njih, arhivi svoju tradicionalnu ulogu čuvara proširuju novijom ulogom informacijskih centara i razvijaju partnerske odnose sa stvarateljima gradiva, strukama i stručnjacima različitih profila i korisnicima. (Lemić, 2019; 55)

Opće prihvaćene definicije arhiva u novije vrijeme (kako od same struke, tako i od svojih osnivača) opisuju ih kao ustanove koje u sebi objedinjuju tradicionalnu ulogu čuvara memorije s informacijskom ulogom i aktivnim servisiranjem uprave. Rad arhiva obuhvaća stručnu, kulturnu, znanstvenu, upravnu i uslužnu djelatnost te je u skladu s time njihovo djelovanje uvelike usmjereno na praćenje suvremenih društvenih izazova i trendova. Sve značajnijim dijelom njihova rada postaje i sudjelovanje u javnim manifestacijama i programima, kulturnim, znanstvenim i društvenim događanjima, umrežavanje s baštinskim i obrazovnim ustanovama te druge aktivnosti vezane uz predstavljanje javnosti i povećanje vidljivosti u lokalnoj i široj zajednici.

U arhivima se sve više pojavljuju novi projekti posvećeni povezivanju ustanova koje čuvaju povijesne izvore sa stvarateljima i zajednicom u kojoj djeluju te ciljanim korisničkim skupinama, kao i oni koji posvećeni različitim edukacijskim i kulturnim aktivnostima – od programa in situ (predavanja, radionice, izložbe i sl.) koji se danas izvode i izvan arhivskih ustanova i u virtualnom obliku, do različitih digitalizacijskih projekata koji stvaraju zajedničku infrastrukturu i nove sadržaje, potiču korištenje i očuvanje kulturne baštine, olakšavaju dostupnost informacija te prate smjerove razvoja digitalnog društva.

Uz stručne poslove primarno vezane uz zaštitu i obradu gradiva, arhivi su se oduvijek bavili i aktivnostima vezanima uz promociju arhivskih izvora, što je posebno vidljivo u njihovoj izdavačkoj i izložbenoj djelatnosti. Uz njih su se počeli razvijati i drugi programi namijenjeni široj publici: predavanja, radionice, promocije, obilježavanje prigodnih obljetnica i tematske manifestacije, kao i različiti edukacijski programi za istraživače, ciljane korisničke skupine, stvaratelje i imatelje arhivskog gradiva te brojne druge aktivnosti. (Lemić, 2019; 55-56)

Na otvaranje arhiva javnosti i dostupnost gradiva u novije su vrijeme posebno utjecali i tehnološki razvoj i uvođenje suvremenih tehnologija u rad arhiva, kao i različite legislative, inicijative i strategije koje se odnose na pristup informacijama, dostupnost i korištenje podataka, otvorenu upravu, zaštitu ljudskih prava i srodna pitanja. Od arhiva se očekuje aktivan doprinos ovim područjima, kao i uključivanje u tekuće EU strategije i inicijative razvoja digitalnog društva, ponajviše u osiguravanju uporabljivosti, vidljivosti i održivosti informacija o kojima skrbe te interoperabilnih i iskoristivih digitalnih sadržaja.

Reklama za Suvenirnicu Hrvatskog državnog arhiva

Arhivska je djelatnost sastavni dio različitih javnih programa i strategija - informacijskih, znanstvenih, obrazovnih, kulturnih, baštinskih i brojnih drugih, pa je tako zajedno s muzejima, knjižnicama i baštinom, uključena i u sektor kulturnih i kreativnih industrija, koji još čine i lijepe umjetnosti, glazba i izvedbene umjetnosti, dizajn, film, fotografija, zanati (umjetnički obrti), arhitektura, računalni programi, igre i novi mediji, elektronički mediji, izdavaštvo te oglašavanje i tržišno komuniciranje.

U sektoru kulturne baštine u Europi djeluju brojne stručne organizacije, mreže, infrastrukture i platforme iz različitih područja i specijalizacija koje odražavaju europsku bogatu povijest i kulturnu raznolikost, u čiji se rad aktivno uključene i različite AKM ustanove. Njihovo je djelovanje podržano različitim inicijativama i programima, kao što su primjerice *Recommendation on the digitisation and online accessibility of cultural material and digital preservation* (2011/711/EU), *New European Agenda for Culture* (COM/2018/267) i novije *Declaration of cooperation on advancing the digitisation of cultural heritage* i *European Framework for action of Cultural Heritage* te ponajviše kroz projekt izgradnje Europeane²⁴, europske digitalne platforme za kulturnu baštinu. Digitalizirani kulturni sadržaji predstavljaju važan resurs europske kulture i kreativne industrije, pa se stoga koordiniranim djelovanjem na razini EU potiče sinergiju nacionalnih aktivnosti kako bi se osigurala široka dostupnost i veća iskoristivost europske kulturne baštine, što podrazumijeva i podršku programima razvoja publike poput *Council conclusions of 12 May 2009 on culture as a catalyst for creativity and innovation* (8749/1/09 REV 1). Većina takvih aktivnosti usmjerena je na razvoj tehnologija digitalizacije, digitalno očuvanje i inovativne kulturne projekte koji će učiniti kulturnu baštinu dostupnom svima i poboljšati njezinu vidljivost. (Lemić, 2020; 47-48)

Europskom agendom za kulturu postavljena su tri cilja kulturne strategije za europske institucije, države članice EU i kulturni i kreativni sektor: promicanje kulturne raznolikosti i međukulturalnog dijaloga; promicanje kulture kao katalizatora kreativnosti u okviru Lisabonske strategije za rast i zapošljavanje i povećanje kompetitivnosti te promicanje kulture kao vitalnog elementa u međunarodnim odnosima EU. Aktivnosti usmjerene na ispunjavanje ovih strateških ciljeva uključuju promicanje pristupa kulturi kroz promociju kulturne baštine i digitalizacije te razvijanje podataka, statistika i metodologija u kulturnom sektoru radi poboljšanja njihove usporedivosti. Slijedeći ove kulturne i stručne smjernice, arhivi se sve više uključuju u različite aktivnosti koje potiču kulturni i kreativni europski programi poput EU programa Kreativne Europe (2014. – 2020.), koji je namijenjen kulturnom i audiovizualnom sektoru. Aktivnosti u dva potprograma, Kultura i MEDIA, imale su za cilj poticanje zaštite, razvoja i promicanja europske kulturne i jezične raznolikosti te promicanje europske kulturne baštine; jačanje konkurentnosti europskih kulturnih i kreativnih sektora, tj. promicanje pametnog, održivog i uključivog rasta. Arhivske ustanove, stručnjaci i različite udruge su tijekom trajanja programa Kreativna Europa pokrenuli i sudjelovali u više arhivskih projekata, među kojima su:

- co:op – Community as opportunity. The creative archives' and users' network
- Forgotten Heritage
- Store the future – Artists, memoirs and civil rights for Europe in third Millennium
- CREARCH – Creative Archives as Innovative Cultural Hubs Project
- European Digital Treasures

i drugi, od kojih je većina predstavljena kroz različite ICARUS aktivnosti. Svi su ovi projekti bili usmjereni na kreativno predstavljanje arhivskoga gradiva, razvoj novih komunikacijskih modela i poticanje inovativnih istraživanja i interpretacije arhivskih izvora.

24 Vidi: Europeana: <https://www.europeana.eu/en>

Kako se veći dio aktivnosti koje uključuju ovakvi programi ne ubraja u tradicionalne kompetencije arhivista, ovo područje arhivskog rada za njih podrazumijeva dodatnu edukaciju, unaprjeđenje postojećih kompetencija i znanja te razvoj novih sposobnosti. Osim profesionalizacije, otvorene su i brojne mogućnosti za suradnju sa stručnjacima i strukama različitih industrija, a kreativni potencijal posebno je naglašen u programima i uslugama koji se odnose na javne programe kao što su:

- izdavaštvo, mrežne stranice, baze podataka, portali;
- predavanja, radionice, obrazovni programi;
- manifestacije, predstavljanja i izložbe;
- društvene aktivnosti i mreže;
- znanstveni i stručni skupovi, projekti i programi;
- suradnja s drugim baštinskim ustanovama, školama, fakultetima, znanstvenim ustanovama i različitim udrugama;
- kulturni turizam;
- marketing i komunikacija s medijima;
- oblikovanje novih korisničkih sadržaja i usluga.

PPT prezentacija „Javni programi u arhivima - primjeri iz hrvatske prakse“

Literatura

Lemić, V. (2019). *Arhivi i digitalno doba*. Naklada Ljevak.

Lemić, V. (2020). Time Machine – veliki podaci prošlosti. U V. Lemić & M. Willer (Ur.), *Arhivi, knjižnice, muzeji: mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture* (str. 45 -60). Hrvatsko muzejsko društvo.

Universal Declaration on Archives, <https://www.ica.org/en/universal-declaration-archives>

O P Ć A DEKLARACIJA O ARHIVIMA

Declaration adopted
by the 36th session of
the General Conference
of UNESCO

International Council on Archives
conseil international des archives

Arhivi čuvaju odluke, aktivnosti i uspomene. Oni čine **jedinstvenu i nezamjenjivu** baštinu koja se prenosi s **pokoljenja na pokoljenje**. Arhivskim građivom se upravlja od njegova nastanka, kako bi se **očuvala** njegova vrijednost i smisao. Ono je **pouzdan** izvor obavijesti **odgovorne i transparentne** vlasti, pa igra **važnu** ulogu u razvoju društava **pridonoseći** očuvanju individualnog i **kolektivnog pamćenja**. Slobodan pristup arhivskome građivu obogaćuje naše **znanje** o ljudskom društvu, promovira **demokraciju**, štiti **prava** građana i unapređuje **kvalitetu** života.

U tom smislu, mi prepoznavamo

- **jedinstveni karakter** arhiva kao vjerodostojnih svjedoka upravnih, kulturnih i intelektualnih aktivnosti te kao odraz razvoja društava;
- **suštinsku važnost** arhiva u podržavanju uspješnog, odgovornog i transparentnog poslovanja, zaštiti prava građana, oblikovanju individualnog i kolektivnog pamćenja, razumijevanju prošlosti i dokumentiranju sadašnjosti u svrhu uspješnijeg provođenja budućih aktivnosti;
- **raznolikost** arhiva u dokumentiranju svih područja ljudske djelatnosti;
- **mnoštvo** nosača na kojima arhivsko građivo nastaje i čuva se, uključujući papir, elektroničke, audiovizualne i druge oblike;
- **ulogu arhivista**, obrazovanih stručnjaka koji se trajno usavršavaju, te služe svojim društvima prateći nastanak zapisa, obrađujući ih i čuvajući te čineći ih dostupnima za korištenje;
- **odgovornost svih** - građana, javne uprave, vlasnika i imatelja javnog ili privatnog arhivskoga građiva, arhivista i ostalih informacijskih stručnjaka - u upravljanju arhivskim građivom.

Stoga se obvezujemo djelovati zajedno kako bi

- svaka zemlja imala prihvaćeno i razrađeno arhivsko zakonodavstvo i odgovarajuću nacionalnu arhivsku politiku;
- upravljanje arhivskim građivom bilo vrednovano i u potpunosti provedeno od strane svih tijela, javnih ili privatnih, koja stvaraju i koriste arhivsko građivo u obavljanju svoje djelatnosti;
- bila osigurana potrebna sredstva za odgovarajuće upravljanje arhivima, uključujući zapošljavanje osposobljenih stručnjaka;
- arhivsko građivo bilo obrađivano i čuvano u uvjetima i na način koji će osigurati njegovu autentičnost, cjelovitost i razumljivost;
- arhivsko građivo bilo dostupno svima, poštujući pritom odgovarajuće propise i prava pojedinaca, stvaratelja građiva, vlasnika i korisnika;
- korištenje arhivskog građiva pridonijelo promicanju odgovornih građana.

Prihvatila Opća skupština Međunarodnog arhivskog vijeća, Oslo, Norveška, rujan, 2010. Potvrdila Opća skupština UNESCO-a na 36. zasjedanju, Pariz, Francuska, studeni, 2011.

Prilagodba digitalnom dobu: kulturne politike, prakse i vještine baštinskih stručnjaka po mjeri korisnika

Kulturne politike, trendovi i prakse digitalne kulture – u potrazi za korisnikom

Kulturne politike dotiču se područja tehnologije, politike, ekonomije, obrazovanja i društvenog života te utječu na to kako građani doživljavaju kulturu, stvaraju je i međusobno se povezuju. Kao takve, kulturne politike su važni mehanizmi upravljanja europskim političkim i kulturnim prostorom. Digitalna kultura, pak, nastaje kao rezultat različitih načina na koje ljudi komuniciraju, obrađuju podatke, razumijevaju znanje i izražavaju svoje ideje.

Digitalizacija i razvoj digitalnih mreža predstavljaju glavne trendove globalnog društvenog razvoja u proteklih nekoliko desetljeća, a regulativa koja se tiče digitalnih mreža ili digitalnih usluga ima konkretan utjecaj na promjene modela rada i komunikacije u kulturnom sektoru. Tradicionalne kulturne institucije, kao važni pružatelji pristupa kulturnim uslugama, moraju prepoznati i podržati nove načine na koje publika danas dolazi do iskustva u internetskom okružju. Korisnici su suočeni s obiljem informacija, no, velika količina sadržaja na internetu ne znači da je korisniku lako doći do sadržaja. Osiguravanje vidljivosti u digitalnoj domeni zahtijeva više od samog pružanja pristupa sadržaju – kulturne institucije moraju jasno razumjeti što pokušavaju učiniti u digitalnom okružju, te znati za koga sadržaj kreiraju.²⁵ U kontekstu EU, promicanje pristupa kulturi i razvoj publike visoko su među prioritetima programa Kreativna Europa.²⁶ Osim usmjerenosti na “konkurentnost” kulturnog sektora, fokus je stavljen na pitanja raznolikosti, prava korisnika na stjecanje i razmjenu znanja te njihovo sudjelovanje u stvaranju kulturnog sadržaja. U praksi, regulacija u doba konvergencije i digitalnih mreža, kada kultura i digitalna kultura postaju sve povezanije, u najmanju ruku je kompleksna.

Digitalni kontekst u EU reguliraju javne politike van kulturnih politika (jedinствено digitalno tržište (DSM), Digitalna agenda za Europu...). I dok digitalne tehnologije odražavaju politiku, interese i gledišta svojih dizajnera, one istovremeno utječu na prakse korisnika koji se njome služe. Veliki “igrači” poput Googlea i Amazona, kao i druge digitalne platforme, koje djeluju kao posrednici, natječu se za korisnikovu pažnju pri čemu istraživanja njihovih navika i očekivanja igraju značajnu ulogu. U kontekstu sektora kulture i baštinskih ustanova, prvotna, pasivna logika “ponude” na internetu bila je ta da se korisnicima ponudi određeni sadržaj na institucionalnoj web stranici zbog čega će je oni doći posjetiti. No, došlo se do zaključka da je za uspjeh u online okružju potrebno razumjeti korisnikove želje, potrebe i navike te je time logika “potražnje” korisnika postala bitna te su se institucije pokušale prilagoditi i plasirati sadržaj korisnicima tamo gdje su oni već umreženi (društvene mreže, web stranice za razmjenu fotografija ili videozapisa, itd.) Takva dinamika omogućava širenje kulturnih sadržaja kroz mnogo različitih formata koje korisnici danas koriste na mreži, te bolje iskorištavanje potencijala koje pružaju digitalne mreže. No, potrebno je ostvariti balans između tržišno orijentiranih platformi, koje postavljaju trendove u angažmanu publike s (digitalnom) kulturom, te otvorenosti kulturnog sadržaja koji će publici biti dostupan kao javno dobro. Upravo iz tog razloga, razvoj publike i pristup kulturi sve više postaju predmetom kulturnih politika i kulturnih praksi.

25 Više u: Uzelac, A., Obuljen Koržinek, N., Primorac, J. (2016). „Access to Culture in the Digital Environment: Active Users, Re-use and Cultural Policy Issues“, *Medijska istraživanja*, 22 (1); str. 87-113.

26 Više u: Mercer, C., et al. (2012). *The culture strand of the Creative Europe Programme 2014–2020*. Note. Strasbourg: European Parliament.

Europe Day Manifesto
„Cultural Heritage: a powerful catalyst for the future of Europe“²⁷

Stoga, pitanje je kakve nam kulturne politike mogu osigurati da društvo može najbolje iskoristiti digitalizaciju u kulturnom sektoru? Novi *policy* pristupi ne samo da bi trebali uzeti u obzir pitanja dugoročne održivosti kulturnih *online* servisa i sektor kulture smjestiti između tržišta i šireg društvenog konteksta, već bi morali osigurati da komercijalizacija nije glavni poticaj kulturne produkcije te omogućiti da kulturni i umjetnički ciljevi kulturnih organizacija budu podržani prihvatljivim i održivim poslovnim modelima koji osiguravaju dugoročnu održivost kulturnih servisa. Kako bi se ostvario pristup i omogućila participacija u kulturi putem digitalnih mreža, digitalizacija mora biti praćena kulturnim politikama koje prepoznaju činjenicu da je komunikacija ključni resurs za razvoj otvorenog društva i naše kulturne i društvene emancipacije.²⁸ Na kraju, cilj kulturnih politika je stvaranje poticajnog okruženja za digitalnu kulturu i za osnaživanje aktivne participacije građana. Razvoj publike, kao važan dio kulturnih politika, dinamičan je proces koji određuje značaj i relevantnost kulture za budućnost zajednice. Za nove *policy* pristupe koji bi odgovorili na izazove koje predstavlja digitalni kontekst, potrebna su daljnja istraživanja razvoja u digitalnoj kulturi, poput inicijativa za digitalizaciju i financijskih modela koji ih podupiru, ali i angažmana publike, pitanja pristupa i participacije građana u kulturi.

PPT prezentacija „Kulturne politike i trendovi i prakse digitalne kulture“

27 Podaci o Zajedničkoj izjavi „Kulturna baština: moćan katalizator za budućnost Europe“ i popratnoj kampanji dostupni su na <https://www.europeanostra.org/europe-day-manifesto-cultural-heritage-a-powerful-catalyst-for-the-future-of-europe-just-released/>

28 Više u: Uzelac, A. (2017). „Prema strategiji razvoja digitalne kulture“, Dvadeset pet godina hrvatske neovisnosti - kako dalje? Jakovina, T. (ur.) Zagreb: Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo, str. 497-514.

Digitalne vještine i europski trendovi za kulturnu baštinu u digitalno doba

Primjena digitalnih alata i umjetne inteligencije u baštinskom sektoru, kao i promjena paradigme istraživanja u humanistici (digitalna humanistika), odnedavno privlače sve veću pažnju u širem kontekstu digitalne transformacije Europe. Digitalizacija kulturne baštine smatra se ključnom za transformaciju naslijeđa u nove resurse znanja. Glavni cilj kulturnih ustanova je digitalizacijom omogućiti pristup kulturnoj baštini i sačuvati baštinu za buduće generacije. Zahvaljujući suradnji AKM zajednica sa stručnjacima različitih profila, u Europi nalazimo mnogo primjera različitih "puteva", odnosno kanala putem kojih digitalizirana kulturna baština dolazi do korisnika: agregacijski portali poput Europeane, projekti na razini EU (INCEPTION; i-MareCulture; GRAVITATE; Time Machine; ViMM), eksperimentalne izložbe digitalne kulturne baštine, Twitter botovi ... Iz uvida u uspješnu europsku praksu koja počiva na interdisciplinarnosti i suradničkim projektima, razvoj publike nalazi se među glavnim strateškim ciljevima mnogih baštinskih institucija, za što su potrebna nova znanja i vještine koje baštinski stručnjaci trebaju imati u digitalno doba. Pod skupinom vještina, koje su vezane uz razvoj publike, posebno se ističe iskorištavanje tehnologije za povećanje pristupa zbirka, stvaranje novih iskustva za publiku te omogućavanje sudjelovanja i stvaranje dijaloga sa širim spektrom publike. Dakle, vještine baštinskih stručnjaka su itekako važan segment stvaranja korisnikova iskustva.

Digitalna transformacija svakog sektora, pa tako i baštinskog, započinje s infrastrukturom i organizacijskom strukturom. Unatoč europskim nastojanjima da se baština sve više učini dostupnom, brojne su prepreke stvaranju digitalizirane europske kulturne baštine: visoki troškovi digitalizacije i nedostatak financiranja, restrikcije koje proizlaze iz autorskih prava, nedostatan poznavanje postojećih (raspršenih) kulturnih resursa od strane korisnika, ali i nedostatak potrebnih tehničkih znanja te nedostatak koordinacije među postojećim inicijativama. Kako bi se minimalizirao manjak u ljudskim i financijskim resursima, idealno je najprije utvrditi koje su vještine potrebne za pojedinu ustanovu kako bi se zaposlili ljudi te se postigao rast i razvoj u smislu ustanove, ali i pojedinca koji će implementirati svoja znanja u okolini. Na primjeru nekoliko novih oglasa za posao u europskim baštinskim ustanovama (primjerice, Rijksmuseum i Arhiv Sveučilišta u Edinburghu) ističu se sljedeće potrebne vještine za rad u AKM sektoru u Europi:

- Strateško i poslovno planiranje; planiranje i razvoj novih digitalnih usluga i proizvoda; razvoj tehnologije i praćenje trendova; razvoj inovacija; upravljanje kvalitetom u IKT-u; upravljanje vremenom; prognoziranje;
- Identifikacija/analiza potreba korisnika; korisnička podrška; menadžment odnosa s korisnicima; razvoj publike;
- Umijeće komuniciranja; digitalno pripovijedanje (*digital storytelling*); kreativnost
- Vodstvo (leadership); aktivno slušanje; timski rad

Prilikom utvrđivanja ovakvog sustava potrebnih vještina vezanih uz AKM djelatnosti, potrebno je dakako imati uvid u postojeće stanje vezano uz digitalizaciju sektora, što su zemlje poput Nizozemske i Velike Britanije učinile temeljem niza provedenih sustavnih istraživanja. Istraživanja pokazuju da je najprije potrebno identificirati potrebe za digitalnim vještinama, zatim raditi na osmišljavanju programa i praktičnih radionica za razvoj vještina, raditi na neformalnom i suradničkom učenju, a naposljetku stvoriti nova partnerstva, profesionalne mreže i organizirati zajedničke konferencije. Nekoliko europskih praksi iz baštinskog sektora pokazuju da digitalne vještine u ustanovama treba razvijati strateški. Na primjeru radne metode „Let’s get real“ za baštinske stručnjake, koju je razvio Culture 24 iz Velike Britanije, razvidno je da je moguće realno i u vremenu odrediti ciljeve digitalizacijskih projekata, pratiti njihov napredak i naposljetku procijeniti njihov uspjeh (primjer tečaja „Building Digital Skills and Literacies for Museums and Digital Archives“, primjer „digitalnog eksperimenta“).

Polaznici tečaja „Building Digital Skills and Literacies for Museums and Digital Archives”,
20. – 22. studenoga 2019. u Zagrebu

U Hrvatskoj je razvoj kompetencija baštinskih stručnjaka prijeko potreban, budući da zaposlenici angažirani na poslovima digitalizacije u ustanovama koje samostalno digitaliziraju građu kulturne baštine najčešće nisu pohađali nikakvu edukaciju vezanu uz digitalizaciju, a mogućnosti za edukaciju su vrlo rijetke. Zbog brzog razvoja tehnologija i manjka dodatnih resursa te adekvatnog obrazovanja stručnjaka, u AKM sektoru u Hrvatskoj se opseg poslova pojedinaca dodatno proširio na digitalne poslove, zbog čega se gubi ne samo na kvaliteti izvedenih poslova, već se taj problem odražava i na rad cijele ustanove. Ono što je najprije uočljivo iz prakse, ali i samih zakona, propisa, strateških i drugih internih dokumenata baštinskih ustanova jest da se digitalizacija ne promatra kao dodatna vrijednost, a o korisnicima i njihovim potrebama ne postoji dovoljno podataka na temelju kojih bi se maksimizirao učinak i omogućila dvosmjerna komunikacija. Dakle, bez sustavnog istraživanja o navikama i potrebama korisnika te bez mogućnosti edukacije baštinskih stručnjaka, teško je očekivati da će digitalna budućnost sektora biti održiva. Razvijanje strateškog razmišljanja o digitalnoj transformaciji koja će podržati rad na institucionalnoj razini preduvjet je za održivu budućnost ovog sektora, no, arhivi, knjižnice i muzeji moraju i mogu učiti iz drugih sektora (mediji), budući da sve više postaju medijske ustanove. Više suradničkih projekata pridonosi interdisciplinarnosti i znanju, a uvid u nove perspektive rada sa stručnjacima za digitalnu kulturu doprinijet će široj raspravi o digitalnoj transformaciji u sektoru kulturne baštine. Kao zaključak i stalni podsjetnik ostaje da je publika ona za koju se digitalni kulturni sadržaj kreira, a izazov kako dosegnuti očekivanja različitih korisnika pokretač je upće potrebe za digitalnim vještinama baštinskih stručnjaka. Posebno je pitanje do koje mjere korisnici mogu biti “arhitekti” kulturnog iskustva te koju razinu kreativnosti mogu ostvariti upotrebljavajući zbirke digitalizirane kulturne baštine. U svakom slučaju, ono što proizlazi iz brojnih trendova, novih alata i uporaba baštine u digitalno doba, jest to da za obje strane, korisnike i baštinske stručnjake, vrijedi nova logika koja se zasniva na suradnji, povezanosti, otvorenosti i horizontalnosti. Shodno tome treba prilagoditi kulturne politike i vještine baštinskih stručnjaka koje će poticati na angažman korisnika.

PPT prezentacija „Digitalna kulturna baština – trendovi, inicijative i prakse baštinskog sektora u digitalno doba”

Literatura

Mercer, C., et al. (2012). *The culture strand of the Creative Europe Programme 2014. –2020*. Note. Strasbourg: European Parliament.

Uzelac, A., Obuljen Koržinek, N., Primorac, J. (2016). „Access to Culture in the Digital Environment : Active Users, Re-use and Cultural Policy Issues“, *Medijska istraživanja*, 22 (1); str. 87-113.

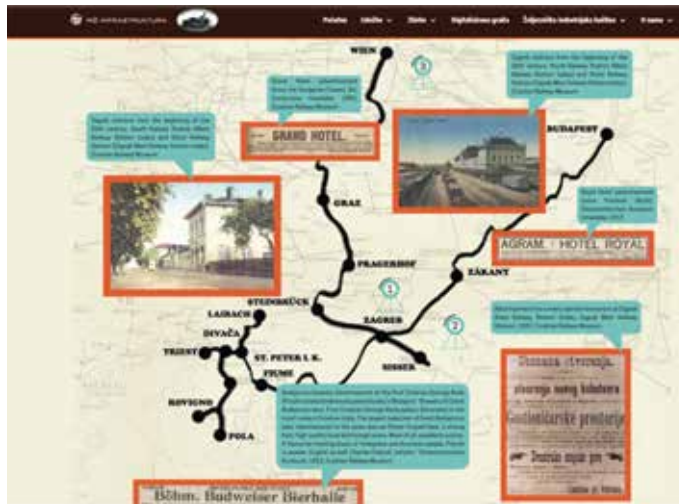
Uzelac, A. (2017). „Prema strategiji razvoja digitalne kulture“, *Dvadeset pet godina hrvatske neovisnosti - kako dalje?* Jakovina, T. (ur.) Zagreb: Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo, str. 497-514.

Muzeji i arhivi u svijetu kreativnih industrija

Prema RAMP studiji arhivi u Europi su od 1960-ih počeli osvještivati potrebu figurativnog izlaska izvan okvira svojih spremišta i osmišljavanja programa namijenjenih edukaciji korisnika. Nije slučajno „posebna radna grupa arhivista i muzejskih kustosa bila posvećena prvim raspravama o „arhivima i školama“ (Eckhart, 1986; 7). Pogled prema iskustvima muzejske zajednice, koja je posebno od 1980-ih pod utjecajem nove muzeologije razvijala svijest o novim ulogama muzeja u društvu, bio je očekivan slijed podjele znanja i dobrih praksi između ustanova, muzealaca i arhivista. U spomenutoj studiji nadalje se navodi da su u kasnim 1970-ima američki arhivisti smatrali sudjelovanje arhiva u edukativnim programima dijelom njihove outreach djelatnosti (Eckhart, 1986; 8). Pojam „outreach“ je složen i jednim svojim dijelom uključuje „program otvaranja arhiva“ (Mihaljević, 2015; 139), kao aktivnosti koje su kreirane u arhivskim ustanovama i repozitorijima, a namijenjene korisnicima u svrhu edukacije, unapređenja korištenja gradiva i istraživanja. Drugim dijelom ovaj pojam u suvremenom arhivističkom angloameričkom diskursu (koji je također evoluirao od 1970-ih) podrazumijeva i izlazak arhivista iz svojih ustanova u post-kustodijalne svjetove aktivnog dokumentiranja, participatornog arhiviranja i kritičkog preispitivanja uloge arhiva i arhivista u suvremenom društvu. Pod sve snažnijim utjecajem postmodernističkih ideja 1970-ih i zalaganjem teoretičara nove muzeologije za aktivnijim povezivanjem muzejskih ustanova sa multikulturalnim zajednicama te naglaskom na potrebu jačanja društvenog angažmana muzeja, muzejske su ustanove u zapadnoj Europi počele participirati u društvu s programima koji su se već 1980-ih mogli smatrati programima „outreacha“ u današnjem punom značenju pojma.

Uloga muzeja u društvu različita je u odnosu na ulogu arhiva. Već jasno određene, ali ne isključive, funkcije muzeja: izlaganje, čuvanje, znanstveno proučavanje (istraživanje) i animacijska funkcija (Gob, 2007; 21), naglašavaju perspektivu muzejskog poslanja. Isticanje animacijske funkcije, što ne mora nužno značiti pripadnost pojma suvremenom značenju marketinški orijentirane industrije zabave, možda predstavlja krajnji doseg značenja pojma „outreach“ i ulazak u izmiješani premreženi svijet kreativnih industrija u kojem se očekuje da muzej aktivno participira i komunicira svoju ulogu na promišljen, marketinški relevantan i utjecajan način. Uloga muzejskih pedagoga, edukatora, u takvim je aktivnostima presudna. No, potrebu za „arhivskim edukatorima“ i „specijaliziranim arhivskim edukacijskim djelatnicima“ naglasila je i RAMP studija još 1986 godine (Eckhart, 1986; 32). Je li Timothy Ericson 1990. pretjerao ustvrdivši da bi „outreach“ trebalo promatrati ne kao dovršeni program ili proizvod, već kao proces i jednu od temeljnih funkcija arhiva (Ericson, 1990; 114)? Može li se ova preporuka iz kanadskog i angloameričkog arhivističkog i arhivskog konteksta jednostavno prepisati u društveno i formalno okruženje srednje Europe i u hrvatsku praksu? Koliko je ovakvo značenje pojma udaljeno od pojmova „omogućavanje korištenja“ ili „poticanje na korištenje gradiva“? Je li arhivski edukator ekvivalent radnog mjesta muzejskom pedagogu? Na koji način i do koje granice se arhiv u suvremenom društvu treba prilagoditi i kako promišljeno kreirati atrakciju namijenjenu publici? U opisu djelatnosti državnih arhiva u Hrvatskoj (privatni arhivi slobodniji su u svojem „outreachu“) poticanje korištenja arhivskoga gradiva ostvaruje se, između ostaloga, organiziranjem izložbi, predavanja i „drugim oblicima predstavljanja arhivskoga gradiva i arhivske djelatnosti javnosti“²⁹.

29 Vidjeti čl. 34. Zakona o arhivskom gradivu i arhivima (NN 61/18).

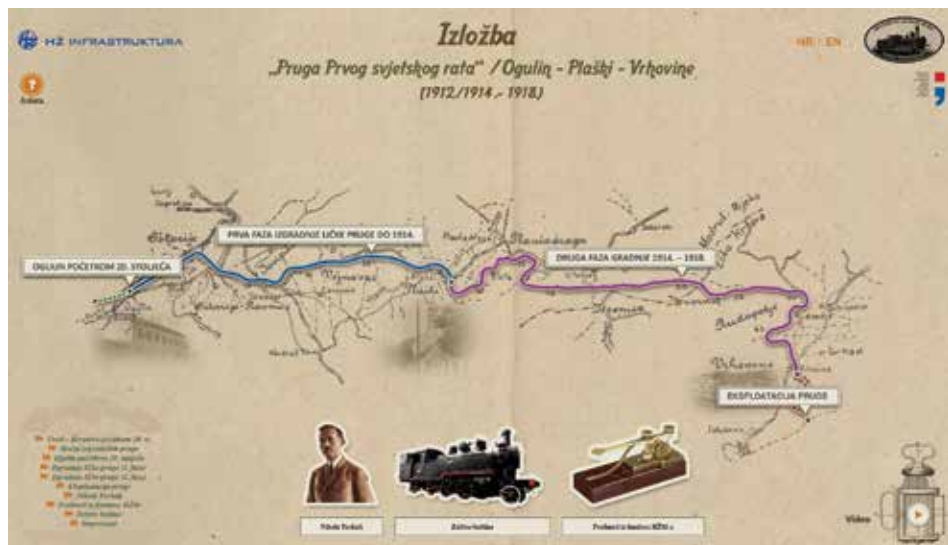

Virtualna priča Hrvatskog željezničkog muzeja "A journey through timetables"
https://muzej.hzinfra.hr/?page_id=1286&page_id=1286

Arhivi u Hrvatskoj organiziraju izložbe i radionice u svojim fizičkim i virtualnim prostorima, ali je zbog nedostatka istraživanja o arhivskoj publici (ne samo korisnicima) vrlo nezahvalno osmišljati programske aktivnosti razvoja publike. Analiza i segmentiranje potencijalne publike (fizičke i virtualne) preduvjet je održavanja posjećeni, učinkovitih i utjecajnih programskih aktivnosti koje pridonose svim razinama razvoja arhivske publike. Tvrdnja da je „muzej dubinski društveno iskustvo“ (Coffee, 2007; 384) može se primijeniti na svaku kulturnu ustanovu, pa i na arhive, ali je pritom važno razumijevanje svih dionika koji sudjeluju u stvaranju tog iskustva. Vlastitu je publiku potrebno poznavati, prilagoditi sadržaj i metode isporuke sadržaja te analizirati rezultate programskih aktivnosti. Segment planiranja razvoja publike dio je strateškog plana kulturne ustanove, te uključuje planove i viziju razvoja publike u fizičkom i virtualnom prostoru. U muzejima digitalno nikako ne može u potpunosti zamijeniti fizičko iskustvo, nego isto uspješno nadopuniti. Arhivima su fizička iskustva također potrebna. Analizirajući kontekst muzejske istraživačke sobe gdje posjetitelji mogu neposredno razgledavati grafike i crteže Bryant smatra kako takav kontekst „nudi jedinstvenu priliku za izravan doživljaj umjetnosti, jedan-na-jedan, neposredovan od strane kustosa ili antikvara, zidnim legendama, okvirima i dizajnerima izložbi“ (Bryant, 2013; 133), što neodoljivo podsjeća na kontekst istraživača u čitaonici u arhivu. Neposrednost arhivske čitaonice i svih fizičkih aspekata pregleda gradiva važan je iskustveni doživljaj. Virtualno ne može u potpunosti zamijeniti materijalno, ali se svakako opseg korištenja gradiva zbog samog sadržaja može proširiti pomoću suvremenih IKT-a i adaptivnih tehnika koje omogućuju prilagodbu strukture, sadržaja i modela komunikacije digitalnom kontekstu. Digitalizacija odavno nije novost, ali prilagođavanje sadržaja, strukture, modela i načina prikaza³⁰ jest, isto kao i upotreba različitih komunikacijskih kanala. Digitalni proizvodi u virtualnom obliku mrežnih izložbi, elektroničkih publikacija, audio-vizualnih oblika i predstavljanja putem društvenih mreža usluge su namijenjene suvremenim korisnicima. Interaktivna digitalna iskustva svojstvena su muzejskom svijetu, obzirom da su multimedijalni sadržaji već uklopljeni u format fizičkih izložbi. Digitalno pripovijedanje uključuje u sebi tradicionalne tehnike umijeća pripovijedanja, a prezentacija je obogaćena multimedijalnim alatima. Jednako kao i kod komunikacijskih proizvoda kulturnih ustanova u fizičkom obliku i digitalne priče i izložbe želimo iskusiti kroz više osjetila koje digitalni svijet omogućuje. Materijalnost neće moći biti zamijenjena, ali djelomično može biti nadomještena alatima multimedije koji omogućuju drugu vrstu iskustva. Alati 2.0 Interneta omogućuju nove modele otvaranja baštinskih ustanova prema publici, nude formu koja je fleksibilna u dinamiци i

30 Istraživači multimedijalnih komunikacijskih oblika razlikuju adaptacije sadržaja, adaptacije prezentacije i oblika te adaptacija strukture. Vidjeti više: Bonis, Bill, Spyros Vosinakis, Ioannis Andreou and Themis Panayiotopoulos. Adaptive Virtual Exhibitions, *DESIDOC Journal of Library & Information Technology*, Vol. 33, No. 3 (May 2013), str. 183.

kvaliteti, ali na baštinskim stručnjacima ostaje potreba da osmisle sadržaj i prilagode ga suvremenim tehnološkim mogućnostima. Moguće je postupiti i obrnuto, prilagoditi tehnologiju našim sadržajnim potrebama, ali takvi slučajevi u praksi su izuzeci obzirom da zahtjevaju veća financijska sredstva. Digitalni proizvod potrebno je kreativno osmisliti, prilagoditi određenom segmentu publike, promovirati komunikacijskim kanalima kojima se ciljne grupe koriste, uklopiti u druge segmente marketinškog poslovanja te pratiti i analizirati korištenje i uspješnost na zahtjevnom tržištu kreativne industrije.

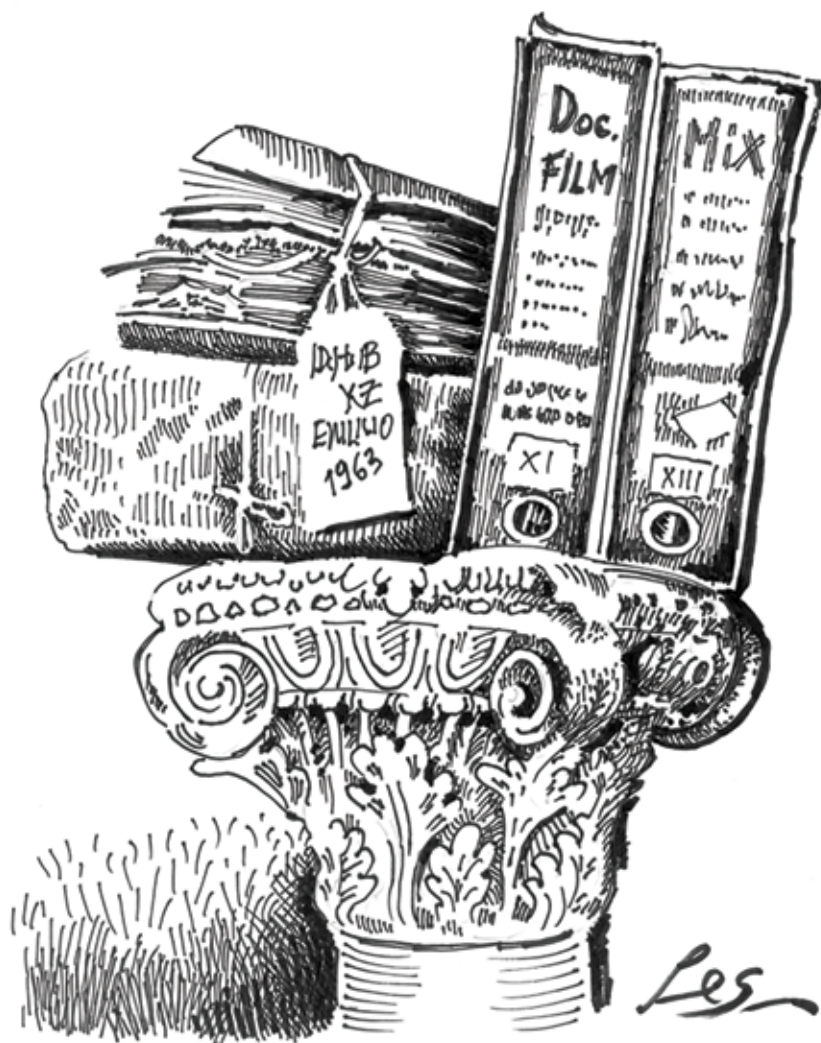

Virtualna dvojezična izložba Hrvatskog željezničkog muzeja “Pruga Prvog svjetskog rata”
<https://e-muzej.hzinfra.hr/#/>

Literatura

- Bonis B., Vosinakis S., Andreou I., Panayiotopoulos T. (2013). Adaptive Virtual Exhibitions. *DESIDOC Journal of Library & Information Technology*, Vol. 33, No. 3; 183-198.
- Bryant J. (2013). Hungry eyes: encouraging public access to prints and drawings study rooms. *Museum Management and Curatorship*, 28:2; 133-137. DOI:10.1080/09647775.2013.776795
- Eckhart G. F. (1986). *Archives and Education: a RAMP study with guidelines*, General Information Programme and UNISIST United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, UNESCO.
- Ericson, T.L. (1990). Preoccupied With Our Own Gardens: Outreach and Archivists. *Archivaria* 31;114-122. Dostupno na: <https://archivaria.ca/index.php/archivaria/article/view/11724>.
- Gob, A - Drouguet, N. (2007). *Muzeologija Povijesni razvitak, izazovi današnjice*. Antibarbarus.
- Mihaljević, M. (2015). *Arhivistički rječnik: englesko-hrvatski i hrvatsko-engleski*. Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske i komunikacijske znanosti Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
- Zakon o arhivskom gradivu i arhivima*. Narodne novine 61/18

Ilustracija za „Priče iz arhiva“, nastala kao inspiracija i doživljaj medija koji sadrže zapise, od papira, svežnjeva do opisa mikrofilmova. Ilustrator: Stevo Leskarac, 2020.

Publika i novi modeli predstavljanja izvora u baštinskim institucijama

Stephen Weil (1990), utjecajni američki teoretičar muzeja i srodnih institucija, ističe da se muzeji kao čuvari autentičnih svjedoka prošlosti ne mogu svesti tek na funkcije, odnosno određene stručne aktivnosti što bi u slučaju muzeja bile sabiranje i čuvanje, dokumentiranje, istraživanje i komunikacija. Ono što Weil ističe kao nužnost svake baštinske ustanove je njezina svrha koja ustanovu čini vrijednom i korisnom društvu.

Sabiranje, čuvanje i dokumentiranje građe te njezina dostupnost, putem informacija i fizički, funkcije su svih AKM ustanova, no komunikacija, odnosno interpretacija izvorne građe (baštine), različiti načini njezinog predstavljanja za raznoliku publiku tradicionalno se više vežu uz muzeje. Upravo primjenom različitih interpretacijskih pristupa baštini muzeji povećavaju broj i diversificiraju profil posjetitelja, smanjuju svoj kulturni autoritet i približavaju se nestručnoj publici. Tako omogućavaju učenje i uživanje ne samo informacija o baštinskim predmetima (izvorima) nego i onih izraslih iz različitih konteksta, a na temelju predmeta. Shvatimo li baštinu kao specifične elemente iz prošlosti koje smo odabrali među nepreglednim brojem drugih elemenata upravo zbog toga što ih smatramo važnim za nas danas i za buduće generacije (Tunbridge and Ashworth, 1996), tada je nedvojbeno da su arhivi ustanove baštine te da baš kao i muzeji mogu služiti javnosti putem interpretacije izvora, uz, naravno zadržavanje svojih specifičnosti.

S obzirom na dugu tradiciju interpretacije i stvaranja odnosa s publikom, muzeji su, kako kaže Weil (2000), proživjeli i revoluciju promjene institucijskog refokusiranja i revoluciju očekivanja koje javnost ima od njih kao institucija u službi društva. Moglo bi se reći da arhivi danas prolaze kroz ovu drugu revoluciju koja je naše prostore zahvatila usvajanjem politike koja od kulture očekuje ekonomske i društvene učinke i postizanje većeg broja publike u kulturnim institucijama i organizacijama, što se postiže primjenom strategije razvoja publike.

Razvoj publike

Stvaranje odnosa s različitim vrstama publike i raznoliki načini komuniciranja informacija o izvornoj građi mogu se smatrati integralnim elementima koncepta razvoja publike u baštinskim ustanovama. Ona se pod možda nekim drugim konceptom provodi puno prije od trenutka kada se u dokumentima i natječajima na europskoj razini donose strategije i alati za postizanje većeg uključivanja u kulturu pod paradigmom kreativnosti (Bollo et al., 2017).

Dokumenti Europske komisije razvoj publike definiraju kao „strateški, dinamičan i interaktivan proces kojim se umjetnost čini široko dostupnom. Cilj joj je potaknuti pojedince i zajednice na stjecanje doživljaja, uživanje i sudjelovanje u umjetnosti te njezino uvažavanje putem različitih načina koje pružatelji kulturnih uslugadanas imaju na raspolaganju, od digitalnih alata do volontiranje, od su-stvaranja do partnerstva“³¹ (Glossary - Study on Audience Development 2017).

Iako se ovdje konkretno umjetnost stavlja u središte, razvoj publike i kreativnost i kao koncept i važan aspekt sadržaja prisutan je i u baštinskom sektoru tako da se istraživanje koje je provela Komisija i rezultirajuće smjernice (Bollo et al., 2017a, Bollo et al., 2017b) mogu uvelike primijeniti i na AKM sektor, posebno ako se razvoj publike shvati kao aktivnost koja se provodi kako bi se zadovoljile potrebe postojećih i potencijalnih posjetitelja i korisnika različitih profila.

Prilikom provođenja strategije razvoja publike bitno je da joj se pristupi kao dugotrajnom pothvatu koji obuhvaća sve razine institucije, a pretpostavlja da je institucija željna i u mogućnosti učiniti neophodne aspekte izgradnje ili produbljanja odnosa s korisnicima i onima koji će to tek postati. Nužan je također timski rad na stvaranju i komuniciranju sadržaja.

31 Prijevod autorice

Tri ključna aspekta za implementaciju ove strategije u baštinskim ustanovama su poznavanje publike, oblikovanje sadržaja prema potrebama publike te aktivnosti marketinga. U narednim poglavljima će više riječi biti o prva dva aspekta.

1. PUBLIKA BAŠTINSKIH INSTITUCIJA

Termin „publika“ je početkom 1990-ih u muzeološkom kontekstu zamijenila riječ „korisnik“ koja obuhvaća i pojam posjetitelja. Posjetitelj je, naime, osoba koja u muzej dolazi na izložbu, dok korisnik kao širi pojam označava i posjetitelja ali i nekoga tko iz stručnih razloga koristi muzejsku građu ili pak osobe koje sudjeluju u interaktivnim muzejskim programima poput radionica. U arhivima su oni koji dolaze u arhive korisnici građe, a nerijetko i posjetitelji različitih izložbi ili drugih programa.

Termin publika ponovno ulazi u stručni vokabularu ovom desetljeću preko sintagme *audience development* koja se s engleskog na hrvatski prevodi kao razvoj publike. Važno je, pri tome, naglasiti da se u engleskom jeziku ovaj termin često može pronaći u množini, dakle, audiences kada se misli na različite vrste publike.³²

Publika se u ovom tekstu koristi u značenju koje je preuzeto iz anglo-američke muzeološke literature, a podrazumijeva podjednako ljude koji posjećuju baštinske institucije kao i one koji ih ne posjećuju. Za razvoj publike su neposjetitelji (ili potencijalni posjetitelji) iznimno bitni, posebno u kontekstu inkluzivnosti, jer su to oni koje posebno oblikovanim programima treba privući, a shodno tome i upoznati, odnosno upoznati razloge njihova neposjećivanja i neuključivanja u kulturne aktivnosti.

Nadalje, kako je danas neizbježna uporaba digitalne tehnologije, kako za oblikovanje novih sadržaja, tako i za njihovo komuniciranje (aplikacije u prostorima baštinskih institucija, internetske stranice, društveni mediji) također je potrebno imati na umu da je publika danas i digitalna, odnosno da se služi digitalnim sadržajima kako samostalno tako i kao nadopune sadržajima na fizičkom mjestu.

Poznavanje publike

Shvaćanje publike kao homogene skupine ljudi s istim karakteristikama percepcije i doživljaja određenih sadržaja zamijenila je svijest o postojanju različitih profila i načina na koji korisnici baštinskih ustanova interpretiraju prezentirani sadržaj (Hooper-Greenhill, 1999). Na temelju velikog broj istraživanja posjetitelja u muzejima i srodnim ustanova John Falk i Lynn Dierking (2001) zaključili su da se kognitivni i emotivni doživljaji prezentiranog sadržaja događaju kao splet fizičkog konteksta (mjesta na kojem se programi provode, kao i vrste programa), osobnog konteksta (demografske, obrazovne, ekonomske karakteristike pojedinca kao i njegovi interesi i motivacije) te sociokulturnog konteksta (društveni utjecaji, kulturno porijeklo te osobe s kojim posjećuje). Tako će, primjerice, stručni posjeti podrazumijevati osobe akademske i stručne zajednice koje imaju veliko znanje o temi, poslovno su motivirani te će zahtijevati vrlo opsežne i stručne informacije. Njihovo korištenje kulturnih informacija je gotovo zagwarantirano, za razliku od, primjerice, obitelji koja nije visoko obrazovana ni motivirana obrazovnim ciljevima, ali je putem medija čula da je neki kulturni program zanimljiv i odlučila ga je „konzumirati“. Takvoj obitelji će biti potreban jednostavan pristup, ugodan prostor namijenjen svim godištima, interpretacija koja je zanimljiva i potiče na angažman, jer su oni došli u kulturnu instituciju kako bi proveli slobodno vrijeme družeći se i zabavljajući se na temelju neke teme iz kulture.

Ovaj teorijski okvir temeljen na informalnom obrazovanju komplementaran je za razvoj publike prema rezultatima niza istraživanja tržišta, prvenstveno onih marketinškog predznaka. U nizu projekata za pojedine gradove ili regije kompanija Morris, Hargraves and McIntyre provela je istraživanja na temu kulturnog angažmana i čimbenika koji na njega utječu. Rezultati istraživanja ukazuju koje sve sfere i koji čimbenici utječu na odluku o uključivanju u kulturnu aktivnost. Odluku i odlazak na kulturnu manifestaciju oblikuju osobni kontekst, kontekst ustanove, uži i širi društveni kontekst, a svaki od njih karakteriziraju specifični aspekti koji kombinacijom daju različite motivacije i stavove za uključivanje u kulturne aktivnosti (Morris, Hargraves and McIntyre, n.d.).

³² Nešto drukčije pojašnjenje termina daje Europska komisija u dokumentu *Study on Audience Development How to place audiences at the centre of cultural organisations – Glossary*; dostupno na: https://ec.europa.eu/programmes/creative-europe/sites/creative-europe/files/documents/news/audience-development-study-glossary_en.pdf

Ciljevi razvoja publike u baštinskim institucijama

Kako bi ustanova mogla utjecati na svoje posjetitelje potrebno ih je prvo upoznati, odnosno odrediti njihove karakteristike (jesu li to stručnjaci ili odrasle osobe-laici, školske skupine i sl.), razloge posjećivanja, odnosno neposjećivanja (što je odraslim laicima dobro, a što nije, zašto obitelji ne posjećuju), stavove o programima pa i cijeloj instituciji itd.

No, za upoznavanje publike nužno je postojanje svijesti i želja za ostvarivanjem specifičnog odnosa s postojećim ili potencijalnim skupinama. Stoga neki od ciljeva razvoja publike mogu biti:

1. Povećati broja istog profila korisnika programima i sadržajima koji zadovoljavaju potrebe upravo tih korisnika.
2. Doseći novu publiku, odnosno one profile koji su manje zastupljeni i to oblikovanjem novih i drukčijih programa te njihovom promocijom
3. Produbiti iskustva i ojačati odnos s postojećim korisnicima istog i/ili različitih profila
4. Doseći podzastupljene i marginalizirane skupine specifično oblikovanim programima ...

Istraživanje publike

Istraživanje publike (posjetitelja/korisnika i potencijalnih posjetitelja/korisnika) podrazumijeva korištenje vrlo specifičnih pristupa, alata i metoda koji pomažu instituciji da (bolje) upozna svoju publiku. Uz marketinško istraživanje kojemu je cilj segmentirati publiku (grupirati ih prema potošačkim karakteristikama) te na temelju podataka iz istraživanja provesti marketinški plan, bitna je i evaluacija kulturnih programa kojima je cilj istražiti zadovoljstvo elementima kulturnih sadržaja kako bi se oni mogli poboljšati, nadopuniti, izmijeniti ili osmisliti nove sadržaje koji bi potaknuli posjećivanje (Miklošević, 2017).

Što se tiče istraživačke metodologije, ona uključuje kvantitavno i kvalitativno istraživanje. Kvantitativno istraživanje se koristi na velikom uzorku korisnika i to najčešće metodom ankete – anketinim upitnicima, online (putem posebnih softera ili poslanih emailom), telefonski i slično, koje sadržavaju najvećim dijelom zatvorena pitanja. Najveća prednost kvantitativnih podataka je generalizacija (ovisnoo reprezentativnosti uzorka), jednostavnost analize, konzistentnost i točnost podataka (ako se pravilno provodi). Istraživanja tržišta se najčešće provode anketiranjima. Nedostatak statističkih metoda se očituje u njihovoj nemogućnosti da ukažu na shvaćanje sadržaja i ne mogu objasniti kompleksnije interakcije korisnika s programom ili s drugim korisnicima.

Kvalitativno istraživanje je metoda skupljanja informacija koja se sastoji od stavova, mišljenja, osjećaja, motivacija, vizualnih koncepta; odnosno svega onoga što se ne može brojčano izraziti. Provodi se na manjem uzorku korisnika, a dubinski ulazi u subjektivnosti pojedinaca. Metode prikupljanja kvalitativnih podataka su najčešće fokus grupe (grupni intervjui), dubinski polustrukturirani intervjui i otvorena pitanja (na koja nije moguće odgovoriti s da ili ne), studija slučaja, umne i konceptualne mape i sl. Najpoželjnija opcija je kombinacija metoda ovih dvaju pristupa (Miklošević, 2017; 13-15).

Istraživanje digitalnih korisnika je moguće putem softvera koji prate njihove aktivnosti (primjerice Facebook analitika) ili mjesta na kojima posjetitelji ostavljaju svoje komentare (Googleova analitika). Moguće je također imati analitičke alate na svojim internetskim stranicama, a za nešto neposrednije i specifičnije istraživanje moguće je pozvati korisnike internetskih sadržaja na pojedinim mjestima na ispunjavanje posebno oblikovane ankete ili pozvati ih da ostave svoj kontakt u svrhu dogovora za intervju koji može rezultirati bogatim informacijama.

2. PREDSTAVLJANJE IZVORA ILI OBLIKOVANJE SADRŽAJA I PROGRAMA ZA RAZLIČITE VRSTE PUBLIKE

Kod komuniciranja informacija o autentičnim predmetima baštine, u što se svakako ubraja arhivska građa, ključno je shvatiti da je komunikacija namjeravana te da kao takva ima svojeg „sugovornika“, odnosno osobu koja će si protumačiti ono što se komunicira. U slučaju izložbi ona je uglavnom jednosmjerna, dok u živoj, interpersonalnoj komunikaciji koja se događa u vođenim obilascima, ona je većinom dvosmjerna, ili je puno veća mogućnost da bude dvosmjerna. U svakom slučaju, komunikacijski čin ima svoj „nacr“; elemente poput značenjskih resursa, diskursa, žanra i sl. koji se odabiru s obzirom na to tko je sugovornik, odnosno u nekoj baštinskoj instituciji posjetitelj ili korisnik (Miklošević, 2015). Multimodalnost je obilježje komunikacije koja se koristi različitim značenjskim resursima poput teksta, slike, zvuka, boje i sl. kako bi se prenijelo neko određeno značenje. Na izložbama, a posebice na digitalnim medijima (internetskim stranicama) je to posebno izraženo.

Ono što se u komunikacijskoj teoriji može nazvati multimodalnom komunikacijom informacija koje nastaju na temelju iščitavanjabaštinskih predmetima istovjetno je procesu koji se u praksi često naziva interpretacija baštine (Tilkin, 2016). Interpretacija je ključan koncept za oblikovanje sadržaja, digitalnih ili fizičkih, koji mogu zadovoljiti kulturne potrebe različitih vrsta publike u baštinskim institucijama.

Dva važna aspekta kod interpretacije baštine (ili komunikacije) su: 1) da baštinski predmeti mogu biti protumačeni iz više različitih konteksta te 2) da oblik interpretacije uvjetuju izbor medija ili modusa (ako govorimo o multimodalnoj komunikaciji: Miklošević, 2015) i sugovornici. Primjerice, pisani dokument se može interpretirati iz perspektive tvorca (ako je poznat i ima informacija o njegovom životu i radu) što je biografski kontekst. Ako je dokument važan za život ljudi u nekom gradu može biti kontekstualiziran kroz prizmu kulturne povijesti toga mjesta, a može imati i svoje društvene implikacije u suvremenom životu. Ako se dokument interpretira kroz kulturnu povijest stručnjacima (koji su u ulozi sugovornika) tada će odabir medija i modusa biti prilagođen njihovoj djelatnosti, interesima i svemu onome što je već prethodno rečeno u poglavlju o publici. Komuniciranje informacija djeci bit će drukčije – koristit će se manje stručne riječi, zanimljivosti s kojima se djeca mogu poistovjetiti; uključivat će više slikovnog materijala, možda poneka zagonetka ili zadatak. Svrha interpretacije nije da se publika nužno nečemu pouči, ali edukativni aspekt je svakako u tome prisutan (Tilkin, 2015; 11), čak i ako je komunikacija oblikovana s ciljem da tek privuče određeni segment publike. Zaključno, važno je znati kome se ustanova obraća kako bi se znalo odrediti način predstavljanja izvora.

Kako su stručnjaci i istraživači najčešći korisnici arhiva, prirodno je da su usluge primarno namijenjene njima. Međutim, ako neka arhivska ustanova želi razviti drukčiju publiku, manje stručnu i bez istraživačke motivacije za korištenje arhiva, potrebno je promisliti i, konačno, odlučiti se za alternativne komunikacijske oblike. Jedan od danas najproširenijih „alata“ u interpretaciji baštine je tzv. *storytelling*, ili pričanje priča.

Pričanje priča (narativnost)

Čovjek se tisućama godina služi naracijom kako bi nešto objasnio, poučio nekoga ili se zabavio, a pričanje priča je način na koji oblikujemo istinu, nadu ili strah (Fulford, 2011). Od usmene predaje preko literarnih djela narativnost se u 20. stoljeću pretočila u svakodnevnu pojavu i komunikacijski oblik kojim se komunicira popularna znanost (primjerice TED talks), pronalazimo ga u masovnoj medijskoj kulturi, primjerice u filmovima, ali i u komunikaciji na društvenim mrežama. Baštinske ustanove ili interpretatori baštine koji djeluju izvan njih danas češće nego prije posežu za stvaranjem priča kako bi potaknuli posjetitelje, posebno one koji nisu česti ili stručni, na doživljaje autentičnih predmeta baštine.

Kako bi se publika što bolje mogla povezati s pričama i doživjeti značenja koja se vezuju uz prošlost, a nastala na temelju povijesnih izvora, priče vrlo često imaju sljedeće karakteristike: Povezuju prošlost i sadašnjost putem povezivanja s općeljudskim pojmovima (ljubav, sreća, uspjeh itd.) kako bi se svatko mogao na svoj način pronaći u priči. Otprije poznato je idealan temelj za nove informacije i osjećaje. Povezivanje s ljudskim, svakodnevnim također pridaje na relevantnosti doživljaja nekog prošlog fenomena i to relevantnosti za ljude koji su živjeli prije, a preko njih i za nas u sadašnjosti.

Izazivaju emocije tonom kojim su ispričane ili jezičnim, slikovnim, audio-vizualnim načinima. Priče su tim bolje što su emocije snažnije i dinamičnije. Ljudska (ili životinjska) iskustva nekog događaja funkcioniraju kao dobar ishod za gradnju emocionalne priče.

Aktivno uključuju publiku u aktivnost ako su oblikovana na način da dozvoljavaju participaciju ili određenu vrstu interakcije. Kod pripovijedanja iskustava koja su poznatija, općenitija i svakodnevnija, lakše je slušatelje preobraziti u pripovjedače (pasivnu u aktivnu publiku). Kod djece, koja doživljaje svijeta uvelike baziraju na aktivnostima, uključivanje u priču se može ostvariti putem igre.

Pisani tekst tek je jedan način za ispričati priču te se koristi kada se priča ne može ispričati drugim načinima, a puno je veći učinak na publiku kada se tekst kombinira s fotografijama, crtežima ili nekim drugim slikovnim materijalima.

PPT prezentacija „Interpretacija povijesti, novi modeli predstavljanja izvora“

Literatura

Falk J. i L. Dierking. (2000). *Learning from Museums: Visitor Experiences and the Making of Meaning*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield

Bollo A., C. Da Milano, A. Gariboldi, C. Torch. (2017a). *Final Report Study on Audience Development - How to place audiences at the centre of cultural organisations*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, dostupno na: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/cc36509d-19c6-11e7-808e-01aa75ed71a1>

Bollo A., C. Da Milano, A. Gariboldi, C. Torch. (2017b.) *Guide part i - tools of Audience Development: a Practical Guide for Cultural Operators. Study on audience development - How to Place Audiences at the Centre of Cultural Organisations*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, dostupno na: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/f4aa49f9-19c2-11e7-808e-01aa75ed71a1>

Fulford, R. (2011). *The Triumph of Narrative: Storytelling in the Age of Mass Culture*. Toronto: House of Anansi Press Inc.

Glossary - Study on Audience Development - How to place audiences at the centre of cultural organisations. 2017. Luxembourg: Publications Office of the European Union, dostupno na: https://ec.europa.eu/programmes/creative-europe/sites/creative-europe/files/documents/news/audience-development-study-glossary_en.pdf

Hooper-Greenhill, E. (1999). *The Educational Role of the Museum*. London ; New York : Routledge

Kress, G. (2009). *Multimodality: Exploring Contemporary Methods of Communication*. London: New York: Routledge

Miklošević, Ž. (2015) . Izložbe i stvaranje značenja. *Muzeologija* 52. Zagreb: Muzejski dokumentacijski centar

Miklošević, Ž. (2017). Društvena uloga muzeja: okretanje korisnicima i suradnicima. U *Od evaluacije do razvoja publike*, ur. Željka Miklošević, 7 – 27. *Muzeologija* 54, Zagreb: Muzejski dokumentacijski centar

Morris, Hargreaves and McIntyre. *Levels of Engagement*, <https://mhminsight.com/articles/levels-of-engagement-brain-stop-2405> (pristup 24.06.2020.)

Tilkin, G. ed. (2016). *Professional Development in Heritage Interpretation - Manual* Bilzen: Guy Tilkin, Landcommanderij Alden Biesen

Tunbridge, J. E. i G. J. Ashworth (1996). *Dissonant Heritage: The Management of the Past as a Resource in Conflict*. Hoboken, NJ: Wiley

Weil, S. (1990). *Rethinking the Museum and Other Meditations*. Washington, DC: Smithsonian Institution Press

Weil, S. (2000). Transformed from a Cemetery of Brick-a-Brac... U *Perspectives on Outcome Based Evaluation for Libraries and Museums* (opinion papers). Institute of Museum and Library Services; United Way, 4 - 15.

„Od svitka do svežnja“. Likovno istraživanje vizualnosti svežnjeva arhivskih spisa, ilustrator Stevo Leskarac, 2020.

Virtualne izložbe i digitalno pripovijedanje

Od muzejske do virtualne izložbe

Prakse izlaganja predmeta, društvenog, povijesnog, znanstvenog, kulturnog ili umjetničkog značaja, u nekom fizičkom prostoru najčešće se povezuju s muzejskim i galerijskim ustanovama, no već su dugo prihvaćene i u drugim baštinskim institucijama. Tako arhivi i knjižnice već niz godina priređuju vlastite izložbe u prostorima svojih ustanova, a sve je češća i međuinstitucijska i međusektorska suradnja pri kojoj se korisnicima pruža jedinstven pristup zajedničkoj baštini bez obzira na institucijske i sektorske podjele.

Razvoj informacijske i komunikacijske tehnologije te intenziviranje digitalizacijskih projekata vode nas prema virtualnim izložbama koje, između ostalog, omogućuju prevladavanje prostornih i vremenskih barijera te okupljanje, predstavljanje i interpretaciju digitalnih i digitaliziranih baštinskih sadržaja.

Samorazumljivo je da se fizičke i virtualne izložbe bitno razlikuju u temeljnim značajkama vezanim uz okruženje u kojem se odvijaju. Primjerice, s jedne strane, David Dean (1996) naglašava kako je za „...posjetitelja izložbeni prostor [...] primarni medij komunikacije.“, dok s druge strane Werner Schweibenz (1998), kada govori o virtualnom muzeju kao „... logički uređenoj zbirci digitalnih predmeta, izvedenoj u različitim medijima, a koja zbog svoje sposobnosti omogućavanja spojivosti i različitih točaka pristupa, nudi nadrastranje tradicionalnih načina komuniciranja i interakcije s posjetiteljima, ostajući pri tome otvorena za njihove potrebe i interese.“ Ističe ključan koncept spojivosti koji proizlazi iz koncepta hiperveze, temeljenog načina povezivanja i navigacije u okviru kibernetičkog prostora.

U tom smislu posebice je zanimljiva i definicija kojom Ivo Maroević muzejske izložbe promatra kao poseban oblik komunikacije, odnosno kao „...informacijski sustav u kojemu se oblikuju i komuniciraju poruke između prošlosti i sadašnjosti, između muzealnog i realnog svijeta“ (Maroević, 1993). Nadalje, znakovito je što nekoliko godina kasnije Maroević (2004) rabi upravo koncept virtualnosti dok i dalje govori o fizičkim izložbama, kada ističe sljedeće: “[...] svaki oblik prezentiranja predmeta na muzejskim izložbama u stanovitom je smislu proces aktualiziranja njihovih poruka u virtualnom ambijentu aktualnog ‘kazališta pamćenja’.“ U istoj definiciji uvodi se i pojam „kazališta pamćenja“ koji podrazumijeva sve ono kazališno, od govora do pokreta, od glazbe do prostora scene, a što, uz sva dostupna muzeografska pomagala, možemo do neke mjere realizirati na muzejskoj izložbi. Sve to poželjno je i na virtualnoj izložbi, čemu se teži kada god je moguće, da se neki njeni elementi izvedu u različitim medijskim modalitetima, što izložbu čini atraktivnijom i pamtljivijom. Iako muzejska izložba i dalje nudi neke perceptivne modalitete (npr. taktilni i olfaktivni) koji su u virtualnom okružju i dalje teško dostupni, informacijske tehnologije virtualne, potpomognute i mješovite stvarnosti obećaju inovativne načine posredovanja i interpretacije baštine. Tomislav Šola vizionarski je upozorio: „Predmeti su bez interpretacije nijemi, a IT [informacijska tehnologija] je nezamislivo moćno sredstvo posredovanja značenja.“ (Šola, 2003) Tako dolazimo i do jednog od najšire prihvaćenog određenja virtualne izložbe koju pruža Schubert Foo (2012) kao „mrežno utemeljene višemedijske zbirke informacijskih objekata koja se uspostavlja oko određene teme, pojma ili ideje i tehnološki je primjerena za korisnički usmjereno iskustvo otkrivanja, učenja, sudjelovanja i zabave kroz svojstva dinamičnog proizvoda i usluge“.

PPT „Virtualne izložbe: ključni pojmovi i značajke“

Predstavljanja i okupljanja predmeta baštine unutar virtualne izložbe

Verhaar & Meeter (1988; 5) razlikuju izložbe usmjerene na predmete (engl. *object-oriented exhibitions*) i izložbe usmjerene na koncept (engl. *concept-oriented exhibitions*). Izložbama usmjerenim na predmete u fokusu su predmeti i zbirke, a edukativne informacije su rijetke. Odnosi, vrijednosti i skrivena ili podrazumijevana značenja ne propituju se u značajnoj mjeri. Pristup prezentaciji je estetski ili klasifikacijski (umjetnost se često predstavlja na ovaj način). Konceptualno orijentirana izložba je ona u kojoj je pažnja usmjerena na poruku i prijenos informacija, a ne na predmete. Cilj joj je prenijeti poruku bez obzira na to jesu li predmeti baštine dostupni kao pomoć.

U praksi su načini na kojima se izložbe osmišljavaju negdje između te dvije krajnosti, a isto vrijedi i za virtualne izložbe. Ipak, virtualne izložbe danas najčešće prate digitalizacijske projekte i nerijetko se vežu uz digitalne repozitorije ili mrežne kataloge, stoga nam je važno razmotriti na koje su načine ostvariva predstavljanja i okupljanja predmeta baštine unutar virtualne izložbe.

Predmeti baštine mogu se na različite načine predstaviti u okviru virtualne izložbe. Najčešće je to uz pomoć digitalne/digitalizirane fotografije predmeta, a sve češće i digitalni trodimenzionalni modeli predmeta. Zatim su tu i drugi načini pri kojima je moguća dodatna interpretacija predmeta, primjerice pomoću crteža ili animiranih prikaza. Preko fotografije predmeta može se prikazati dodatni sloj informacija o predmetima te označiti određena područja ili točke za koje se nude dodatne informacije u obliku tekstova ili vizualnih sadržaja (posebno snimljeni detalji i sl.), a prema potrebi i poveznice na druge sadržaje.

Priručnik o virtualnim izložbama i virtualnim izvedbama (Natale, Fernandez, Lopez, 2012) navodi sljedeće načine prema kojima se sadržaji koje virtualna izložba nudi (ovo posebice vrijedi za predmete baštine) mogu okupiti prema tematskim odnosima:

- Vremensko okupljanje (engl. *Temporal aggregation*) pri kojem su predmeti povezani kronološkim vezama (npr. povijesno razdoblje, događaj, proslava, faza itd.)
- Prostorno okupljanje (engl. *Spatial aggregation*) pri kojem su predmeti povezani stvarnim ili rekonstruiranim prostornim vezama (npr. zemljopisnim, okolišnim, urbanim, stambenim, itd.)
- Tipološko okupljanje (engl. *Typological aggregation*) pri kojem su predmeti okupljeni prema nekoj tipologiji (npr. stil, tehnika izrade, materijal itd.)
- Usporedno okupljanje (engl. *Comparative aggregation*) pri kojem se predmeti okupljaju kako na temelju veza nastalih komparacijom (npr. usporedbe između civilizacija, načina korištenja itd.)
- Funkcionalno okupljanje (engl. *Functional aggregation*) prema funkciji i/ili ciljevima izložbe (u obrazovne ili didaktičke svrhe, zatim prema prilagodbi za osobe s određenim oblicima invaliditeta)
- Okupljanje zbog poticanja određenog ponašanja (engl. *Behavioural aggregation*) kada izložba potiče i razvija određena ponašanja (suradnja, dijeljenje i druge interakcije)

[PPT prezentacija „Razvoj multimedijских interaktivnih sadržaja u muzejima“](#)

Digitalno pripovijedanje

Svakako je potrebno imati na umu da virtualna izložba nije samo zbroj digitalnih/digitaliziranih jedinica. Elementi digitalne izložbe (predmeti baštine, drugi popratni sadržaji itd.) moraju biti pažljivo odabrani i povezani kako bi se ostvario narativni ili logički slijed na kojem se izložba temelji. Informacije trebaju biti provjerene, prilagođene i ispričane tako da su usmjerene prema ciljanoj skupini korisnika.

Tu dolazimo i do pojma digitalnog pripovijedanja (engl. *Digital Storytelling*) kao kreativnog prožimanja tradicionalne umjetnosti pripovijedanja s različitim digitalnim multimedijским sadržajima, kao što su slike, zvučni i video zapisi (Bernard, 2006). Dok je tradicionalno pripovijedanje pretežitostljedno (npr. linearno praćenje priče u književnosti i na filmu), novonastala forma može pružiti narativ s dodatnim mogućnostima interaktivnosti.

U praksi nalazimo na različite razine interaktivnosti. Vrlo su česti oblici digitalnog pripovijedanja u formi kratkog video zapisa koji sadrži slikovni i/ili video sadržaj popraćen zvučnim zapisom pripovijedanja za čiju izradu nije potrebno visoko tehničko znanje. Ideja iza takvog pristupa je da takav oblik digitalnog pripovijedanja može (tehnički) napraviti tko god želi, a da se pritom pažnja posveti sadržaju i načinu pripovijedanja. U tom smislu treba izdvojiti *sedam elemenata digitalnog pripovijedanja* osmišljenih pri Centru za digitalno pripovijedanje u Berkleyu (Center for Digital Storytelling, 2005) u kojima su identificirani ključni elementi koje treba osvijestiti prilikom razvoja digitalnih priča:

1. Stajalište – koja je perspektiva autora?
2. Dramatsko pitanje – pitanje na koje će se biti odgovoreno na kraju priče
3. Emotivni sadržaj – identificiraju se važne teme koje trebaju biti izložene na osobni način
4. Prilagođavanje glasa priči – dubina glasa, naglašavanje pojedinih riječi
5. Prateća glazba – glazba i zvukovi koji podržavaju liniju pripovijedanja
6. Ekonomičnost – prema načelu „manje je bolje“ priča se ne smije preopteretiti sadržajem
7. Ritam – ravnomjerna brzina pričanja priče

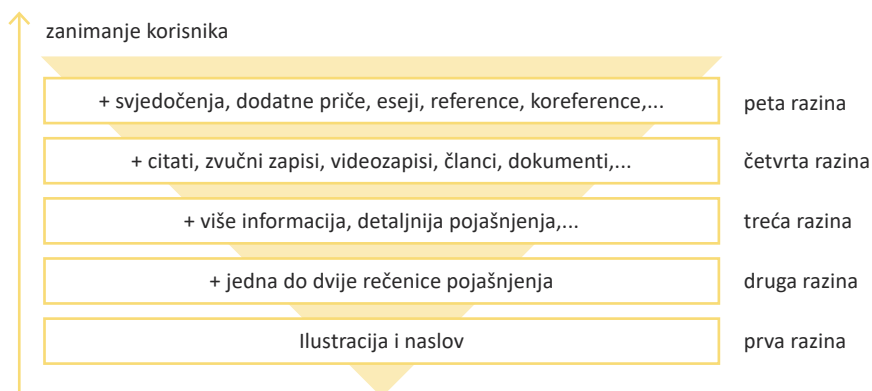
Kod ovakvih pristupa digitalnom pripovijedanju pretpostavljena razina interaktivnosti je minimalna, dok s druge strane imamo *interaktivno digitalno pripovijedanje* (engl. *Interactive digital storytelling (IDS)*) koje se zasniva upravo na interakciji i različitim načinima koji omogućuju korisniku da sam bira tijek naracije. Štoviše, Lev Manovich (2001) korisničku interaktivnost u priči izdiže na razinu suautorstva: „Cilj interaktivne priče nije autorstvo priče, već pružanje kontekstualne građe i okruženja u kojem naracija može biti otkrivena ili kreirana od strane korisnika. (...) korisnik može odabrati koje elemente prikazati ili koje poveznice slijediti, čime se stvara jedinstveno djelo. Na taj način korisnik postaje koautor rada.“ Treba naglasiti kako se ne radi o boljem ili lošijem pristupu. Ključno je odrediti je li stupanj interaktivnosti primjeren i optimalan predstavljanju određene teme ciljanoj skupini korisnika.

Maja Šojat Bikić u svojoj disertaciji (2013) nudi Višerazinski model strukturiranja multimedijske priče: „Model je nezavisan od sadržaja, potiče angažman i porast zanimanja u korisnika (model obrnute piramide). Sudjelovanje u priči nije vremenski uvjetovano, korisnik može učiti, prekinuti, izaći, ponovo učiti i otići te u svakom trenutku sam odlučuje koliko će se dugo zadržati. Priča služi informiranju, poučavanju, intelektualnoj provokaciji i zabavi. Ona daje značenje, pozadinu, kontekst te potiče zanimanje i znatiželju – što slijedi dalje.“

PPT prezentacija „Digitalno pripovijedanje“

Maja Šojat Bikić u svojoj disertaciji (2013) nudi Višerazinski model strukturiranja multimedijske priče: „Model je nezavisan od sadržaja, potiče angažman i porast zanimanja u korisnika (model obrnute piramide). Sudjelovanje u priči nije vremenski uvjetovano, korisnik može učiti, prekinuti, izaći, ponovo učiti i otići te u svakom trenutku sam odlučuje koliko će se dugo zadržati. Priča služi informiranju, poučavanju, intelektualnoj provokaciji i zabavi. Ona daje značenje, pozadinu, kontekst te potiče zanimanje i znatiželju –što slijedi dalje.“

Višerazinski model strukturiranja multimedijske priče (Šojat Bikić, 2013)

Specifikacija digitalnog baštinskog proizvoda

Prije samog razvoja nekog digitalnog baštinskog proizvoda (pod ovim pojmom Šojat Bikić u svojoj disertaciji obuhvatila je niz različitih formi – od mrežnih kataloga do virtualnih izložbi, blogova itd.) potrebno je odgovoriti, razraditi i zabilježiti odgovore na niz pitanja, a sve u obliku dokumentirane *specifikacije digitalnog baštinskog proizvoda*, na temelju kojih će se započeti njegov razvojni ciklus.

„Sljedeći elementi trebali bi naći svoje mjesto u specifikaciji digitalnog baštinskog proizvoda:

- koncept,
- svrha i ciljevi,
- korisnici,
- tema,
- žanr (online zbirka, virtualna izložba, multimedijaska priča, multimedijски artefakti na muzejskoj izložbi i dr.),
- sadržaj (vrsta i obuhvat, raspoloživi izvori – u ustanovi i izvan ustanove, izvori kojima je istekla autorsko-pravna zaštita, izvori za koje se mora pregovarati o licenciranju),
- organizacija sadržaja,
- funkcije proizvoda (što krajnji korisnici mogu raditi),
- jezik (jezici),
- način isporuke (web, prenosivi medij, u ustanovi),
- tehnički zahtjevi (platforma razvoja – potreban hardver i softver, primjena standarda i smjernica, korištenje metapodatkovne sheme i osiguranje interoperabilnosti),
- projektni tim (potrebna ekspertiza, zadatke i odgovornosti, partnerske ustanove, korištenje vanjskih usluga),
- model financiranja,
- specifičnosti proizvoda (jedinstvene značajke, posebnosti i sl.),
- marketinške aktivnosti,
- metode vrednovanja proizvoda (pristupna, formativna, sumativna),
- održavanje (mnogi online proizvodi nikad nisu dovršeni).“ (Šojat Bikić, 2013)

Primjer alata za digitalno pripovijedanje

Izrada interaktivnih lenti vremena nekada je zahtijevala poseban razvoj i programiranje, a rezultat je nerijetko bio teško primjenjiv za drugu građu. Srećom, kroz godine se profilirao alat otvorenog koda TimelineJS³³ koji se kontinuirano razvija se u sklopu laboratorija Knight Labna Northwestern sveučilištu u Sjedinjenim Američkim Državama.

Za pripremu podataka za jednostavnu inačicu dovoljne su Googleve tablice (Google Sheet), a za napredno korištenje podatke je moguće pripremiti u XML i JSON formatima. Treba napomenuti da se prikaz lenti prilagođava i mobilnim uređajima.

Interaktivne lente vremena vrlo su moćan oblik digitalnog pripovijedanja i mogu se koristiti za priče čija se naracija temelji na kronologiji (od prikaza biografije pojedine osobe, prikaza razvoja neke ideje tijekom vremena ili prikaza tijeka kulturno-povijesnih događaja). Omogućeno je uključivanje multimedijских sadržaja (slikovnih, zvučnih i video zapisa), a pružena je i mogućnost interaktivne navigacije kroz sažeti prikaz događaja u dnu lente.

Kada se govori o sadržaju važno je držati se načela „manje je bolje“ koje vrijedi i za druge oblike digitalnog pripovijedanja te ne uključivati u lentu više od 20 događaja. Ukoliko želite prikazati velik broj događaja, napravite više lenti vremena i stranicu koja korisniku omogućuje odabir pojedine lente. Preporučljivo je postaviti događaj u širi kontekst te uključiti i događaje koji su doveli do glavnog događaja o kojem se piše.

PPT prezentacija „Interaktivne lente vremena“

---

33 TimelineJS: <https://timeline.knightlab.com/>

Literatura

- Center for Digital Storytelling Website (2005). Dostupno na: <http://www.storycenter.org/history.html>
- Foo, S. (2008). Online virtual exhibitions: Concepts and design considerations. *DESIDOC Journal of Library & Information Technology*, 28(4), 22.
- Handbook on virtual exhibitions and virtual performances. (2012) Dostupno na: <http://www.indicate-project.eu/>
- Natale M. T., S. Fernandez, M. Lopez (2012), Handbook on Virtual Exhibitions and Virtual Performances, version 1.0, Italy
- Manovich, L. (2001). Post-media aesthetics. *Transmedia Frictions, The Digital, the Arts, and the Humanities*.
- Maroević, I. (1993). *Uvod u muzeologiju*. Zagreb: Zavod za informacijske studije.
- Robin, B. (2006). The educational uses of digital storytelling. In *Society for Information Technology & Teacher Education International Conference* (pp. 709-716). Association for the Advancement of Computing in Education (AACE).
- Schweibenz, W. (1998). The "Virtual Museum": New Perspectives For Museums to Present Objects and Information Using the Internet as a Knowledge Base and Communication System. *Isi*, 34, 185-200.
- Šojat-Bikić, M. (2013). Modeliranje digitalnih zbirki i digitalnih proizvoda: sadržajno-korisnički aspekt komuniciranja kulturne baštine u digitalnom obliku. *Muzeologija*, (50), 17-516. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/137980>
- Šola, T. (2003). Eseji o muzejima i njihovoj teoriji-prema kibernetičkom muzeju.
- Verhaar, J. & H.Meeter (1988) Project model exhibition (Leiden).

„Arhivistica od formata“, ilustrator Stevo Leskarac, 2020.

Baštinski stručnjaci svakodnevno se susreću s različitim medijima, formatima u izvorniku te potrebom prezentiranja njihovog sadržaja putem suvremenih ICT mogućnosti.

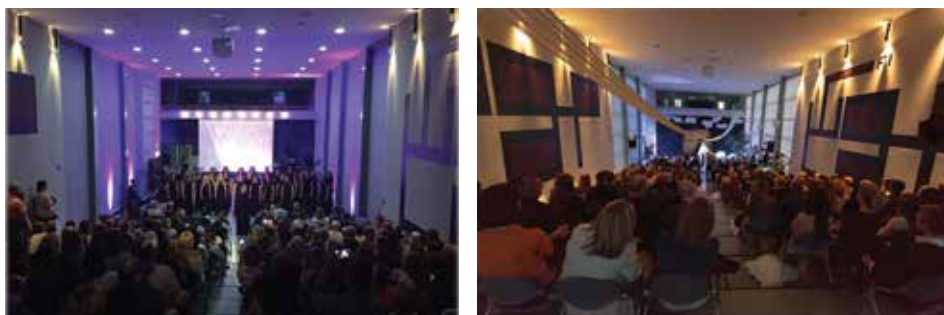
Kreativna industrija i uloga baštine u proizvodnji kulturnih i kreativnih sadržaja

Kreativna industrija posjeduje veći broj definicija i tumačenja, a jedna od njih pod kreativnom industrijom razumijeva „proizvodnju zaštićenu autorskim pravima, a obuhvaćenu projektima koji stvaraju (ne)materijalne proizvode i usluge namijenjene razmjeni na tržištu“ (Horvat, Mijoč i Zrnić, 2018: 14-15). Razvijenošću kreativne industrije mjeri se inovativnost društva, odnosno, razina do koje je mjere društvena proizvodnja temeljna na znanju, projektnom radu i brojnosti proizvedenih prototipa zaštićenih autorskim pravima. Europska unija u kreativnu industriju udružuje veći broj kulturnih i kreativnih sektora, a u Republici Hrvatskoj kreativna se industrija pokušava institucionalizirati posljednjih desetak godina, a njezino prvo mapiranje provedeno je sredinom prošlog desetljeća (Rašić Bakarić, Bačić i Božić, 2015). U međuvremenu, izgradile su se nove spoznaje o kreativnoj industriji, a jedna od temeljnih jest njezina utemeljenost na novim poslovnim konceptima i kružnim projektima kojima je nerijetko nadahnućem sadržaj baštinen iz lokalne kulture (Horvat, 2019).

 Arhitektura	 Audiovizualna umjetnost FILM, VIDEO	 Baština MUZEJI, KNJIŽNICE, ARHIVI
 Dizajn MODNI DIZAJN, GRAFIČKI DIZAJN, DIZAJN INTERIJERA, PRODUKT DIZAJN	 Glazba	 Izvedbene umjetnosti KAZALIŠTE, BALET, PLES
 Knjiga, nakladništvo	 Mediji TV, RADIO, TISKANI MEDIJI I WEB	 Oglašavanje i tržišne komunikacije
 Primijenjene umjetnosti STAKLO, KERAMIKA, NAKIT I DR PRIMIJENJENE UMJETNOSTI ZANATA	 Računalne igre, novi mediji	 Vizualne umjetnosti SLIKARSTVO, KIPARSTVO, GRAFIKA, FOTOGRAFIJA, NOVI MEDIJI

Sektori kreativne industrije

Pri tome važno je naglasiti kako je sektor baštine (arhivi, knjižnice, muzeji) jedan od sektora kreativne industrije te se preostalih jedanaest sektora (arhitektura, audiovizualne umjetnosti, dizajn, glazba, izvedbene umjetnosti, knjiga/nakladništvo, mediji, oglašavanje i tržišne komunikacije, primijenjene umjetnosti, računalne igre/novi mediji, vizualne umjetnosti) u svojim kreativnim aktivnostima nadahnjuju sadržajima iz baštinskog sektora, uzimaju ih kao podlogu za svoja inovativna rješenja te ih u projektnim preoblikovanjima pretvaraju u prototipe pripravne za umnažanja. Kulturni artefakti o kojima skrbi baštinski sektor tako u kreativnoj industriji ostvaruju svoju dvojaku prirodu. S jedne strane, baštinski sektor u svojim ustanovama (arhivi, knjižnice, muzeji) čuva i konzervira građu prema pravilima struke, a s druge strane baštinski je sektor riznica (besplatnih) ideja javno dostupnih svim sektorima kreativne industrije. Takvi, javno dostupni baštinski artefakti, kreativnom se proizvodnjom umnažaju u kulturne i kreativne proizvode koji populariziraju baštinski sektor, time ga jačaju te ujedno pridonose dodatnim, javnim privatnim ulaganjima u aktivnosti i sadržaje baštinskog sektora. Aula glagoljice na Ekonomskom fakultetu u Osijeku pokazuje kako su u stalnom postavu glagoljskih murala uporabljeni glagoljski znakovi za dizajniranje cijelog interijera³⁴. Takvim je pristupom uređenju interijera Ekonomski fakultet postao javnom obrazovnom ustanovom koja poučava baštinske sadržaje već i samim boravljenjem u prostoru Fakulteta (Horvat, Crnković i Mijoč, 2020).

Aula glagoljice na Ekonomskom fakultetu u Osijeku

Primjera uporabe baštinskih sadržaja svakim je danom sve više, a kao poseban pristup izdvaja se pristup kružne kreativnosti (Horvat, 2019) prema kojemu se jedan motiv ili autorizirani model ostvaruje u svih dvanaest sektora kreativne industrije.

PPT prezentacija „Kreativna industrija i upotreba baštine“

Kružnim projektima kreativne industrije ostvaruje se višestruka učinkovitost pri uporabi jedne autorske ideje nadahnute baštinskim sadržajem jer takvi proizvodi ostvareni u različitim sektorima kreativne industrije pridonose promociji svih proizvoda povezanih istom (baštinskom) idejom, odnosno, temom. U kružnim projektima kreativne industrije artefakti pohranjeni u baštinskom sektoru besplatne su kulturne „sirovine“ čiji se obim uvećava njihovom tematskom i idejnom uporabom. Autorske preradbe baštinskih tema to su sveobuhvatnije što su preciznije povezane s izvorima, a širina njihove dostupnosti povećava se variranjem izričajnih sredstavau projektima kreativne industrije. Drugim riječima, ako više sektora kreativne industrije uporabi glagoljicu kao baštinski sadržaj u kulturnim i kreativnim proizvodima

34 Vidi: AZ - hrvatski glagoljski murali: <https://youtu.be/PK3fWH6wj3l>, pristupljeno 24. kolovoza 2020.

kreativne industrije (građevinama, filmovima, glazbi, književnosti, dizajnu odjeće i namještaja, itd.), promocijom vlastitih sadržaja promovirat će i sektor baštine kao izvorište svoje autorske ideje. Posredno se time popularizira sektor baštine te se potiče zanimanje za artefakte pohranjene u baštinskim ustanovama. S druge strane, autori koji proizvode kulturne i kreativne proizvode povezane s baštinskim temama, informacije o uporabljenim temama crpe upravo u ustanovama iz baštinskog sektora čime se zatvara kružni proces kreativnosti unutar kreativne industrije. Razvoj digitalne tehnologije proširuje mogućnosti širenja kulturnih i kreativnih proizvoda, ali i povezivanja baštinskog sektora s drugim, više proizvođačkim sektorima kreativne industrije. Jednako tako, autorske preradbe baštinskih sadržaja u nove kulturne i kreativne proizvode, potpomognute suvremenim tehnološkim mogućnostima otvaraju prostor inoviranju autorskih interpretacija te time i tumačenjima baštinskih sadržaja.

Primjer kružne kreativnosti projekt je *Vilijun*, koji se od 2016. godine ostvaruje u radu Andizeta – Instituta za znanstvena i umjetnička istraživanja u kreativnoj industriji, a koji pokazuje kruženje jedne autorske ideje u devet sektora kreativne industrije. Polazišna ideja projekta *Vilijun* objavljena je u istoimenom književnom tekstu (Horvat, 2016), odnosno ostvarena je u sektoru nakladništva kao jednom od sektora kreativne industrije. Eksperimentirajući i istražujući kružnu kreativnost u okviru projekta *Vilijun*, Institut Andizet za cilj svog projektnog djelovanja postavio je populariziranje baštinske uloge Marka Pola kao poveznice kultura na Putu svile, a za misiju ostvarivanje kružne kreativnosti na projektu *Vilijun* uključivanjem svih dvanaest sektora kreativne industrije. Vizija projekta *Vilijun* izgradnja je kulturne iskaznice/putovnice na Putu svile te utvrđivanje temeljnih zakonitosti projekata kružne kreativnosti. U četverogodišnjem razdoblju (2016. – 2020.) projekt *Vilijun* ishodišnu je autorsku ideju poteklu u sektoru nakladništva permutirao u kulturne i kreativne proizvode ostvarene u sektoru dizajna, glazbe, izvedbenih umjetnosti, vizualnih umjetnosti, filma, elektronskih medija, oglašavanja i sektora baštine (Topoteka Vilijun), a sektori koji još uvijek nisu obuhvaćeni eksperimentom su sektor arhitekture, primijenjenih umjetnosti i računalnih igara.

Film *Vilijun*, dostupno na: <https://youtu.be/5rlx1gLyVRo>

Sektor baštine u projektu *Vilijun* primjerom je polazišne i završne točke kreativnog kruženja. Naime, književni je tekst nastao na izvorima pohranjenim u sektoru baštine, ali je Topoteka Vilijun arhivski sačuvala postupke permutiranja polazišne autorske ideje u ostalim sektorima kreativne industrije. Osim primijenjenih permutacijskih tehnika, Topoteka Vilijun arhivira nagrade koje je projekt osvojio (FUL kulturno 2018., nagrada Superbrandsa dodijeljena Happeningu Vilijun kao najbolje brendiranom niskobudžetnom događaju u kulturi), gostovanja i predstavljanja projekta u Republici Hrvatskoj i u inozemstvu (Narodna Republika Kina 2018. godine i Sjedinjene Američke Države 2019. godine).

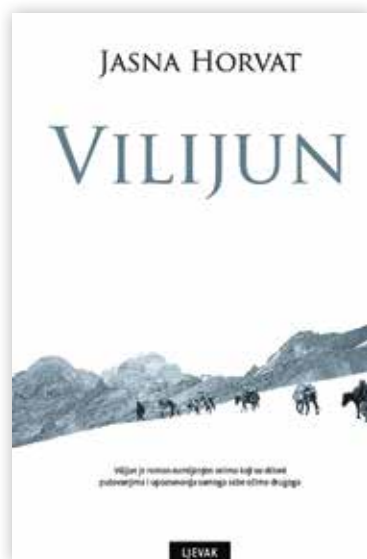
Vilijun: predstavljanje knjige

Happening Vilijun

Vilijun: nagrada FUL kulturno

Roman Vilijun

Kružna kreativnost samo je jedan od modela kreativne industrije koji baštinski sektor postavlja na ključna mjesta unutar kreativne industrije. Kako je institucionaliziranje kreativne industrije još uvijek u tijeku, otvoren je prostor raspravama kojima bi se predvidjele buduće uloge, zadaće, odgovornosti i obveze, ali ujedno i prilike za nove, inovirane uloge baštinskog sektora u poljima kulturne i kreativne proizvodnje.

PPT prezentacija „Kružna kreativnost“

Literatura

Horvat, J., Mijoč, J. i A. Zrnić (2018). *Ars Andizetum*. Osijek: Andizet - Institut za znanstvena i umjetnička istraživanja u kreativnoj industriji.

Rašić Bakarić I., Bačić, K., i Lj. Božić (2015). *Mapiranje kreativnih i kulturnih industrija u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: Ekonomski institut.

Horvat, J. (2019). Kružnost u kreativnoj industriji. *Književna revija* 59 (1). Matica hrvatska: 7-26.

Horvat, J., Crnković, B. i J. Mijoč (2020). Informacijska misija kreativne industrije - popularizacija drevnog pisma u prostorima javne visokoobrazovne ustanove. U *Mirna Willer: Festschrift*, T. Katić i N. Tomašević (ur.), 315-331. Zadar: Sveučilište u Zadru.

Horvat, J. (2016). *Vilijun*. Zagreb: Naklada Ljevak.

Topoteka *Vilijun*, <https://vilijun.topotheque.eu>, pristupljeno 14. rujna 2020.

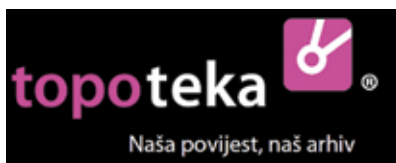
III. DIO – PRIMJERI DOBRE PRAKSE

Vlatka Lemić

Suradnička digitalna platforma Topoteka

Topoteka je nastala u okviru EU projekta Kreativna Europa co:op – Community as Opportunity (2014-2018) kao alat za stvaranje mrežnih arhiva lokalne povijesti i/ili teme, poticanje čuvanja i istraživanja zavičajne povijesti i promociju kulturne baštine. Ovaj međunarodni projekt pod vodstvom ICARUS konzorcija okupio više od 70 partnera oko ideje izgradnje kreativne mreže arhiva i korisnika kroz aktivno povezivanje stvaratelja arhivskoga gradiva s ustanovama koje ga čuvaju, odnosno baštinskih ustanova sa zajednicama u kojima djeluju. U tu svrhu je razvijena digitalna platforma Topoteka koja omogućuje jednostavnu digitalizaciju i objavljivanje raznovrsnih povijesnih izvora (fotografija, dokumenata, tiskovina, AV zapisa) te korištenje interaktivnih IT alata za njihovo opisivanje, predstavljanje i pretraživanje.

Proteklih godina diljem Europe je izgrađeno više od 350 javnih i privatnih Topoteka virtualnih zbirki (u Austriji, Mađarskoj, Češkoj, Hrvatskoj, Njemačkoj, Italiji, Estoniji, Finskoj, Rumunjskoj, Srbiji, Švedskoj, Švicarskoj i Španjolskoj), čime je Topoteka postala najveća „community“ platforma u Europi. O njezinu tehničkom održavanju i razvoju brine ICARUS, a članovi i partneri ICARUS zajednice, administratori i suradnici lokalnih Topoteka, stvaratelji i imatelji povijesnih zapisa, istraživači i drugi zainteresirani stvaraju i šire pojedine zbirke te promiču njihovo korištenje i izgradnju lokalnih virtualnih arhiva koji bi okupili gradivo, sjećanja i znanja raspršena u raznovrsnim privatnim, lokalnim i drugim zaboravljenim izvorima. Administratori Topoteka mogu biti stručnjaci iz baštinskih ustanova, ali u većini slučajeva to su nastavnici povijesti, istraživači amateri, aktivisti lokalnih udruga, predstavnici lokalne zajednice ili zainteresirani volonteri.

U Hrvatskoj je u razdoblju 2016. – 2020. objavljeno dvadeset pet virtualnih zbirki Topoteka koje su nastale suradnjom ICARUS Hrvatska s arhivama, muzejima, školama, lokalnim i zavičajnim udrugama, institucijama i tijelima lokalne uprave i samouprave koji su odgovorili na poziv da svoju povijest uključe u zajedničku europsku priču. Topoteka je predstavljena na portalu Škole.hr, na različitim stručnim skupovima i događanjima u području obrazovanja, kulture, znanosti i građanskih inicijativa s otvorenim pozivom svima zainteresiranima na aktivno uključivanje u Topoteka aktivnosti.

Sve gradivo objavljeno putem Topoteka uvozi se i u Europeanu, čime se potencijali digitalnih tehnologija iskorišteni u svrhu otvaranja javnosti dosada neispričanih priča koje pridonose izgradnji mozaika europske kulturne raznolikosti i baštine, koji se potiču različitim europskim projektima. Zahvaljujući svojim suradničkim i razvojnim potencijalima - uključivanjem u različite međunarodne i nacionalne projekte, volonterskim i *crowd-sourcing* radom te povezivanjem s partnerskim organizacijama – Topoteka je 2020. odabrana među 30 najboljih europskih kulturnih praksi i uključena u Strategiju 21 (ST21 - European Heritage Strategy for the 21st Century), kao i u Citizen Science Association.

Pokretanje virtualne Topoteka zbirke u nekom mjestu ili zajednici moguće je na više razina - na razini lokaliteta, naselja ili područja, u okviru lokalnih kulturnih i obrazovnih programa i projekata namjenjih uključivanju zajednice te domaćih i međunarodnih projekata (kultura, inkluzija, prekogranična suradnja, *Europe for Citizens*, *Citizens Science* i sl.). Na primjerima međunarodnih projekata:

- LEADER projekti „Povezivanje aktivnosti ruralnog razvoja“ (*Liaison entre actions de développement de l'économie rurale*)
- CREARCH – CReative European ARCHives as innovative cultural hubs
- THEY LIVE – Students' lives revealed through context-based art practices

mogu se prati mogućnosti uključivanja ciljanih korisničkih skupina i publike u aktivnosti „community“ arhiva. Tako se primjerice predstavljeni, prikupljeni i objavljeni zapisi u virtualnim zbirkama mogu koristiti za različita javna događanja (izložbe, predavanja, radionice i dr.) vezane uz kulturne i povijesne teme, gradivo u Topotekama može biti dio raznih multimedijjskih sadržaja, a pojedinci uključeni u ovaj projekt edukatori u provođenju interaktivnih radionica za ciljane korisničke skupine (učenici, studenti, stručnjaci i dr.).

Hrvatske i europske Topoteke dostupne su na: <https://www.topothek.at/en/> i <https://www.icarushrvatska.hr/projekti/topoteka>

topoteka Naša povijest. Naš arhiv.

20
HRVATSKO TOPOTEKA

Sudjelujte!

Zaštitite sjećanje
svoje zajednice
čuvajući ga u
virtualnom arhivu

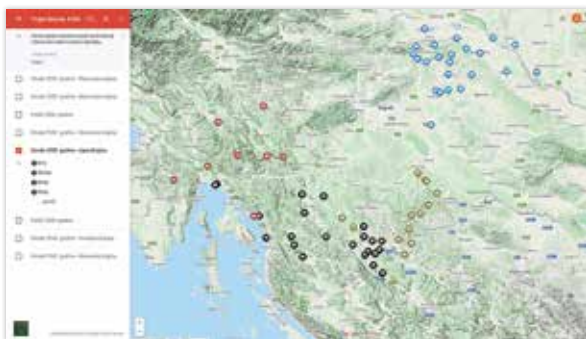
Digitalna platforma Topoteka – lokalna povijest, europska priča

Projekt Bulwark of Europe

Bulwark of Europe projekt je koji se bavi proučavanjem rane faze Hrvatske i Slavonske vojne krajine, tj. razdobljem od sredine 16. stoljeća do „konsolidacije“ Krajine na Saboru u Brucku na Muri 1578. godine. Cilj projekta je približiti Vojnu krajinu široj publici na zanimljiv i interaktivan način.

Projekt je započeo u sklopu kolegija „Uvod u istraživački rad“, nositeljice prof. dr. sc. Nataše Štefanec, na kojemu je grupa studenata transkribirala i obradila za sada najraniji poznati krajiški popis (*Kriegsstaat*) iz 1556. godine, pisan njemačkom goticom. Izrađeni su prateća interaktivna karta Vojne krajine (1556.) u programu Google Maps, tablica s podacima i uvodni tekst. Na stranici su obrađene i najvažnije osobe i utvrde koje popis spominje.

Mrežna stranica projekta svojevrсна je baza podataka koju se planira dopunjavati novim materijalima sa željom da postane vrijedan resurs za istraživače ranoga novog vijeka, za zainteresirane iz Hrvatske i svijeta, ali i mjesto na kojem nastavnici, učenici i studenti mogu dobiti najmoderniji vizualni prikaz vojno-krajiškog razvoja i prostora (interaktivne karte, 3D modeli i sl.).

Projekt je krenuo od jednog krajiškog popisa čija je historiografska obrada potaknula pitanje što se sve iz njega može saznati te kako se te spoznaje mogu prikazati na znanstveno utemeljen, a istovremeno i jednostavan, zanimljiv te interaktivan način. Priča se vrlo brzo razvila – popis je uspoređen s drugim sačuvanim popisima iz 16. stoljeća te su izrađene interaktivne karte koje na jednostavan način prikazuju promjene o kojima historiografija govori (primjerice pad Pounja 1577/8. godine). Zatim je postavljeno pitanje tko su bile osobe koje popis spominje. Koja je njihova priča? Započelo je istraživanje i rekonstrukciju životopisa nekolicine krajiških zapovjednika i poštara čiji su biografski podatci bili dostupni. Riječ je o poslu koji će trajati godinama jer svaki novootkriveni izvor može nadopuniti biografske podatke i pomoći u rekonstruiranju procesa vertikalne i horizontalne mobilnost u Vojnoj krajini 16. stoljeća.

Nakon prikupljanja izvora, upoznavanja s literaturom i određivanja tematskog područja interesa, uslijedilo je ključno pitanje: kako sve te spoznaje predstaviti zainteresiranoj javnosti? S obzirom da živimo u „digitalnom stoljeću“, rješenje se nametnulo samo od sebe – rezultati istraživanja najlakše će se prikazati na web-stranici koja bi poslužila kao ishodišna baza projekta, a odlučeno je aktivirati projekt i na društvenim mrežama.

Na mrežnoj stranici projekta dostupne su interaktivne karte pomoću kojih se može pratiti brojčano stanje svake popisane krajiške utvrde iz godine u godinu. Karte su izrađene na temelju desetak popisa koji donose brojčano stanje na Hrvatskoj i/ili Slavonskoj vojnoj krajini. Osim interaktivnih, radi se i na izradi „klasičnih“ karata te na pisanju eseja o razvoju Vojne krajine, krajiške pošte i krajiških utvrda. Uz svaku utvrdu nalazi se povijesni grafički prikaz (ako postoji) i statistički pregled kretanja broja vojnika kroz godine tijekom kojih je utvrda bila u funkciji.

Uz pojedine utvrde nalazi se i niz različitih grafičkih priloga koji sintetiziraju podatke na jednostavan i interaktivan način. Tako je za „zagrebački fortifikacijski trio“ (Gradec, Kaptol i biskupsku utvrdu) izrađen interaktivni grafički prikaz koji objedinjuje tlocrt i vrijeme podizanja pojedinih fortifikacijskih elemenata. Uz to, članovi projekta aktivno rade na izradi 3D modela utvrda. Trenutačno su na stranicama dostupni modeli zagrebačke biskupske utvrde i renesansne utvrde Konjščina, a radi se i na izradi novih modela.

Jedan od glavnih ciljeva projekta jest promicanje digitalne pristupačnosti literature i izvorne građe. Na mrežnim mjestima projekta nalazi se niz objavljenih izvora i literature, kao i tablični pregledi svih do danas poznatih krajiških vojnih popisa iz 16. stoljeća. Osim toga, radi se i na objavljivanju do danas neobjavljenih povijesnih izvora. Tako se na stranici može pronaći i originalni spis najranijeg sačuvanog krajiškog popisa, pisan njemačkom goticom, iz 1556. godine. Spis je popraćen cjelovitom transkriptom kako bi se posjetitelju omogućilo da se i sam upozna s njemačkom goticom te okuša u transkribiranju i, potencijalno, razvije nove jezične vještine.

Na stranici se nalazi i popis korisnih linkova za pristup mrežnim kartografskim i povijesnim izvorima, znanstvenoj literaturi te sličnim mrežnim mjestima koja sintetiziraju razne digitalne sadržaje.

Iako je Facebook prepun raznih stranica nacionalne povijesne tematike, svatko tko prati neke od prominentnijih brzo će uočiti nesrazmjer u zastupljenosti pojedinih povijesnih razdoblja – u objavama uglavnom dominiraju recentna povijest (posljednjih 150 godina) i srednjovjekovna povijest, iako se i ona uglavnom bavi temama iz tzv. „vremena narodnih vladara“. Rani novi vijek u većini slučajeva sveden je tek na nekoliko kratkih i od nacionalnog značaja važnih epizoda, kao što su obrana Sigeta ili Zrinsko-Frankopanska urota. O povijesti Vojne krajine gotovo da nema riječi, a kada i ima, ona se često tumači isključivo u negativnom značenju, kao tvorevina koja je dezintegrirala hrvatski povijesni prostor u razdoblju između 16. i 19. stoljeća.

Ideja ovoga projekta jest prikazati jednu drugačiju i zanimljivu povijest Vojne krajine. Povijest je to jednog složenog graničnog društva – društva u kojem krvavi pokolji, pljačkaške provale i velike bitke – supostoje uz svojevrstni „kodeks časti“ između zaraćenih strana u vidu raznih neformalnih običaja (običajnog prava) koji su prožimali osmansko-kršćanske odnose od 16. stoljeća nadalje. Tu se kriju zanimljive priče, primjerice slučaj Steffana Preffraditscha, po svemu sudeći pripadnika nižeg hrvatskog plemstva, kojeg su Osmanlije sredinom 16. stoljeća triput zarobile – prvi put otkupljen je za 130 dukata, drugi je put pobjegao, a treći put prešao je u osmansku službu. Steffan nije dugo ostao vjeran novom gospodararu te se ubrzo pred Drežnikom predomislio i sabotirao osmanski plan te u strahu od odmazde ponovno prebjegao na kršćansku stranu. Ni tada ga nevolja nije zaobišla te je ubrzo upao u nevolje zbog pljački. Prebjegao je Osmanlijama te su ga u konačnici kršćanske snage zarobile, nakon čega mu se gubi svaki trag.³⁵ Zanimljiv je i slučaj zagrebačkog svećenika, Franje Filipovića, koji je zarobljen u jednom od pohoda na Turke, da bi u zarobljeništvu prešao na islam i ubrzo postao jednim od najistaknutijih osmanskih zapovjednika na Krajini, ovoga puta proganjajući kršćanske vojnike i stanovništvo.

Takvih priča ima nebrojeno mnogo. Izvori 16. stoljeća obiluju raznovrsnim zanimljivim sudbinama – samo nedostaje netko tko će poslužiti kao posrednik između historiografskih članaka i knjiga te arhivskih izvora i šire publike, što je primjer dobre prakse koji se želi razviti ovim projektom. Interesa očito ima jer u manje od godinu dana aktivnog djelovanja Facebook stranicu projekta prati već gotovo 3000 osoba, a ono što je posebno zanimljivo jest da otprilike 40 % publike čine stranci!

Ipak, treba istaknuti kako usprkos digitalizaciji i sve većoj važnosti interneta i društvenih mreža još uvijek ima nečega u „starom“ načinu prezentacija spoznaja široj publici – konferencijama, okruglim stolovima i, najvažnije, izložbama. U planu je održavanje izložbe od desetak plakata i popratnih predstavljanja u okviru festivala povijesti Klifefest u Zagrebu, a nakon toga i u drugim gradovima i arhivima u Hrvatskoj. Cilj izložbe jest predstaviti upravo ono što ideja projekta – kako od naizgled suhoparnog povijesnog izvora (kao što je sumarni krajiški popis) razviti cijeli niz sadržaja i zanimljivu priču!

---

35 Usp. Damir Stanić, „Ambivalentna lojalnost na Hrvatskoj krajini u 16. stoljeću,“ u *Franz Vaniček i vojnokrajiška historiografija*, ur. Robert Skenderović, Stanko Andrić (Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2017), 121-142.

Spacetime Layers – baština na dlanu

Spacetime Layers³⁶ je platforma koju udruženo vode organizacije u kulturi, obrazovne institucije i institucije iz područja upravljanja prirodnom baštinom. Cilj izgradnje ovog sustava koji objedinjuje izradu sadržaja putem web sučelja i konzumiranje putem mobilne aplikacije je implementacija informacija u interaktivnu kartu i stvaranje kulturnih ruta te povezivanje medijske i digitalne pismenosti sa edukacijom u području kulture. Ideja o platformi se razvila u osnovnoj školi u Groningenu, Nizozemska, a u suradnji sa softverskom tvrtkom izrasla je u mjesto na kojem organizacije mogu dijeliti informacije o lokalitetima sa ciljanim korisničkim skupinama i uključiti se u izgradnju modernih gradova temeljenih na novim tehnologijama. Prva verzija aplikacije objavljena je i dana na korištenje 2017. godine. U području upravljanja kulturnom baštinom digitalne tehnologije poput ove omogućuju korištenje suvremenih tehnoloških rješenja koja ubrzavaju diseminaciju informacija te olakšavaju komunikaciju institucija i korisnika, a omogućavaju i stvaranje novih ideja i koncepata. Zadatak na koji je potrebno posebno obratiti pažnju tiče se prvenstveno izbora sadržaja, koji će biti prikazan i uključen u digitalno okruženje, ali i mehanizama njegovog dugoročnog očuvanja i održavanja autentičnosti pohranjenih podataka.

Platforma Spacetime Layers omogućuje stvaranje i prezentaciju sadržaja korištenjem hijerarhijski strukturiranih elemenata: slojeva (engl. *layers*), mjesta interesa (engl. *pointsofinterest*) i stranica (engl. *pages*). Sloj je osnovni sadržajni element koji objedinjuje više različitih mjesta interesa. Opis sloja sastoji se od osnovnih deskriptivnih informacija o navedenom fenomenu ili turističkoj ruti, kategorije, slike koja ga predstavlja, ključnih riječi i informacija o dužini i predviđenom trajanju rute. Mjesta interesa unose se odabirom točne geografske lokacije te upisom imena i kratkog opisa, a svako mjesto interesa može sadržavati jednu ili više stranica koje se prema sadržaju dijele na tekstualne, slikovne, video, audio, poveznice na web sadržaj i kontakt informacije. Ukratko, glavni gradivni elementi ovog sustava su toponimi koji povezani u zajedničku cjelinu čine jedan sloj dok jepojedini toponim moguće pobliže opisati i predstaviti korištenjem jedne ili više stranica. Izradom novog sloja automatski se generira i jedinstveni QR kôd pomoću kojeg mu korisnik automatski pristupa.

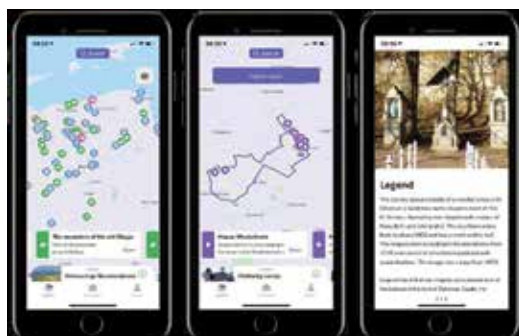
Jedan od načina na koji je arhivsko gradivo moguće prezentirati u sklopu ove platforme je ekstrakcijom i definiranjem mjesta interesa koja se nalaze u gradivu ili su sa njim povezana. Takav postupak omogućuje i da se digitalizirano srodno gradivo vizualno prikaže u obliku slikovnih, video ili audio zapisa na povezanim stranicama. Količina gradiva koju je poželjno prikazati nije velika, ali može biti dobar pregled odrađenih ili tekućih digitalizacijskih projekata i jedan od načina popularizacije arhivskoga gradiva. Ovim postupkom digitalizacija postaje proces koji ne uključuje samo transfer analognog gradiva u digitalni ekvivalent već podrazumijeva cjelokupnu strategiju upravljanja digitalnim gradivom od njegovog nastanka pa sve do izbora elemenata koji će služiti kao reprezentativni primjerci i potaknuti korisnika na daljnje istraživanje. Dobar primjer izrađenog Spacetime Layers sadržaja temeljenog na

36 Spacetime Layers: <https://spacetimelayers.app/>

arhivskom gradivu i povezanog sa drugim sadržajem u području kulturne baštine je sloj „Tragovima glagoljaša s Ugljana i Pašmana“ nastao kao rezultat terenske nastave studenata Sveučilišta u Zadru i dostupan putem QR kôda:

Sveukupno, platforma Spacetime Layers omogućuje besplatno i jednostavno korištenje i stvaranje interaktivnog sadržaja koji potiče na istraživanje urbanih i ruralnih sredina. Za uspostavu slojeva i prikaz sadržaja potrebna su minimalna tehnička znanja te se time ova platforma otvara širokom broju institucija i poslovnih subjekata koji žele unaprijediti svoje poslovanje i korisnicima ponuditi nove i zanimljive sadržaje.

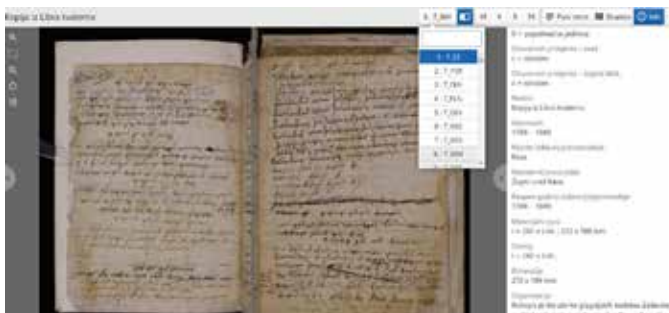
Spacetime Layers radionice i predavanja

Projekt Pisana baština – uključivanje publike

Interdisciplinarni znanstveni projekt *Digitalizacija, bibliografska obrada i istraživanje tekstova zadarsko-šibenskog područja iz razdoblja do kraja 19. st. pisanih glagoljicom, bosančicom i latinicom* (dalje u tekstu projekt Pisana baština) provodi se na Odjelu za informacijske znanosti Sveučilišta u Zadru u suradnji s Vestigia Institutom za istraživanje rukopisa Sveučilišta u Grazu, u Austriji, od 2016. godine. Projekt podupire Ministarstvo kulture RH, a suradnici dolaze s više odjela Sveučilišta u Zadru te iz više hrvatskih i europskih ustanova. Od godine 2020. projektne se aktivnosti provode u sklopu znanstveno-istraživačkog Centra za istraživanje glagoljaštva Sveučilišta u Zadru.

U sklopu projekta provodi se digitalizacija glagoljskih rukopisa zadarske provenijencije i vodenih znakova na papiru uz pomoć posebnih konzervatorski sigurnih metoda, izrađuju se baze podataka za opis rukopisa i za opis vodenih znakova, gradi se virtualna suradnička istraživačka infrastruktura i promiču suvremeni oblici komuniciranja digitalne baštine. Projekt potiče i osnažuje sudjelovanje studenata u svim projektnim aktivnostima, zbog čega djeluje i kao nastavni projektni laboratorij za studente informacijskih znanosti. U posljednjoj se godini intenzivno radi na implementaciji virtualne suradničke platforme za istraživanje glagoljaštva, te na uključivanju javnosti u projektne aktivnosti kroz *crowdsourcing* kampanje i druge oblike približavanja projektnih aktivnosti građanstvu.

Projekt *Pisana baština* sustavno usklađuje znanstveno-istraživački rad s javnim dobrom i osiguravanjem dostupnosti digitalne kulturne baštine široj javnosti. Jedan od ciljeva projekta je i identifikacija najprikladnijih modela uključivanja građanstva u znanstvena istraživanja hrvatskog glagoljaštva, kojima bi se građanstvo od pasivnog primatelja nalaza znanstvenih istraživanja provedenih u akademskim ustanovama preoblikovalo u aktivnog suradnika u istraživanjima. Tomu se prilagođavaju i oblici komuniciranja podataka o baštini javnosti pri čemu se potiče interaktivnost, komunikacija s publikom i poticanje na aktivnu dvosmjernu komunikaciju o glagoljskoj baštini, osobito onoj od lokalnog značaja.

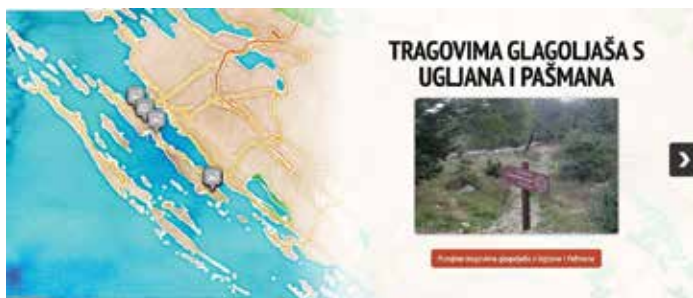

Upravo u tim nastojanjima promicanja dostupnosti, ali i svijesti o glagoljskoj kulturnoj baštini, u sklopu projekta *Pisana baština* poduzimaju se dvojake aktivnosti, od kojih je jedan set aktivnosti usmjeren na oblike kreativnog komuniciranja glagoljske baštine, osobito one od posebnog značaja za lokalno stanovništvo, a drugi set aktivnosti usmjeren je na uključivanje studenata u promicanje glagoljske baštine kako bi se senzibilizirali za pitanja kulturne baštine i podučili metodama i tehnikama njezine komunikacije u digitalnom okruženju. Riječ je o svojevrsnom *training the trainers* pristupu, kojim se uspješno potiče studente da i po završetku studija prepoznaju objekte kulturne baštine u svom okruženju te podatke o tome komuniciraju uz pomoć inovativnih metoda, na način prilagođen ciljanoj publici. Oblici predstavljanja glagoljske kulturne baštine obuhvaćaju virtualne izložbe, javna događanja (večeri pisane baštine u javnim prostorima) i radionice za djecu na temu glagoljske pisane baštine (u sklopu manifestacije Festival znanosti)

Temelj za mnogobrojne suvremene oblike komuniciranja glagoljske baštine u digitalnom okruženju jesu virtualne zbirke koje se stvaraju u sklopu ovog projekta, a oblici komuniciranja takvih zbirki prilagođavaju se različitim vrstama publike, npr. djeci ranije školske dobi, mladima, općoj javnosti, lokalnom stanovništvu ili pak turistima. Ovdje su izdvojene virtualne izložbe, odnosno oblici digitalnog

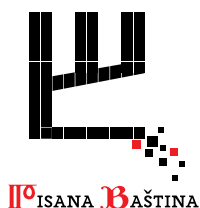
pripovijedanja, kao jedan od oblika predstavljanja podataka o hrvatskoj glagoljskoj baštini zadarskog područja. U sklopu projekta korištena su dva pristupa virtualnim izložbama. Prva virtualna izložba pod nazivom „Kaljski glagoljski rukopisi“ izrađena je na način da su na njoj prikazane odabrane digitalizirane stranice rukopisa koje su procijenjene kao važne i zanimljive za lokalno stanovništvo jer sadrže podatke o životu i običajima njihovih predaka. Uz digitalne reprodukcije prikazane su transkripcije glagoljskih tekstova, a odabrani su tekstovi koji sadrže podatke o običajima, isječke iz opisa događanja važnih za lokalnu povijest kako su ih bilježili svećenici glagoljaši u župnim knjigama te popisi članova lokalnih bratovština, među kojima se ističu i današnja prezimena i izravni preci današnjih stanovnika Kali. Izložbi su zbog raznolikosti i privlačenja pozornosti publike dodane i suvremene kaljske vedute, a predstavljanje izložbe bilo je održano u Kalima kako bi pobudilo zanimanje lokalnog stanovništva.

Druga virtualna izložba pod nazivom „Tragovima glagoljaša Ugljana i Pašmana“ obuhvatila je glagoljsku baštinu Ugljana i Pašmana i uključila studente više studijskih programa (humanističkih i društvenih) kako bi ih se na taj način potaknulo na suradnju i podučilo teorijskim i praktičnim osnovama izrada virtualnih izložbi. Studenti su na terenskoj nastavi obišli lokacije na otocima na kojima postoje tragovi glagoljaštva, priredili tekstove o tim spomenicima, fotografirali ih te zajednički s nastavnicima izradili virtualnu izložbu koristeći dva digitalna alata, StoryMap i Spacetime Layers za koji je dopuštenje dobiveno preko ICARUS-a, a u sklopu programa „Priče iz arhiva“. Na taj je način, osim same virtualne izložbe koja je javno dostupna i promovirana preko društvenih mreža i na studentskim kolokvijima, omogućena edukacija studenata humanističkih i društvenih znanosti u području identifikacije i komuniciranja digitalne baštine. Dodatno je potaknuto i korištenje interaktivnih vremenskih lenti kao alata za digitalno pripovijedanje pa se za daljnje aktivnosti koristio i alat za digitalno pripovijedanje s fokusom na kronologiji događanja, Timeline JS.

Studenti su radili radionice za učenike osnovnih škola na kojima su na njima svojstven način poticali učenike na identifikaciju kulturne baštine u njihovoj okolini, ukazujući na načine njezina istraživanja i zaštite. I nakon završenog studija, studenti su ta saznanja i metode primjenjivali na svojim radnim mjestima. Kao jedan od oblika predstavljanja kulturne baštine, u suradnji s ICARUS Hrvatska korištena je platforma Topoteka. U rad na platformi bili su uključeni studenti i učenici osnovne škole, a platforma se povezala i s projektom digitalizacije kulturne baštine *Pisana baština*.

„Večer pisane baštine“ uspješan je način predstavljanja rezultata projektnih aktivnosti široj javnosti. Publika je bila raznolika, a program se uz predstavljanje istraživačkih rezultata sastojao i od predstave amaterske kazališne skupine, koja je izvela dramsku predstavu izrađenu na temelju tekstova iz glagoljskih matičnih knjiga i bratovština. Program je bio popraćen i nastupom studentske glazbene skupine. Iako je u fokusu bila kulturna baština, program je svojom raznolikošću i popratnim druženjem pridonio promociji baštine i uz inovativne pristupe svraćanju pozornosti na nju.

<https://pisanabastina.unizd.hr/>

Didaktička igra Putovima zavičaja

U okviru razvoja programa arhivske pedagogije Državni arhiv u Vukovaru je u 2018. godini osmislio i realizirao didaktičku igru „Putovima zavičaja“, čiji su autori djelatnici Arhiva Petar Elez i Irena Milobara. Temeljna svrha igre je usvajanje znanja o arhivima i arhivskom gradivu, kao i znanja o društveno-političkim, gospodarskim, kulturnim i vjerskim događajima i procesima te istaknutim povijesnim osobama, povezanim s prošlošću i kulturnim identitetom Vukovarsko-srijemske županije.

Premda je, u tom smislu, u prvom redu namijenjena učenicima osnovnih i srednjih škola, igra jednako tako može biti korisno sredstvo učenja putem zabave i druženja, kako u obiteljskom ozračju, tako i u kontekstu rekreacije pripadnika drugih dobnih skupina i odgojno-obrazovnih profila kao što su studenti, umirovljenici, itd. Sastavni tehnički elementi igre su igraća ploča, kartice s pitanjima i odgovorima na njih te „figurice“ i „kockice“ za igru. Važno je također naglasiti da igra, budući da se u podlozi njezina grafičkog dizajna nalazi reprezentativno arhivsko gradivo Državnog arhiva u Vukovaru i Hrvatskog državnog arhiva, već u kontekstu svojega vizualnog doživljaja uspješno naglašava i promovira bogatu kulturnu i povijesnu baštinu Vukovarsko-srijemske županije.

Dizajn sklopive igraće ploče sastoji se od stilizirane karte Vukovarsko-srijemske županije na kojoj je označeno 5 gradova predstavljenih slikama dvoraca (Ilok, Otok, Vinkovci, Vukovar i Županja), granice općina te 4 najveće rijeke koje teku kroz Županiju: Dunav, Vuka, Bosut i Sava. Kroz kartu Županije vijugavo se niže 251 kružno polje, u bijeloj, žutoj, zelenoj, plavoj, crvenoj i crnoj boji, uz početno polje s oznakom „Start“ i završno polje s oznakom „Cilj“.

U pozadini igraće ploče su segmenti karata i planova Vinkovaca i Vukovarskog vlastelinstva te grafičke vedute Vukovara, čiji izvornici pripadaju arhivskim fondovima Hrvatskog državnog arhiva. Na igračkoj ploči se još nalaze i stilizirani prikaz ruže vjetrova i naziv igre, grb Vukovarsko-srijemske županije te grbovi svih gradova i općina koje se nalaze na njenom području s njihovim nazivima. Dizajn prednje i stražnje plohe igraćih karata, njih 160 komada, sastoji se od fragmenata preuzetih s karte Vukovarskog vlastelinstva iz 1755. godine koja pripada arhivskom fondu Vukovarsko vlastelinstvo koji se čuva u Državnom arhivu u Vukovaru. Na prednjoj strani svih igraćih karata se, uz naziv igre, nalazi i logotip Državnog arhiva u Vukovaru (u različitim bojama, ovisno o tome na koju se skupinu pitanja i polja na igračkoj ploči odnose) te polje s pitanjem. Na stražnjoj plohi svih igraćih karata nalazi se kartuša preuzeta sa spomenute karte Vukovarskog vlastelinstva, ukrašena zastorom i vojnom ornamentikom, dok njen središnji dio za potrebe igre sadrži odgovor na pitanje s prednje plohe. Igraće karte s pitanjima grupirane su u 4 skupine od po 40 karata, zapakiranih u posebne kartonske kutijice, na kojima piše naziv igre s logotipom arhiva u boji, koja se odnosi na tu skupinu pitanja.

Svi dijelovi igre nalaze se u kutiji za igru dizajniranoj od segmenata preuzetih s dijelova diploma, planova, karata i grafičkih veduta iz izvornih arhivskih dokumenata, uz impresum na sredini.

Temeljna pravila igre, koju istovremeno može igrati najviše 4 igrača ili 4 skupine igrača, slična su pravilima koja se primjenjuju kod poznate igre „Čovječe ne ljuti se“, s tom razlikom da igrači (ili skupine igrača) ovdje, ovisno o boji polja na kojima se tijekom igre nađu njihove „figurice“, izvlače istobojne kartice s pitanjima i odgovorima. Detaljno razrađena pravila igre sastavni su dio seta za igru.

Igra je javnosti predstavljena na različitim arhivskim i baštinskim skupovima te okupljanima profesora i učitelja povijesti Vukovarsko-srijemske županije. Arhiv je organizirao i stalne radionice u suradnji s osnovnim i srednjim školama, a od 2020. igra je dostupna i u digitalnom obliku te ju je moguće preuzeti na web stranici Vukovarsko srijemske županije³⁷. Spomenuta digitalna inačica igre donekle se razlikuje od njene tiskane verzije. Najvažnija promjena se odnosi na okolnost da na svako od 160 pitanja automatski bivaju ponuđena 4 ili rjeđe 3 odgovora od kojih je jedan točan (slično kao u popularnom „Milijunašu“), dok je prvotni princip igre („putovanje“ figurica po poljima na karti Vukovarsko-srijemske županije) manje-više ostao isti kakav je bio. Digitalna inačica igre realizirana je zahvaljujući financijskoj potpori Vukovarsko-srijemske županije.

37 Predstavljena digitalna inačica didaktičke igre – Putovima zavičaja: <http://www.vusz.hr/novosti-najave-i-sluzbene-obavijesti/Predstavljena%20digitalna%20ina%C4%8Dica%20didakti%C4%8Dke%20igre%20%E2%80%93%20Putovima%20zavi%C4%8Daja>

Javni programi u arhivu kao poveznica sa zajednicom

Svjesni da je konačna svrha uloženi napore na zaštiti i prikupljanju gradiva, njegova vidljivost, tj. konzumacija njegovih vrijednosti, ali i da je prezentacija tih vrijednosti najbolji način da se ojača društvena svijest o značaju arhivske djelatnosti, zaposlenici Državnog arhiva u Sisku sustavno rade na organizaciji javnih događanja. Posljednjih desetak godina, otkako raspolaže adekvatnim i dostatnim prostorom, Arhiv godišnje organizira 5-10 javnih događaja: izložbi, promocija arhivskih izdanja te programa predstavljanja arhivskoga gradiva na kojima je bilo više od 1.000 posjetitelja.

Za ove je aktivnosti posebno važna suradnja Arhiva s lokalnim kolekcionarima, kao i s drugim ustanovama i udrugama koje se bave istraživanjem i zaštitom kulturne baštine ovoga kraja. Iz ovakvih je suradnji proizašlo nekoliko vrlo zamijećenih i posjećenih uzastopnih prezentacija gradiva u privatnom vlasništvu, poput, primjerice, serije od čak 14 prezentacija zvučnih zapisa iz kolekcije Kraker, u razdoblju 2012. – 2018. Ovom je serijom predstavljena po mnogo čemu izuzetna zbirka u vlasništvu mr. sc. Velimira Krakera, kolekcionara audio zapisa (na fonografima, gramofonskim pločama, magnetofonskim vrpcama) i uređaja za njihovo očitavanje. To je jedna od većih i vrijednijih zbirki u Hrvatskoj, jedinstvena po tome što je audio zapise iz te zbirke moguće reproducirati na autentičnim aparatima, koji su također dio same zbirke, a koji su zahvaljujući trudu i entuzijazmu vlasnika dovedeni u stanje uporabivosti. Sadržaj zbirke predstavljen je kroz seriju javnih prezentacija, uz stručno vodstvo muzikologinje, Sišćanke Tatjane Rožanković i tehničko vodstvo vlasnika. Publika je imala jedinstvenu priliku zaviriti u neočekivano zanimljiv i vrijedan materijal, od mehanički snimljenih zapisa koji predstavljaju pravo kulturno blago, tematski odabranih zapisa, pa čak, uz dvije prezentacije, i zaplesati uz zvuke plesne glazbe iz prve polovice 20. stoljeća. Tako su sisački poklonici kulture i ljubitelji plesa uz suradnju sisačkog sportskog plesnog kluba u dvorani Arhiva zaplesali bečki i engleski valcer i cha-cha-cha, a vještiji i quickstep.

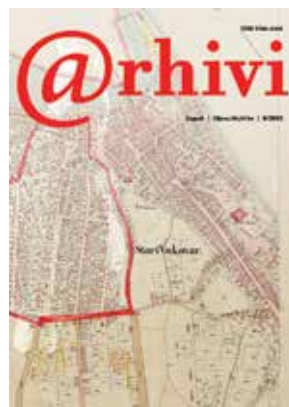
Vrlo je uspješna i suradnja s društvom Terra banalis čije je sjedište u Glini, koje okuplja visokoobrazovane stručnjake i entuzijaste zainteresirane za istraživanje povijesti Vojne krajine općenito, pa time i povijesti Banske krajine te za zaštitu kulturne i povijesne baštine kojom ovaj, trenutačno neprilično zapušten kraj, obiluje. Suradnja Arhiva i Društva rezultirala je dvjema serijama predavanja. Prva predavanja iz 2016. posvećena su „Utvrdama Siska i Banovine“, a druga iz 2019. održana su pod nazivom „Vojnici Banske krajine, rodovi vojske, odijevanje, naoružanje, svakodnevnica“. Obje serije okupile su eminentne stručnjake: povjesničare, arhiviste, konzervatore, povjesničare umjetnosti, znanstvenike, profesionalce, ali i hobističkim strastima potaknute istraživače povijesti, koji su na popularan način razradili i izložili pojedine segmente povijesti sisačkog kraja, posebice Banovine. Prva serija predavanja organizirana je povodom Međunarodnog dana arhiva 2016. godine i njima su predstavljeni Kaptolska utvrda Sisak, kaštel Gvozdansko, projekt „Utvrde petrinjskog kraja“ te stari gradovi Zrin i Kostajnica. Nova petodijelna serija predavanja o vojnicima Banske krajine iz 2019. upoznala je sisačku publiku s uniformama, načinom ratovanja te specifičnim naoružanjem specijalnih postrojbi krajiške vojske i drugim temama iz vojne povijesti. Presentacije u Arhivu bili su popraćene postrojavanjem Povijesne postrojbe I. i II. banske pješačke pukovnije društva Terra banalis te izložbom dijela vrijedne i rijetke zbirke hrvatskog povijesnog oružja kolekcionara Tomislava Aralice.

Udruga ICARUS Hrvatska nakladnik je stručnog časopisa @rhivi namijenjenog široj zajednici baštinskih stručnjaka, znanstvenicima i istraživačima iz raznovrsnih interdisciplinarnih područja. Umrežavanje, sinergija, otvorena znanost i otvoreni pristup znanju, interdisciplinarnost i orijentacija k aktualnim događanjima postavljeni su kao okvir unutar kojeg se donose prilogi. Časopis izlazi dva puta godišnje, počevši od 2017. U prvom broju uredništvo je definiralo ciljeve @rhiva: „stručnoj i široj zajednici želimo otvoriti vrata suvremenih arhiva i predstaviti dio tekućih arhivskih aktivnosti, posebno onih usmjerenih na suradnju sa strukama i stručnjacima različitih profila, umrežavanje s kulturnim, znanstvenim i obrazovnim ustanovama, interakciju s korisnicima te otvoreni pristup arhivskim izvorima svima.“

Polazeći od ideje da arhivi imaju više naličja, od kojih su arhivi javne uprave samo jedan segment u tipološkoj lepezi, u časopisu se predstavljaju raznovrsne arhivske inicijative, u analognom i digitalnom obliku. Već je kroz dio naslova časopisa (@) naglašena tematska usmjerenost na digitalnu arhivsku i arhivističku problematiku. Kroz 20-ak priloga u svakom broju predstavljeni su različiti primjeri suradnje i dobre prakse u implementaciji i korištenju suvremenih informacijsko-komunikacijskih tehnologija iz svijeta arhiva i kulturne baštine, ispričani kroz aktualne projekte i inicijative, digitalne platforme i aktivnosti na digitalizaciji povijesnih zapisa, edukacijske, kreativne i druge javne programe usmjerene prema novim korisnicima koje digitalno okruženje dovodi u arhive te razna stručna događanja.

Do 2020. godine objavljeno je 8 brojeva sa 120 autorskih članaka iz Hrvatske i 48 prijevoda priloga inozemnih autora. Od rujna 2018. časopis je dostupan je u nacionalnoj bazi znanstvenih časopisa Hrčak³⁸ gdje krajem 2020. broji 19.812 pregleda, a može mu se pristupiti i na mrežnim stranicama ICARUS Hrvatska. Časopis izlazi u tiskanoj verziji u nakladi od 300 primjeraka s ciljem promocije arhiva i arhivske djelatnosti, ali i poticanja suradnje u razvoju i i primjeni strategija, politika, alata i rješenja koja se mogu zajednički dijeliti i koristiti. Otvoren pristup i interdisciplinarno usmjerenje poticaj su ustanovama, organizacijama i pojedincima da se uključe svojim priložima kako u sadržaj časopisa, tako i u suradničke projekte i mreže. Time publikacija ostvaruje implicitne namjere – šireći svoj doseg dopire do različitih segmenata publike unutar široko shvaćene baštinske i akademske zajednice.

Korčulanske plivačice na lenti vremena – Rad u programu Timeline JS pri pripremi izložbe „Plivaju i praše – naprid naše!“

Godine 2020. sjećat ćemo se zbog raznih događaja koji su potresli ne samo Hrvatsku, već i cijeli svijet. Iako se odmah povezuje s epidemiološkim mjerama i strahovima, stotine i tisuće Korčulana s 2020. povezuju i veliku obljetnicu svog KPK-a. Naime, ove godine Korčulanski plivački klub slavi 90 godina postojanja i aktivnog djelovanja (1930. – 2020.), a takva obljetnica je vrijedna spomena i obilježavanja te je Arhivski sabirni centar Korčula – Lastovo odlučio ovogodišnju izložbu povodom Međunarodnog dana arhiva posvetiti baš Korčulanskom plivačkom klubu. No, nitko nije mogao ni slutiti koliki će biti razmjeri direktnog ili indirektnog utjecaja navedenih događaja, posebno pandemije, na naš, ne samo privatni već i poslovni život.

Rad u posebnim uvjetima uzrokovan pridržavanjem epidemioloških mjera promijenio je i dnevni rad u arhivima, kao i u ostalim djelatnostima. Ne samo da smo zbog novih mjera bili primorani promijeniti način rada već su nam i troškovi predviđeni za određene programe bili smanjeni te nas na taj način primorali da otkazemo neke planirane aktivnosti. To se na žalost odnosilo i na našu izložbu povodom Međunarodnog dana arhiva 2020. godine.

Korčulanski plivački klub, popularno zvan KPK, bilježi 90 godina službenog i kontinuiranog djelovanja u Korčuli. Od svog osnutka 1930. do danas ostvario je mnoge uspjehe, no posebno je značajan za sam grad i otok Korčulu jer predstavlja jedan od značajnijih simbola grada i zauzima posebno mjesto u srcima Korčulana. KPK ne predstavlja samo sportsku organizaciju već „način života“ s kojim su Korčulani i njihovi roditelji odrastali. Na gradskom plivalištu „Banje“ proplivala su sva korčulanska djeca, stvarala su se prijateljstva, a redovito i kvalitetno treniranje dovelo je do nekoliko nastupa korčulanskih sportaša na Olimpijadi, kao i Korčulanima dobro poznatog osvajanja Kupa pobjednika kupova u vaterpolu KPK-a 1978. godine.

Kapekaši i dalje ostvaruju zavidne rezultate te je tako na ovogodišnjem Prvenstvu Hrvatske koje se održalo u veljači mlada plivačica Ana Franić osvojila broncu u utrci 100 m leđno i tako poklonila svom klubu najljepši dar za obljetnicu. Istražujući i čitajući literaturu te kroz razgovor s plivačicama i plivačima posebno me zainteresirao ženski dio KPK-a: plivačice, trenerice, sutkinje... te sam odlučila ovogodišnju izložbu posvetiti njima.

U Arhivskom sabirnom centru Korčula – Lastovo ne nalazi se fond Korčulanskog plivačkog kluba već samo zasebne fotografije po raznim digitalnim zbirkama. Iz tog smo se razloga prvo obratili korisnicima za pomoć pri prikupljanju materijala. S obzirom na ograničeni način rada sa strankama, naša ideja o postavljanju izložbe prenosila se usmenim putem, kao i objavama na našoj Facebook stranici. No, znali smo da u ovim novim uvjetima klasična izložba neće polučiti isti rezultat te smo pokušavali pronaći neki novi koncept kojim bi barem započeli priču o 90 godina KPK-a te napravili uvod i zainteresirali javnost za ono što nam je bio plan ostvariti kad se okolnosti promijene. Klasična Power Point prezentacija bila je jedna od ideja, ali kako stalno tražimo nešto novo i pokušavamo napraviti iskorak iz nekih klasičnih okvira, tako nas je odmah zaintrigirao alat predstavljen na edukacijskom programu „Razvoj publike“ koji je organizirao ICARUS Hrvatska okviru CREARCH projekta. Cilj CREARCH-a je upoznati što veći broj ljudi s radom arhiva i značajem gradiva te ne čudi da je predavač Goran Zlodi u sklopu svojeg predavanja Razvoj digitalnih baštinskih proizvoda i primjena alata otvorenog koda predstavio polaznicima alate uz čiju pomoć se arhivistima (i drugim korisnicima) pružaju nove mogućnosti predstavljanja gradiva.

³⁹ Ovaj je prilog objavljen u @rhivi 8, a uvršten u primjere dobre prakse kao osvrt polaznice edukacijskog programa na primjenu predstavljenih digitalnih alata u svojem radu, što je ujedno i bio cilj programa.

Timeline JS i StoryMap JS dva su alata, besplatna i dostupna svima, a služe za prikaz određenih događaja – smještenih u vremenu ili prostoru. S obzirom da je moja tema bilo 90 godina djelovanja Korčulanskog plivačkog kluba, odmah sam prihvatila Timeline JS kao alat u kojim ću pokušati napraviti kratak presjek 90 godina KPK-a, s posebnim naglaskom na ženske članice kluba. Iako sam se odlučila za Timeline JS i StoryMap JS mogao je doći u obzir. Dodavanje lokacija – gostovanja, putovanja ili čak mjesta rođenja pojedinih plivača vizualno bi obogatilo tu interaktivnu kartu i korisniku omogućilo da pregledavanjem lokacija, fotografija i zapisa vezanih uz iste proživi važnije događaje vezane uz Korčulanski plivački klub.

Sam rad u alatu TimelineJS zaista je jednostavan i konačni rezultat je brzo vidljiv. Nakon gledanja Youtube videa u kojem je sve objašnjeno korak po korak ostaje vam zapravo samo da prikupite materijal i bacite se na posao. Korištenje alata TimelineJS za početnike je maksimalno pojednostavnjeno. Sve što je potrebno je Google račun preko kojeg koristite njegove aplikacije Google Docs i Google Sheets. Na TimelineJS stranici je potrebno preuzeti njihov predložak u kojem je već gotova tablica s podacima koji se mogu unositi, uključujući datum početka i završetka, naslov, tekst, medij, izvor medija (fotografije ili videa), naslov medija itd. Svi navedeni podaci su poželjni, no nisu obavezni, tako da sami možete odlučiti koliko će informacija biti dostupno krajnjem korisniku, odnosno koje informacije su uopće bitne za vašu priču. Jedina informacija koja je obavezna, budući da bez nje traka vremena ne bi imala baš puno smisla, je datum, ili barem godina. Moja je želja bila napraviti samo kratak uvod u rad KPK-a, tako da sam izabrala samo 13 godina koje sam predstavila putem fotografije i kraćeg popratnog teksta. Pregledavajući ponuđene primjere na Timeline JS stranici zaključila sam da više od 20 slajdova stvara zasićenje kod korisnika te je moguće da izgubi interes. Još jedan plus oba JS alata je to što mogu direktno povlačiti medijske datoteke s raznih izvora: Facebook, Twitter, Youtube, Vimeo i dr. To je praktično jer na taj način nije nužno da se sav materijal sprema prvo u Google Docs te bespotrebno zauzima prostor. Pri objavljivanju je naravno potrebno paziti na autorska prava i dozvoljene načine objavljivanja pojedinih medijskih datoteka.

Nakon što ste sve podatke, fotografije i tekst ubacili u dostupan predložak (*sheet*) vrijeme je da pregledate proizvod. Ubacujući link *sheet-a* na TimelineJS stranici možete odmah vidjeti kako će konačni proizvod izgledati (*Preview*) te sukladno tome mijenjati podatke ili tekst u *sheet-u*, kako bi bili zadovoljni, a i kako bi konačna crta vremena bila vizualno privlačna. Kad obavite sve potrebne preinake i vaša lenta je gotova, prateći daljnje korake ubacuje se veza na TimelineJS stranicu te je rezultat kod koji možete koristiti za integriranje u već postojeću web stranicu ili nova veza koju onda možete dijeliti na društvenim mrežama ili slati mailom odnosno porukama.

Konačni proizvod je jako atraktivan i zanimljiv, lako se pregledava na osobnim računalima i na pametnim telefonima. Lenta vremena može se pregledavati pomoću strelica, ali se na njoj može izabrati i određena godina te pogledati zapis i medijska datoteka vezana uz nju. Nakon objavljivanja naše lente „Plivaju i praše – naprid naše!“ dobili smo neke negativne komentare (vezane uz izbor *kapekašica* kao okosnice prezentacije), no pozitivni komentari bili su mnogo brojniji, a odnosili su se ne samo na teme već i na način prezentacije „modernijim“ putem. Užurbani tempo života kojim živimo zahtijeva brzi protok i dostupnost informacija te smatram da je ljudima ovakav način prikaza praktičniji i zanimljiviji, a da ne spominjemo da približava našu djelatnost i mlađoj publici, koju se, ako ćemo iskreno, baš i ne viđa na otvorenjima izložbi koje inače postavljamo. No, to može biti i negativna strana ovog alata. Kako sam i naglasila, ovo nije „prava“ izložba i nikako ju ne može zamijeniti – ne dopušta unos većih količina fotografija, niti detaljne opise istih, već služi zapravo samo kao uvod ili najava veće i potpunije, „klasične“ izložbe. Još jedna negativna strana virtualne izložbe je i izostanak kontakta s korisnicima, koji je uvijek dobrodošao i pruža nam konkretni *feedback*. Kad bi postojala mogućnost komentiranja kroz sam alat Timeline to bi omogućilo korisnicima, za koje je na kraju krajeva izložba i postavljana, da izraze svoje mišljenje bez izravnog kontakta s autorom, ali i da svojim uspomenama i informacijama doprinesu širenju i nadopunjavanju teme. S obzirom da je Timeline JS prvi ovakav alat u kojem sam radila, ne mogu potvrditi postoji li takva mogućnost u nekim drugim, možda alatima čije se korištenje plaća, no to je sigurno ideja za daljnje istraživanje.

Usprkos manjim negativnim stranama, moj konačni dojam o radu u Timeline JS alatu je nadasve pozitivan. Smatram da bi bio koristan i u prikazu genealogije neke obitelji pri izradi fondova – ne samo u službi animiranja javnosti za rad arhivista i približavanje široj publici, već i kao sredstvo pretraživanja za korisnike arhiva. Nadam se da će se pružiti prilika da objavim i neku „priču“ pomoću alata StoryMap JS jer je drugačiji i stavlja naglasak na lokacije, a ne na vrijeme te na taj način zaista prikazuje nečiji životni put. Očito je da je ciljana skupina ovakvih produkata mlađa, kompjuterski obrazovana populacija i iz tog razloga mi je drago da sam zahvaljujući edukacijskom programu „Razvoj publike“ dobila uvid u alate koje ću zasigurno koristiti i u drugim prilikama u svom arhivskom radu.

Kada se govori o sadržaju važno je držati se načela „manje je bolje“ koje vrijedi i za druge oblike digitalnog pripovijedanja te ne uključivati u lentu više od 20 događaja. Ukoliko želite prikazati velik broj događaja, napravite više lenti vremena i stranicu koja korisniku omogućuje odabir pojedine lente. Preporučljivo je postaviti događaj u širi kontekst te uključiti i događaje koji su doveli do glavnog događaja o kojem se piše.

Online izložba “Plivaju i praše - naprijed naše” nastala kao rezultat sudjelovanja na CREARCH radionici „Razvoj publike“

**ICARUS HRVATSKA – Međunarodni centar
za arhivska istraživanja**

Sv. Roka 14, 10 000 Zagreb

tel: 099-4280-776

mail: info.icarushr@gmail.com

web: <https://www.icarushrvatska.hr/>

<https://www.facebook.com/icarushr/>

<https://www.instagram.com/icarushr/>

<https://twitter.com/Hrvatskalcarus>

CREARCH informacije i aktivnosti dostupne su na:

<https://www.cresearchproject.eu/>

<https://www.icarushrvatska.hr/projekti/cresearch>

Sufinancirano sredstvima
programa Europske unije
Kreativna Europa

ISBN 978-953-49472-0-3

9 789534 947203

Cijena: 50,00 kn